

ਅੰਤਰ ੨੬੧੮੯੫

6264 ११ २६ २८ ३० ३२ ३४ ३६ ३८ ४० ४२

१८१३ २१ ४२४८१६

25/5/21 พ.ศ. ๒๕๖๔

พจนาลัย

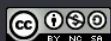
เนื่องในวาระครบรอบ 84 ปี ของรัฐบุรุษอาวุโส
ปรีดี พนมยงค์.

www.pridi-phoonsuk.org

ChangeFusion OPENBASE.in.th

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

คณะกรรมการ โครงการ “ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย”

นายสุภา ศิริमानนท์	ประธานคณะกรรมการ
นายวิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร	รองประธานฯ
นางฉลบทชัลย์ พลาญกูร	กรรมการ
นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
นายฉัตรทิพย์ นาถสุภา	กรรมการ
นายทวี หมั่นนิกร	กรรมการ
นายสุธี ประศาสน์เศรษฐ์	กรรมการ
นายเสรี พงศ์พิศ	กรรมการและเหรัญญิก
นายสุรพงษ์ ชัยนาม	กรรมการ
นายไชยนต์ รัชชกุล	กรรมการ
นายประทีป นครชัย	กรรมการ
นายจริยวัฒน์ สันตะบุตร	กรรมการ
นายสรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์	กรรมการ
นายสมชาย สุวรรณศรี	กรรมการ
นายปรีดี บุญซื่อ	กรรมการและเลขานุการ

พจนาลัย

เนื่องในวาระครบรอบ 84 ปี ของรัฐบุรุษอาวุโส

ปรีดี พนมยงค์

โครงการ “ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย”

พจนานัลัย

เนื่องในวาระครบรอบ 84 ปี ของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์

พิมพ์ครั้งแรก 11 พฤษภาคม 2527

จำนวนพิมพ์ 3,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย โครงการ "ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย"

4753/5 ขอบวัดทองนพคุณ ถนนสมเด็จเจ้าพระยา คลองสาน กทม. 10600

จัดจำหน่ายโดย บริษัทเนคสิดไทย จำกัด

303/7 ซอยสันติภาพ ถนนนเรศ กทม. 10500 โทร. 233-2382

พิมพ์ที่ อมรินทร์การพิมพ์, บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 2527

โทรเลขและจดหมายไว้อาลัย
ณ กรุงปารีส ฝรั่งเศส

66, AVENUE FOCH. XVIe

75116 PARIS 500.23-07

8 Mai 1983

Excellence

Quelle tristesse!

Nous sommes très fêlés, me femme et moi, par la disparition de mon plus vieil ami, après de cinquante ans, au cours desquels s'échelonnent tant de souvenirs précieux de Thaïlande de Chine et de France.

Quelle grande perte pour la Thaïlande, pour la France, pour les siens et pour tous ses amis.

Nous nous rendons compte de ce que doit être votre peine et celle de votre famille.

A notre vif regret, nous ne pouvons pas assister lundi à la crémation avec certitude, à cause des deux gendres me rendant tout d'ailleurs impossible.

Mais nous serons, on pourra, avec nous

tous, dans le souvenir de ce grand homme
d'Eilat qui par ses qualités d'espérance et de cœur
s'est acquis tant de mérites au cours de
sa vie terrestre.

Veuillez agréer, Excellence, les assurances
de nos sentiments de fidèle attachement
et d'effrénée sympathie.

Natja et Wilhelmine Gump-Lind

01-636 8117

22/v/2526.

513 CRANFIELD HOUSE,
97 SOUTHAMPTON ROW,
LONDON, W.C.1. B4HH

Dear Madame Phoonsuk,

I write to express my profound sympathy to you and all the members of your family in the grievous loss which you, and innumerable friends and admirers, have sustained in your husband's death early this month. I, who very greatly respected and admired Pridi from early times when he was Minister of Foreign Affairs, share the feeling of bereavement at the disappearance of this great Thai and widely revered statesman. It was with much pleasure that I was able at a certain period some years ago to

sustain our friendship - first with
yourself and later with you both
by paying occasional visits
when I was staying with friends
then living in Paris. I am only
sorry that the circumstances
changed when my friends left France
and I no longer had the opportunity
to combine seeing them with keeping
in personal touch with yourselves.
When in Bangkok last year for the
Bicentennial celebration I was happy
to meet - by chance - your daughter
lunching one day at the Eravan
Hotel ("Kao Chae", at that season).
The international press has paid tribute
to Pridi, the "Times" here, for instance,
having so far published both a factual
obituary notice and a tribute written by
Sir Andrew Gilchrist. Yours sincerely,
Alfred C. Adams

ARTHUR'S CRAG,
HAZELBANK,
BY LANARK, ML11 9XL
TEL. CROSSFORD (055 586) 263

13 May 83

Dear Madame Fridi,

It was only last night that I heard of your husband's death. The fact that he has gone is a tragedy for you, and for his friends; but as I see it, a greater tragedy was that for the latter part of his life the great gifts which he had shown for the benefit of his people were so largely wasted. For someone like myself, who knew him during his young and vigorous years, this is much more apparent than to those who knew him only during the prolonged period of unfair exile.

It makes me very sad to think I shall never see him again, & I regret very much that I was not able in recent years to visit Paris and renew our friendship. On the other hand I am glad that I have been able to express in print my great admiration for

his work & for his character, and I
hope to find a further opportunity of paying
tribute to him in public.

But for you the present sensation
must be one of loss and emptiness,
and all that I can do is to send
you an assurance of very sincere
sympathy from a friend whom you
have known for over forty years.

Yours very sincerely,

Andrew Gilchrist

TELETYPE

TELETYPE

TELETYPE

*
250401Z ANTONY F
123 0647
260406LA PARIR F

ZCZC SLA763 ZWA672 TFR440 YNX034 BKSP200003
FRXX CO THBK 017
SUANPLU 17/16 03 0930

MADAME PHOONSUK PANOMYONG
173 AVENUE ARISTIDE BRIANDE 92
ANTONY FRANCE

OUR DEEPEST CONDOLENCES
SANAN PRAPAT SUMITRA

COL 173 92

NNNN*
250401Z ANTONY F
260406LA PARIR F

บทความ

ปาฐกถาธรรม
เนื่องในงานครบ 1 ปี
แห่งการถึงอสัญกรรม
ของท่านรัฐบุรุษอาวุโส
ปรีดี พนมยงค์

แสดงโดย พระภัทรมุนี วัดทองนพคุณ กรุงเทพฯ
ณ หอพักนักศึกษาชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรุงปารีส
วันที่ 2 พฤษภาคม 2527

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺทสฺส
ปุชา จ ปุชฺชนียานํ เอตมฺมจฺจลฺมุตฺตมํ

ขอเจริญพร ท่านผู้หญิง และท่านผู้มีคุณธรรมทั้งหลาย

วันนี้เป็นวันครบรอบ 1 ปี แห่งการถึงอสัญกรรมจากไปของท่านรัฐบุรุษ
อาวุโสปริดี พนมยงค์ ดังนั้น อาตมภาพขอเชิญชวนท่านทั้งหลาย โปรดตั้งอยู่ใน
ความสงบ แผ่เมตตาจิตรำลึกถึงคุณงามความดีของท่านที่มีต่อประเทศชาติและ
ปวงชนชาวไทย เป็นเวลา 1 นาที ขอเชิญ.....

ขอขอบคุณ และขออนุโมทนาต่อทุกท่านด้วย ต่อไปนี้ ขอเชิญท่านรับฟัง
ธรรมกถา ซึ่งอาตมภาพจักแสดงสนองศรัทธาตามที่ได้รับอาราธนา อันการแสดง
ธรรมกถาเนื่องในพิธีเช่นนี้ โดยปกตินิยมแสดงชีวประวัติของท่านผู้มรณะประกอบคุณ
งามความดีที่มีในท่านผู้นั้น เพื่อเป็นการเสริมศรัทธาและประกาศเกียรติคุณให้
ประจักษ์แก่ชุมชนมุขมน แต่สำหรับท่านรัฐบุรุษอาวุโส นั้น ว่าโดยชีวประวัติของท่าน
ทั้งในด้านเกียรติภูมิ เกียรติศักดิ์ เกียรติยศ ชื่อเสียงและคุณงามความดีของท่าน เป็น
เรื่องที่เหลือกำลังสติปัญญาของอาตมภาพจะนำมากล่าวให้จบลงได้ ครั้นจะเลือก
กล่าวเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง ส่วนที่มีได้กล่าวถึงก็มีค่าควรแก่การศึกษาและยกย่องเชน
กัน ประกอบกับอาตมภาพมีความเชื่อมั่นว่า ท่านผู้ฟังทั้งหลายจะต้องมีความรู้
ความเข้าใจและซาบซึ้งถึงชีวประวัติของท่านรัฐบุรุษอาวุโส มากมายกว่าอาตมภาพยัง
นัก สำหรับอาตมภาพนั้น ไม่ได้เคยพบเห็นท่าน เพียงแต่ศรัทธาและติดตามผลงานของ
ท่านตามตำหรับตำราและข้อเขียนบทความเท่านั้น ดังนั้น อาตมภาพจึงขอวันที่จะ
กล่าวถึงชีวประวัติของท่าน ให้ผู้ที่มีความรู้คืออยู่แล้วฟังในที่นี้ เพียงแต่ขอว่า ให้ท่าน
ทั้งหลายโปรดจดจำชีวประวัติของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งเปี่ยมล้นด้วยคุณงามความดี
ไว้เป็นอัครदानุคติสืบไป แล้วทุกท่านก็จะประสบผลสำเร็จแน่นอน

ท่านผู้เขียนพร้อมด้วยกตัญญูทศเวทีศาธรรมทั้งหลาย การมาชุมนุมของท่านในวันนี้ บางท่านก็มาด้วยความเคารพนับถือ บางท่านก็มาเพื่อสักการะดวงวิญญาณ บางท่านก็มาด้วยความรำลึกนึกถึงคุณงามความดีของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ตามฐานะของตนที่เกี่ยวข้องกับท่าน ส่วนการพึงธรรมกถานั้น คงสืบเนื่องจากเหตุที่ท่านทั้งหลายมาแล้วนั่นเอง เพราะฉะนั้น อาตมภาพจะแสดงธรรมกถาตามเหตุที่มาของท่านทั้งหลายสืบไป

อันการสักการะก็ดี ความเคารพนับถือหรือกราบไหว้ก็ดี การรำลึกนึกถึงแล้วมาประกอบความดีก็ดี ในทางพระพุทธศาสนาท่านใช้คำรวมว่า “การบูชา” กล่าวคือการยกย่องเชิดชู และยังกล่าวสืบไปว่า ผู้ทำการบูชานั้นเป็นการทำหน้าที่ที่ดีที่ชอบอย่างยิ่ง แต่ทว่าอาจเป็นสิ่งที่เลวร้ายไปได้บ้าง ถ้าเกิดไปยกย่องบูชาผิด หมายถึงว่าบูชาคนชั่วและวัตถุที่ไม่ดี ไม่ควรแก่การยกย่องบูชา อาจเกิดโทษ ความเสื่อมเสียหรือไร้ประโยชน์แก่ผู้บูชา ดังพระพุทธดำรัสว่า “ผู้ใช้ทรัพย์จำนวนพัน บูชาคนที่ไม่ควรบูชาทุก ๆ เดือน ครบร้อยปี แต่การบูชาที่เขามาบูชาท่านผู้ที่อบรมคนดีแล้ว แม้เพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้น ประเสริฐกว่า การบูชาดังร้อยปีนั้นจะได้อะไร” ดังนั้น อาตมภาพจะขอพูดถึงคนที่ควรบูชาเท่านั้น ส่วนวัตถุจะยกไว้ไม่พูดถึงในที่นี้

ก็บุคคลที่ควรบูชานั้น ตามศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ปุชนียบุคคล” แปลว่า บุคคลควรบูชาหรือควรแก่การบูชา หมายถึงคนดีนั่นเอง คนดีเป็นคนควรยกย่องควรเชิดชู การยกย่องเชิดชูคนดีมีประโยชน์ เมื่อพูดมาถึงตรงนี้ก็เข้าหลักมงคลสูตรข้อที่ 3 ว่า ปุชา จ ปุชนียานํ เอคมมุงฺกลมุตฺตมํ การยกย่องเชิดชูคนที่ควรบูชา เป็นความดีสูงสุด ดังนี้ ซึ่งอาตมภาพขอแยกกล่าวเป็น 2 ประการ คือ การบูชา 1 บุคคลที่ควรบูชา 1

ประการแรก การบูชานั้น กล่าวได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. สักการะ ได้แก่การทำความดี หมายถึงอาการที่แสดงออกทางกายวาจาใจ ในทางที่ดี หรือหมายถึงวัตถุสิ่งของที่จัดทำอย่างดี เช่นดอกไม้รูปเทียน เครื่องอุปโภค-บริโภค ที่จัดไว้เป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อบูชาบุคคลที่ควรบูชา

2. ครุการะ การทำความเคารพ ครุหรือครุ ท่านให้ความหมายไว้หลาย

อย่าง ครูชื่อว่าเด่น เพราะเป็นคนเด่นเลิศลอยโด่งดังบ้าง ครูชื่อว่าปลุกหวนความห่วงใย
ไว้ในศิษย์ทั้งหลายบ้าง ครูชื่อว่าหนัก เพราะเป็นสิ่งที่ปกป้องเบื้องบนที่หนักบ้าง แต่
ครุกระที่เป็นลักษณะของการบูชานี้ หมายถึงการทำความรักความห่วงใย เช่น
บุตร ธิดา มีความรักความห่วงใยในมารดาบิดา ศิษย์มีความรักความห่วงใยในครู
อาจารย์ ผู้น้อยผู้ใหญ่มีความรักความห่วงใยในกันและกัน เป็นต้น

3. มานนา ได้แก่ความนับถือ หมายความว่า กำหนดนับความดีของบุคคลว่าดี
อย่างนั้นคืออย่างนี้ แล้วถือเอาผู้ที่มีดีนั้นว่า เป็นผู้ควรเชื่อถือยึดมั่น ยกย่องเชิดชูให้
เป็นที่นับหน้าถือตา โดยการแสดงกิริยาจากจิตต่อประพจน์ตนสม่ำเสมอต่อผู้มีดีนั้น

4. วันทนา ได้แก่การกราบไหว้ หมายถึงการยกย่องชมเชย คือคนที่มี
คุณงามความดีควรยกย่องสรรเสริญ และยึดถือเอาคุณงามความดีมาเป็นเครื่อง
ยึดเหนี่ยวใจ ทำให้ระลึกถึงเสมอ

ทั้ง 4 ลักษณะตามที่กล่าวมานี้ มีอยู่ในท่านทั้งหลายผู้มาชุมนุมกันอยู่ในที่นี้
อย่างเพียบพร้อมบริบูรณ์ เหตุผลที่กล่าวเช่นนั้น เพราะวันนี้ เป็นวันครบ 1 ปีแห่งการถึง
แก่อัฐกรรมจากไปของท่านรัฐบุรุษอาวุโส เป็นวันแสดงความอาลัยอาวรณ์ใน
ท่าน และเป็นวันแห่งการแสดงความเคารพสักการะท่าน 4 ลักษณะนี้เป็นคุณงามความ
ดีของท่านผู้มาชุมนุมในที่นี้ ซึ่งมาจากที่ไกลใกล้ต่างกัน แต่มาด้วยคุณธรรม มาเพื่อ
แสดงความรำลึกถึงและห่วงใยในท่าน ในทางพระพุทธศาสนากล่าวยกย่องไว้ว่า
“ความเป็นผู้รู้คุณและตอบแทนคุณท่าน เป็นพื้นฐานของคนดี” ดังนี้

ประการที่ 2 “บุชนียบุคคล” บุคคลที่ควรบูชา หรือควรแก่การบูชาหมายถึง
คนดีมีประโยชน์ควรแก่การยกย่องเชิดชู ทางโลกอาจหมายถึงคนฐานะดีมีเงิน
ทอง มีตำแหน่งใหญ่ มีปริญญายศยว มีเหรียญตราไว้เชิดชูศักดิ์สกุล ซึ่งอาจตามภาพจะ
ชอบวันไม่พุดถึง เพราะนั่นเป็นค่านิจจาง้องเห็นได้ชัด ทั้งอุปติทั้งเสื่อมสูญได้ในชาติ
เดี๋ยวนี้ ไม่ถาวรยืนนาน เพราะยกย่องเชิดชูกันไม่แนบสนิทนัก คือชั่วคราวหรือในกาล
บางคราวเท่านั้น และก็มียกย่องกันไปตามอำนาจวาสนา ดังนั้น ในที่นี้อาตมภาพขอ
พุดถึงบุคคลที่น่ายกย่อง เพราะเป็นการถาวรยืนนาน และตลอดกาลเป็นนิรันดร์ จะยังอยู่
หรือสิ้นชีวิต ก็ยังได้รับการยกย่องเชิดชูบูชาบุคคลดังกล่าวมานั้นนี้เรียกว่า “รัฐ-

บุรุษ” แต่เรียกว่า “สัตตบุรุษ” หมายถึงผู้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม มีกายวาจาใจสงบเรียบร้อย
ดีงาม ดำเนินชีวิตในทางคุณธรรมโดยรอบคอบ ไม่มุ่งหมายสิ่งอันไม่ควรได้ ไม่เสียใจ
สิ่งที่ต้องเสียไป ไม่หลงไหลถือเอาเขา มีอหิชาศัยปลอดโปร่ง ไม่ผูกเวรเป็นภัย
กับใคร หยั่งทราบได้ทั้งประโยชน์ตนและคนอื่น เมื่อไม่สามารถประพฤติประโยชน์ตน
ให้คนอื่นได้ ก็ตั้งใจประพฤติเฉพาะประโยชน์ของตน แม้ไม่อาจประพฤติประโยชน์ตน
ได้ ก็ปลื้มคนให้ห่างไกลจากความชั่ว บำเพ็ญตนอยู่เหมือนไม้จันทน์แห้งไม่ละทิ้ง
กลิ่นหอมฉนั้น ส่วนลักษณะอาการที่แสดงออกโดยอหิชาศัยนั้น ประกอบด้วย
มโนกรรม 3 ประการ คือ

1. มีอหิชาศัยไม่โลภ ไม่อยากได้ ไม่อยากมี ไม่อยากเป็นเกินขอบเขต มุ่งหวัง
ที่จะได้จะมีจะเป็นในทางที่เหมาะสมที่ควร พอใจแสวงหาในขอบเขตของศีลธรรม
พอใจในสิ่งที่ตนมีและยินดีในสิ่งที่ตนได้มา เห็นโทษของความมกมากกว่าเป็น
ความสูญเปล่า และถือสัจมาอาชีวะเป็นเครื่องดำเนินชีวิตโดยธรรมสม่ำเสมอ

2. มีอหิชาศัยไม่โหดร้าย ประกอบด้วยเมตตากรุณาโอบอ้อมอารี ไม่ใจจัดไม่
ใจลำ ไม่ใจแข็งกระด้าง ไม่ใจลำเอียง หวังดีมีนิสัยสุณุ่มนวลเย็น อยากให้เพื่อนอยู่ดีมี
ความสุข ช่วยเหลือเพื่อนที่ตกทุกข์ได้ยาก แม้ตนเองจะลำบากก็ยอมเสี่ยงเพื่อ
ความอยู่เย็นเป็นสุขของเพื่อนมนุษย์

3. มีอหิชาศัยไม่ลุ่มหลง คือมีสติสัมปชัญญะเป็นตัวนำ พิจารณาหา
เหตุผล ให้รู้ผิดชอบชั่วดี หรือบาปบุญคุณโทษ ไม่ลุ่มหลงประโชชน์ลุ่มหลงเพลิดเพลิน
เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนตน มีสัมมาทิฐิเข้าสนับสนุนให้เห็นผิดเป็นผิด
เห็นชอบเป็นชอบ รู้จักความพอเหมาะพอดี ดำเนินวิถีชีวิตในทางชอบธรรม ไม่ลุ่ม
หลงความโลภโดยเห็นแก่จะได้ มีความหยุดยั้งั้งใจให้รอบคอบด้วยสติปัญญา

ส่วนอาการที่แสดงออกทางวาจา เป็นถ้อยคำสุภาพเรียบร้อยดีงามพูดแต่
คำสัจคำจริงคงที่แน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น พูดคำสมานไมตรีไพเราะอ่อน
หวานมีคติ ไม่มีโทษเจือปน เป็นคำพูดที่มีเหตุมีผลมีหลักฐาน เป็นการเป็นงานและเป็น
ประโยชน์ แม้ทางกายก็ไม่ก่อทุกข์โทษ ปราศจากการเบียดเบียนชีวิตทรัพย์สินตลอดถึง
อิทธิของผู้อื่นใด ทั้งมีคุณธรรมเป็นเครื่องหมายสำหรับกำหนดรู้ว่าเป็น

“สัตบุรุษ” รวม 7 ประการ คือความเป็นผู้รู้จักเหตุผล รู้จักประมาณตน และรู้จักกาล
บริษัทและบุคคล ซึ่งจะได้พูดถึงต่อไป

อันความเป็นผู้รู้จักเหตุผลนั้น หมายความว่า เมื่อประสบเหตุเข้าก็อาจสืบสาว
ไปหาผล หรือเมื่อได้รับผลก็อาจสืบค้นไปถึงสาเหตุได้ อันความรู้ความเข้าใจในเหตุผล
เป็นคุณสมบัติสำคัญของบุคคลผู้ดำเนินกิจการงาน เมื่อมีความเข้าใจในเหตุแจ่ม-
ชัด ก็สามารถทำกิจการงานให้ได้ผลสมความมุ่งหมาย เมื่อมีความเข้าใจในผล
ก็อาจที่จะรักษาคนไม่ให้พลั้งพลาดหว่าดกลัว หรือหลงมัวเมาในเมื่อประสบผล
อันไม่ทันคาดคิด สามารถประคับประคองจิตใจอยู่ในเหตุวุ่นเหวี่ยงจากเหตุภายนอก
เสียได้ ปราศจากเวรภัยศัตรูพาล

ก็ความเป็นผู้รู้จักคนนั้น หมายความว่ารู้จักฐานะของตนตามสภาพที่เป็น
จริง แล้ววางตนไม่หย่อนไม่ยิ่งจนเกินไป ให้เหมาะสมพอดีพองามตามควรแก่ฐานะ
ที่ตนมีตนเป็นอย่างไร คือประพฤติให้เป็นไปสม่ำเสมอในบุคคลนั้น ๆ ไม่แสดงอาการ
สูงต่ำในเหตุการณ์ที่ผันแปร มีความแน่วแน่และเชื่อมั่นต่อกรรมและผลของการ
กระทำ

ส่วนความเป็นผู้รู้จักประมาณ หมายความว่ารู้จักประมาณในการแสวงหาการ
รักษา และการบริโภคใช้จ่ายใช้สอย หรือรู้จักประมาณในการทำการพูดการคิดไม่ให้เลย
ขอบเขตของความพอดี คุณข้อนั้นเป็นเครื่องประคับประคองบุคคล ให้รู้จักความพอดีใน
ภาวะของตน ไม่เป็นไปอย่างฝืดเคืองหรือฟุ้งฟายจนเกินประมาณ บริหารตนและ
ครอบครัวให้มีความสุขทุกเมื่อ

สำหรับความเป็นผู้รู้จักกาลนั้น มิได้หมายความว่าให้รู้จักกาลเวลาหรือ
วันเดือนปี ที่หมุนเวียนไปตามจักรราศี ท่านประสงคิให้รู้จักคุณค่าของวันเดือนปี
ที่ล่วงไป ว่ามิได้ล่วงไปเสียเปล่า แต่ยังพาเอาวัยอายุและประโยชน์ผลของบุคคลให้ล่วง
ไปด้วย คุณข้อนีจะช่วยให้รู้จักกาลเวลาที่จะประกอบกิจ และดำเนินชีวิตของตน
ให้สำเร็จประโยชน์ได้ตามสมควรแก่กาลเทศะ

แต่ความเป็นผู้รู้จักบริษัทนั้น ท่านหมายความว่า รู้จักฐานะแห่งกลุ่มชน
เช่นรู้จักว่าชุมชนนี้ มีลัทธิประเพณีอย่างนี้ มีขนบธรรมเนียมอย่างนี้ มีความประพฤติ

เช่นนี้ คุณชื่อนี้มีประโยชน์สำคัญที่จะทำตนให้เหมาะสมแก่ชุมชนนั้น ๆ รู้จักผ่อนสั้น
ผ่อนยาวเข้าหากัน ทำให้สำเร็จประโยชน์การงานและการคบหาสมาคม

และความเป็นผู้รู้จักบุคคล ข้อสุดท้ายหมายความว่า รู้จักบุคคลที่มีอริยาสัย
แตกต่างกัน กล่าวให้สั้นเช่นรู้จักว่า คนนั้นเป็นคนดี คนนี้เป็นคนชั่ว คนนี้มีพื้นเพ
และความประพฤติอย่างนี้เป็นต้น ความรู้จักฐานะอริยาสัยของบุคคล ตลอดจน
ความประพฤติทั่ว ๆ ไป ย่อมเป็นปัจจัยที่สำคัญในการติดต่อเลือกคบหาสมาคม
เลือกจงรักภักดี เลือกผูกมิตรไมตรี เลือกใช้สอย เลือกพึ่งพาอาศัย หลีกตนให้
ห่างไกลจากพาลชนคนอันตราย ผู้รักง่ายหน่ายเร็ว แม้พระโศภิต์ครั้งเสวยพระชาติ
เป็นดาบสอยู่ในหิมวันต์ ยังสั่งสอน कुमार ผู้เป็นบุตรของตน ซึ่งปรารถนาจะเข้าไป
อยู่ร่วมกลุ่มชนชาวเมืองว่า “ผู้ใดไม่มีการทำชั่วทางกายวาจาและใจ เข้าไปจากที่นี่
แล้วจงคบหาผู้นั้นเถิด ตั้งตนไว้ให้เหมือนกับลูกที่เกิดจากอกเขา ฉะนั้น ผู้ใดประพฤติอยู่
โดยธรรม แม้ประพฤติอยู่ก็ไม่ถือตัว เข้าไปจากที่นี่แล้ว จงคบหาผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้มีบุญญา
ทำการบริสุทธิดีดี จงอย่าคบหาบุคคลผู้มีจิตเหมือนลิง คือไม่แน่นอน รักง่ายหน่าย
เร็ว เหมือนผ้าข้อมขมื่น ดิดก็ง่าย จางหายก็เร็ว ฉะนั้น ถึงหากว่า ในพื้นชมพูทวีป
นี้ จะพึงไร้จากมนุษย์ ก็อย่าได้เสวนากับคนเช่นนั้นเลย พ่อจงเว้นคนเช่นนั้นให้ห่างไกล
เหมือนคนหลีกพิษที่กำลังโกรธ และหลีกจากหนทางที่เปื้อนมูลรูด ดั่งหนึ่งผู้ขับ
ยานพาหนะเว้นหนทางที่ขรุขระเสีย ฉะนั้น แน่พอ ความหายนะย่อมเจริญแก่ผู้คบคน
พาลสนิทนัก เจ้าอย่าสมาคมด้วยชนพาล ผู้เปรียบดังศัตรูในกาลทุกเมื่อ คุณก่อนเจ้า
เหตุนี้ พ่อจะขอกะเจ้า จงจำคำพ่อ เจ้าอย่าคบหาคนพาล เพราะการคบบั่นย่อมให้
เกิดทุกข์ดังนี้”

ก็คุณธรรมตามที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นคุณสมบัติของสัตบุรุษ คือบุคคลที่
พระพุทธศาสนายกย่องเพราะพูดและทำในสิ่งที่เปี่ยมคุณ ไม่มีโทษ เสียสละประโยชน์
สุขส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ เมื่ออุบัติขึ้นในโลก ไม่เพียงแต่จะสร้าง
ประโยชน์สุขส่วนตน ยังมุ่งประโยชน์สุขแก่ชุมชนหมู่มาก สมดังพระผู้มีพระภาค
คริสต์ไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสัตบุรุษเกิดขึ้นในสกุล ย่อมเกิดมาเพื่อประโยชน์
เกื้อกูล เพื่อความสุขแห่งชนเป็นอันมาก ดังนี้”

ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ถือกำเนิดจากสกุลของชาวนาในชนบท แต่ก็ปรากฏว่าตั้งใจศึกษาวิชาการ ให้เจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ จนสำเร็จการศึกษาชั้นสูงในสาขาวิชาหลายอย่าง แม้เข้ารับราชการก็เริ่มตั้งแต่เป็นเสมียนชั้นผู้น้อย จนถึงเป็นรัฐมนตรีหลายกระทรวง เป็นนายกรัฐมนตรีหลายสมัย เป็นคณะผู้สำเร็จราชการและเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นอกจากนี้ ยังได้ดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง กับตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโสซึ่งท่านผู้เดิยวนี้เท่านั้นที่ได้รับตำแหน่งอันมีเกียรติเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่าสามัญชนคนธรรมดา ซึ่งประสบผลสำเร็จในชีวิตอันสูงสุดก็มีท่านรัฐบุรุษอาวุโสเท่านั้น ส่วนการที่ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนชาวไทย นั้นมากเหลือที่จะคณนาคกล่าว จึงขอัญเชิญเอาประกาศพระบรมราชโองการของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 มาเป็นข้อสาธกเพื่อรวมความเบ็ดเสร็จว่า “โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยรับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน ในตำแหน่งสำคัญ ๆ มาแล้วหลายตำแหน่ง จนในที่สุดได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร ให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และปรากฏว่าตลอดเวลาที่นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเหล่านี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และด้วยความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความปรีชาสามารถบำเพ็ญคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นอันมากประการ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และมีหน้าที่รับปริญญาราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ประกาศ ณ วันที่ 8 ธันวาคม พุทธศักราช 2488 เป็นปีที่ 12 ในรัชกาลปัจจุบัน”

โดยนัยนี้ จึงเห็นได้ว่า ท่านรัฐบุรุษอาวุโส มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความจงรักภักดี มีประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีปรีชาสามารถ เป็นที่ยกย่องยอมรับนับถือทั่วไปทั้งในแผ่นดินไทยและต่างประเทศ การที่ท่านมาถึงอัฐกรรมจากไปในต่างแดนอาจเกิดจากเคราะห์กรรมหรือกิเลสกรรม ที่ไม่เคยยกเว้นให้แก่ใคร ดังพระมหาเถร-ภานิต เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธ

ซึ่งมีพระชนมายุและถิ่นประสูติใกล้เคียงพอได้ทรงรู้เห็นและทรงรู้จักท่านรัฐบุรุษ
อาวุโสอย่างดี ได้ทรงไว้ในวาระครบ 100 วัน แห่งการถึงแก่อสัญกรรมของท่าน
รัฐบุรุษอาวุโสว่า

“ชุดี”

คนดีไยมีด้อม	ชุดี - กันพ่อ
ดีแต่คอยจับที่	ทำร้าย
ร้ายน้อยกลับทอยทวี่	ถวิลเพิ่ม-มากนา
หรือมีผิดคิดป้าย	โปะร้อนซ่อนสม.
ดีชุมเช่นนี้ขาด	คุณงาม
ดีแต่ก่อชั่วลาม	เลอะเปื้อน
ดีจริงส่งเสริมความ	ดีทั่ว - กันแฮ
ดีท่านดีตนเอื้อน	ออกอ้างสร้างดีฯ

กล่าวในฐานะ “สัตบุรุษ” คือบุคคลที่ศาสนาพุทธยกย่อง ท่านรัฐบุรุษ
อาวุโส ดำเนินชีวิตของท่านด้วยปัญญาคติ รู้จักใช้ปัญญาสอดคล้องเหตุผล รู้จักวางตัว
รักษาดนตามสถานะที่ควรเป็นโดยชอบโดยประมาณ รู้กาลอันควรและไม่ควร
ประกอบกรณียกิจให้สำเร็จประโยชน์ได้ รู้ซึ่งถึงอรรถาสัยหมู่คณะตลอดถึงบุคคล
ว่าเป็นอย่างไร มีกายวาจาใจสุภาพเป็นพฤติกรรม ไม่เป็นผู้มีอุปสรรคอันตรายแก่
ใคร ๆ เมื่อไม่อาจใช้สติปัญญาความสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ตนและประโยชน์
ท่าน ก็ดำรงมั่นอยู่ในอุเบกขาธรรมตลอดมาจนถึงแก่อสัญกรรม คือ ความสงบ
ของชีวิต

ดังนั้น ท่านจึงเป็นผู้ควรแก่การเชิดบูชา ด้วยการสักการะ ครุการะ
มานนา และวันทนา ดังกล่าวมาแต่ต้น เพราะผู้ยกย่องบูชาท่านผู้เช่นนี้ ย่อมประสบ
ความดีงามแก่ตนเองเป็นอย่างยิ่ง ตามที่อาตมาได้ยกมงคลสูตรขึ้นกล่าวอ้างอิง
ในตอนต้นนั้นแล้วว่า ปุชา จ ปุชณียานํ เอตมมงคลมุตตมํ การบูชาคนที่ควรเชิดชู
บูชา เป็นมงคลแก่ตนสูงสุด ดังนี้

ขอกุศลคุณงามความดีของท่านรัฐบุรุษอาวุโส รวมกับทั้งแรงแห่งกตัญญู
ธรรมของชุมชนในที่นี้ จงเป็นพลวปัจจัย ให้ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์
จงประสบแต่ความสุข ความสำเร็จ ในสัมปรายภพ และขอทุกท่าน จงประสบ
ความสุขโดยทั่วกันเทอญ ขอเจริญพร. □

นายปรีดี พนมยงค์

รัฐบุรุษอาวุโส

ส. ศิวรักษ์

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญยิ่งในระดับชาติของไทย ซึ่งไม่มีใครเทียบเท่าได้ในรอบ 1 ศตวรรษมานี้ ความสำคัญของเขาอยู่ในระดับเดียวกับมาเซดงของจีน โซจิมีนห์ของเวียดนามและเนห์รูของอินเดีย แต่เหตุผลเขาจึงต้องไปตายต่างแดนดังผู้ลี้ภัย ในขณะที่รัฐบุรุษอีก 3 นายนั้นได้รับการปลงศพอย่างใหญ่ยิ่งในนามของรัฐ และมีอนุสรณ์สถานไว้อย่างมโหฬารในนครหลวงนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะนายปรีดีได้เคยกระทำความผิดพลาดทางการเมืองมากระนั้น หรือ คำตอบก็คือใช่ โดยที่รัฐบุรุษที่ยิ่งใหญ่ของประเทศอื่น ๆ ก็เคยทำความผิดพลาดมาไม่น้อยไปกว่าเช่นกัน เพราะสามัญมนุษย์ที่ไม่เคยทำผิด ย่อมไม่ใช่มนุษย์ แต่ในบ้านอื่น เมืองอื่น ชนชั้นปกครองมีดวงดา ที่มีแวว ที่รู้จักบวกลบคูณหาร หักประโยชน์ตนประโยชน์ท่านแล้ว เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องแสดงออกซึ่งกตเวทิตาธรรม (ทั้ง ๆ ที่ผู้นำของประเทศส่วนมากไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา) คอรัฐบุรุษผู้เคยทำบุญคุณมากับประเทศชาติ เพื่อประชากรราษฎรจะได้รู้จักชิดเห็นชวนใจไว้ที่คุณธรรม อันเป็นแก่นนำของบ้านเมือง แม้ขนาดอนุศักดิ์รัฐคู่อามาตทางการเมืองที่ฉกาจของเนวิน ยังได้รับนิรโทษกรรมและอโหสิกรรมจากเนวิน ให้กลับมาใช้บันปลายแห่งชีวิตในสหภาพพม่าอย่างมีเกียรติ

ที่กล่าวมานี้ ออกจะชัดเจนแล้วว่าชนชั้นนำ ที่ปกครองบ้านปกครองเมือง ตลอดจนที่คุมสื่อสารมวลชน ทางด้านสร้างค่านิยมอยู่ในประเทศไทย ในบัดนี้ มิได้นำพาต่อปัญหาขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์กล่าวคือ สัจจะ ความยุติธรรม สันติธรรม และความเป็นไท กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือชนชั้นนำรังเกียจประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน อันมวลชนหรือประชากรส่วนใหญ่นับถือในทางความชอบธรรมเห็นออกสิทธิชนคนส่วนน้อย ซึ่งพึงเพื่อเห่อเหิมไปด้วยความสับสนปลอมและหลงละเมอไปกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มหัศจรรย์ทางไสยศาสตร์ ตลอดจนของปลอมอื่น ๆ ในทางยศศักดิ์อัครฐานและกามสุชาติกานุโยก อันแสดงออกทางการเสพวัตถุเกินพอดีในวิถีชีวิตของเขาเหล่านั้น พวกกันอย่างนี้เกรงใจก็คือ ชนชั้นนำของเรา ที่ควบคุมเศรษฐกิจ การเมืองและการทหาร ตลอดจนข้าราชการพลเรือน และภิกษุสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์สูงเป็นจำนวนไม่น้อย พวกกันนับถือพระพุทธศาสนาที่ริมฝีปาก หรือประยุกติ์ใช้ด้วยความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง หาไม่มีได้นำพระพุทธธรรมมาประยุกติ์ใช้ให้ถึงแก่น ให้เหมาะกับปัญหาของสังคมและการเมืองร่วมยุคร่วมสมัย หาไม่ไหนเลยเราจะสอนศิษย์ของเราให้แสดงกตัญญูคุณ徳ที่ โดยที่เราเองไม่เคยแสดงถึงแก่น หากแสดงกันตามรูปแบบพิธีกรรม และใครแสดงเข้าอย่างจริงจังและจริงใจ เราก็เกลียดและโกรธดั่งกรณีที่นายป๊วย อึ้งภากรณ์แสดงมาแล้วกับนายปรีดี พนมยงค์ ด้วยการที่เขาเป็นคนไทยคนแรกที่ไปแสดงความเคารพต่อท่านผู้หนึ่งที่ปารีสอย่างเปิดเผย ผลก็คือมันเป็นจุดแรกที่นายป๊วยถูกผลักดัน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ให้ออกพ้นสังเวียนชนชั้นนำของไทยไป

ยิ่งเรื่องประชาธิปไตยด้วยแล้ว ชนชั้นนำของเราแทบทุกระดับไม่มีศรัทธาปสาทะเอาเลย หลายคนยังอยู่ในยุคสมัยดี ธนะรัชต์ซึ่งเป็นตัวนำความหายนะมาให้ประเทศไทยในทุก ๆ ทาง มิเช่นนั้นแล้ว เหตุใดพวกเขาจึงกลับมีอนุสาวรีย์ที่องค์พระประมุขถึงกับเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดเล่า ทั้ง ๆ ที่กำเนิดของเขาก็คือไพร่ และเรามีอนุสาวรีย์ของไพร่ที่โหดร้ายไหม เว้นไว้เสียแต่คนนั้น ๆ จะถูกฆ่าตาย หรือใช้ประโยชน์ในการเมืองจากคนนั้น ๆ ได้ต่างหาก แม้ที่สุดจนซื้อเชื่อน ชื่อมหาวิทยาลัย เราเคยนำชื่อของไพร่และขุนนาง ที่ทำคุณงามความดีให้แก่

บ้านเมืองมาตั้งขึ้น เพื่อเชิดชูเกียรติบั้งหรือเปล่า ยิ่งราษฎรตาดำ ๆ ด้วยแล้ว อย่าได้
พึงหมายว่าจะได้รับการยกย่องสรรเสริญอย่างจริงจังเลย เว้นไว้แต่เพียงในฐานะ
สมุหนามเพียงแตรริมฝีปาก เพื่อผู้สรรเสริญนั้น ๆ จะได้ศรัทธาอิศรฐานหรือเงินตรา
ชิง ๆ ขึ้นไปเท่านั้นเอง เพื่อเขาจะได้ฟังเพื่อเห่อเหิมและหลงอำนาจวาสนาบาบมี
ของตนเองต่อไปอย่างไม่รู้จักจบสิ้น

ที่จริงสมัยนี้เราไม่ได้ดอยไปสู่สมัยสฤณคดีเท่านั้น หากเราพยายามดอย
ไปสู่สมัยราชาธิปไตยเสียด้วยซ้ำ ดังที่เราเห็นที่สถาบันชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์
โดยที่ไม่มีการคำนึงถึงรัฐธรรมนูญหรือฐานอำนาจที่ทวยราษฎร์กันเลย เพราะฉะนั้น
เราจึงไม่ละอายอะไรกันเลยทีเดียวกับประชาธิปไตยครึ่งใบเสียใบ หรือแม้ที่สุดจนจะ
ถือรัฐธรรมนูญทิ้งเสียอีกเมื่อไรก็ได้ คำตอบของเราเวลานี้ จูจะมุ่งไปที่สถาบันอันศักดิ์-
สิทธิ์ ไปที่อำนาจอันแผ่ไพศาลและไปที่ผู้กุมกำลังทางทหาร เราไม่เชื่อเลยว่าราษฎร
มีความสามารถและเป็นพลังอันมหาศาล ที่เมื่อผนวกกับความชอบธรรมเข้าแล้ว
สามารถต้านกระแสธรรมใด ๆ ก็ได้ มิใช่ว่าฝ่ายนั้นจะมีอาวุธยุทธโปกรณ์เพียงใดก็
ตาม เราพยายามทำลายพลังของผู้ปกครอง เราพยายามบั่นทอนการรวมตัวกัน
ของผู้ปกครอง ดังเราได้พินิจฆ่าลูกหลานของเราในมหาวิทยาลัยมาแล้วด้วย
เลือดอันเย็นใจไม่แพ้ใครจปาน

ชนชั้นนำของเราเวลานี้ ถ้าอ่านคำแถลงการณ์ของคณะราษฎรฉบับที่
1 ซึ่งประกาศออกมา ณ วันที่ 24 มิถุนายน 2475 แล้ว หลายต่อหลายคนยังมี
โลหิตเดือดแรงและเดือดพล่านอยู่ เพราะแถลงการณ์ฉบับนั้นทำทลายสถาบันเจ้า โดยถือ
ว่า ถ้าราษฎรโง่ เจ้าก็ต้องโง่เช่นกัน ถ้าเรายังรับความจริงข้อนี้ไม่ได้ เรายังเป็น
ประชาธิปไตยกันไม่ได้ และคนอย่างนายปรีดีก็จะได้รับอภิสิทธิ์ไม่ได้ นาย
ปรีดีจะได้รับเกียรติยศอย่างแท้จริงจากประชาราษฎร์ ก็ต่อเมื่อราษฎรได้เป็นใหญ่
ในแผ่นดิน และแถลงการณ์ของนายปรีดีฉบับนี้กลายเป็นเอกสารทางประวัติ-
ศาสตร์ ที่เยาวชนของเราทุกคนต้องนำมาอ่านกันในชั้นเรียน ดังที่รุ่นพ่อของเรา
เคยเรียนเรื่องสมบัติผู้ดี ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีมานั่นเอง

ชนชั้นนำทางการศึกษาของเราหลายต่อหลายคนยังต้องการกลับไปหาหนังสืออย่างสมบัติผู้ดี โดยที่เราควรแสวงหาหนังสือเช่น สมบัติไพร่ และเราควรฝึกผู้นำในอนาคตของเราให้เป็นไพร่ ให้เป็นกสิกร ให้เป็นกรรมกร กล่าวคือให้ภูมิโง่ในศักดิ์ศรีของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งไม่เอารัดเอาเปรียบใคร และไม่ยอมให้ใครเอารัดเอาเปรียบ หากให้มีการเกื้อกูลกันอย่างเสมอภาคเสมอไหล่ ให้เลิกการหมอบคลาน ดังสัตว์เลื้อยคลานอีกต่อไป ซึ่งเราเห็นได้ชัดตามโทรทัศน์ และสื่อมวลชนที่มอมเมาต่าง ๆ รวมทั้งนวนิยายน้ำเน่าทั้งหลายด้วย ทั้ง ๆ ที่พระจุลจอมเกล้าฯ ทรงประกาศให้เลิกการกระทำเช่นนั้นมาก่อนนายปรีดี พนมยงค์ เกิดเสียช้า

อีกนัยหนึ่งก็คือ นายปรีดีต้องการนำพระราชปณิธานของพระจุลจอมเกล้าฯ ในเรื่องป่าเลื้อยเม่นต์ และคอนสตีติวชันให้สัมฤทธิ์ขึ้นเอง แต่เผอิญนายปรีดีเป็นไพร่ และหาญไปท้าทายสถาบันเจ้าเข้า เจ้าที่ไม่ต้องการความเปลี่ยนแปลง และพวกที่หาผลประโยชน์จากเจ้าจึงรุมก่ดลอบก่ดจนนายปรีดีต้องพลัดที่นาที่อยู่อไปจนตราบอายุขัย มิโยว่านายปรีดีจะทำบุญคุณอันยิ่งใหญ่ให้แก่เจ้าเพียงใด โดยที่นิทานเรื่องชวานากับงูเห่าเท่านั้นเอง ควรเป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับคนอย่างนายปรีดี

ก็ใครเล่า ที่ปกป้องและเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงเผด็จการ ป.พิบูลสงคราม ซึ่งนอกจากจะข่มขู่เจ้านายและองค์พระประมุขแล้ว ยังเคยคิดตั้งตัวเป็นกษัตริย์เสียเองอีกด้วย ใครเล่าที่ถวายอารักขาสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าอย่างใกล้ชิดและห่วงใย ใครเล่าที่ช่วยบันดาลให้เกิดหอสมุดดำรงราชานุภาพ (ซึ่งเป็นอนุสาวรีย์ที่ประเสริฐยิ่งกว่าอิฐปูนใด ๆ ที่มีกนิยมสร้างถวายเจ้ากันในสมัยหลัง) ใครเล่าที่ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่นักโทษชายรังสิต ประชวรศักดิ์แล้วถวายพระราชอิสริยยศคืนขึ้นเป็น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร และที่สำคัญสุดท้ายนั้นก็คือ ใครเล่าที่ปกป้องพระราชวงศ์ผู้ประพฤติผิดในกรณีสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 8

ถ้านายปรีดี พนมยงค์ในฐานะนายกรัฐมนตรี ที่เคยสอนอาชญากรรมวิทยาмаแต่้วยรุ่น บอกให้อธิปไตยกรมตำรวจและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

ชั้นสูตรพระบรมศพตามกระบวนการกฎหมายอาญา แต่เมื่อแรกสวรรคต และจับกุมผู้ที่กล่าวอ้างอาชญากรรมพระศพ เย็บพระศพ นำเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับพระศพไปซัก ไปฟัง ฯลฯ เพื่อปิดบังความพิรุณ ปานนี้นายปรีดี ก็ยังคงเป็นรัฐบาลราษฎรชาวไทยอยู่ในประเทศไทย และการตายของเขาจะเป็นงานศพอันมีเกียรติยศยิ่งสำหรับราษฎรชาวสยาม โดยที่ผู้นำของรัฐบาลและชนชั้นนำอื่น ๆ จะไม่กล้านิ่งเฉยบังคับอมสากอยู่ในปากอย่างเช่นในบัดนี้ หากทุกคนจะเอ่ยถึงวีรกรรมของเขาในฐานะผู้นำทางด้านประชาธิปไตย และที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ เขาเป็นผู้นำในการกอบกู้เอกราชให้ชาติไทย ในสงครามโลกครั้งที่ 2 วีรกรรมชิ้นนี้ ไม่ค่อยไปกว่าพระนเรศวรและพระเจ้าตากสินเลยทีเดียว โดยที่อีกร้อยปีข้างหน้า เราไม่อาจปฏิเสธคุณค่าอันวิเศษข้อนี้ของเขาได้ แม้ในบัดนี้เราจะปล่อยให้อคติครอบงำสั่งจะไว้ก็ตาม ดังที่พระเจ้าตากสินก็เคยเผชิญชะตากรรมมายิ่งกว่านั้นด้วยซ้ำ เมื่อสองศตวรรษมานี้เอง .

ไทยแลนด์

6-12 พฤษภาคม 2526

รัฐบุรุษผู้อุทิศตนแก่ชาติและราษฎร โดยไม่เห็นแก่ตัวในทุกกาละ และในทุกสถาน

สุภา ศิริमानนท์

ในการศึกษาพิจารณาถึงชีวิตของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ผู้ที่ศึกษาแม้เพียง
ผิวเผิน ๆ ก็ย่อมจะรู้สึกสนใจได้อย่างตระหนักชัดข้อหนึ่ง ว่าการดำรงชีวิตของ
ดร.ปรีดี พนมยงค์ ไม่น่าจะดรรชนีลำบากถึงเพียงนั้น

ข้อที่กล่าวว่า “ตระการกำลำบาก” นี้ข้าพเจ้าหมายถึงความสำนึกของผู้
ศึกษาเอง เพราะเท่าที่ได้ติดตามสังเกตต่อเนื่องกันมาในช่วงเวลาทั้งที่ได้อ่านและได้
ฟังจากคำบอกเล่าของผู้ศึกษาผู้สังเกตต่าง ๆ และทั้งที่ได้ประสบจากคล่องจักขุของ
ตนเองในระยะสุดท้ายแห่งชีวิตของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ นั้นไม่เคยปรากฏแม้สัก
วินาทีเดียวว่า แบบแผนหรือมรรควิธีในการดำรงชีวิตที่ท่านได้ใช้ได้ปฏิบัติอยู่อย่าง
ประจักษ์แจ้งเป็นปกติจะมีอะไรหรือส่วนใดที่ตัวของท่านคิดหรือรู้สึกว่าเป็นการตก
ระกำลำบากอะไรทั้งสิ้น

แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่า ดร.ปรีดี พนมยงค์ จะไม่มีความรู้ หรือจะไม่รู้
จักว่า ความสุขสบายพึงเพื่อคืออย่างไร และความลำบากขาดแคลนคืออย่างไร

ความสำคัญดังกล่าวนี้มันเป็นความสำคัญของเราผู้ศึกษาเองหลังจาก
เราได้เทียบเคียงบุคคลผู้ทรงคุณวิชาในด้านต่าง ๆ และเทียบเคียงกับสิ่งที่
เรียกว่า “โอกาส” ต่าง ๆ ตามมาตรฐานของบุคคลในระดับเดียวกันนั้น ลักษณะ
การของภาวะแห่งความตระการกำล่ำบากในการดำรงชีวิตของ ดร.ปรีดี พนมยงค์
จึงปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดมาก ทั้ง ๆ ที่ ดร.ปรีดี พนมยงค์ มิได้แสดงความ
สนใจดีหรือกังวลในลักษณะการเช่นนั้น แต่อย่างใดเลย

ความเพ่งเล็งเอาใจใส่ของ ดร.ปรีดี พนมยงค์อย่างล่ำลึกและจำหลัก
หนักแน่นในทุกกรณีในทุกปัญหา ไม่ว่าจากข้อเขียนของท่านหรือจากการสนทนา
พาทีไม่ว่าในกรณีใดปัญหาใด ผู้ศึกษาและผู้สนทนาจะรู้สึกได้อย่างชัดเจนว่ามีแต่
“ความมั่นคงรุ่งเรืองของชาติ” และ “ความมีระดับแห่งชีวิตและมีปัจจัยของการดำรง
ชีวิตที่ค้ำขึ้นสูงขึ้นของราษฎร” เท่านั้นเองโดยตลอด

คงจะไม่เป็นการกล่าวอย่างเกินเลยดอกกระมัง ที่ว่า ดร.ปรีดี พนมยงค์
สนใจอย่างค้ำค้ำในปัญหาของชาติไทยและราษฎรไทยมากกว่าที่จะสนใจในภาวะ
ของตนเองอย่างห่างไกลราวกับคนละชั่วโลก ดร.ปรีดี พนมยงค์ ดำรงตนดำรง
สถานะของตนเพียงระดับสถานประมาณพอให้อยู่ไปได้อย่างมีเกียรติสมแก่เกียรติแห่ง
ชาติไทยและราษฎรไทยเท่านั้นเอง

คำว่า “เกียรติ” ที่กล่าวนี้หมายถึงเกียรติตามความหมายและคุณค่าทาง
จริยธรรม มิใช่เกียรติอันเพื่อบำตามความสำนึกเพื่อบำซึ่งสังคมระดับหนึ่งได้
ทักทักสมมติกันขึ้นแล้วก็รับเชื่อกันตามที่ได้ทักทักสมมติขึ้นมานั้น ๆ

ดร.ปรีดี พนมยงค์ ได้ปักความสนใจใฝ่ศึกษาติดตามในชั้นตอนต่าง ๆ
และในความที่พึงเป็นไปได้เพื่อความเจริญมั่นคงและความมีมาตรฐานดีขึ้น โดยล่ำดับ
แห่งชาติไทยและราษฎรไทยตลอดจนอุปสรรคนานาประการที่จะเป็นเครื่องขวางกั้น
สิ่งทีมาดหมายเหล่านั้นประหนึ่งว่ามันเป็นลมหายใจของท่านเองทั้ง ๆ ที่อายุได้ก้าว
ล่วงถึง 80 เศษแล้ว อันเป็นช่วงแห่งวัยซึ่งคนพื้น ๆ อย่างข้าพเจ้าเห็นว่าสมควร
แก่การพักผ่อน

แน่นอนละ, สิ่งต่าง ๆ และปัญหาต่าง ๆ ที่ดร.ปรีดี พนมยงค์ ได้สอบสวน

ค้นคว้าและเรียบเรียงอยู่ตลอดเวลาจนดูเหมือนหนึ่งหมยกำหนดการทำงานอันไม่มีวันหยุดทั้งเดือนทั้งปีล้วนแต่เป็นสิ่งแวดล้อมและเป็นปัญหาที่มีค่าแก่การศึกษา และเชื่อว่าเมื่อได้มีการเผยแพร่ออกมาแล้วก็จะเกิดประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่ วรรณชนของชนรุ่นต่อไปโดยไม่เป็นที่สงสัย

แต่ข้าพเจ้าหรือใคร ๆ ก็ตามที่ศึกษาติดตามงานและพฤติกรรมของ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ก็มักจะไม่วายสนเท่ห้ในการปฏิบัติแบบอุทิศตนดังกล่าวนี้ นั้นเป็นเพราะชะตากรรมอะไรของชาติไทยและราษฎรไทยเล่าที่ได้ตกลงมาอยู่บน บ่าของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ จนตลอดชั่วอายุขัยเช่นนี้?

ที่น่าประหลาดน่าอัศจรรย์แก่ใจของพวกเราผู้ศึกษาติดตามก็คือ มันเป็น ความสุขอย่างยิ่งของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ที่จะปฏิบัติตนและดำรงตนในลักษณะ เช่นว่านั้นอย่างแท้จริงหนักแน่นเสียด้วย

การสอบค้นจนมีความรู้อย่างทั่วและอย่างลึกคือธรรมชาติที่แฝงฝังอยู่ใน ทุกอนุแห่งสายเลือดของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ นั้นแหละคือข้อสรุป ซึ่งผู้ศึกษางาน และชีวิตของท่านจะพึงประเมินได้พ้องต้องกัน ดร.ปรีดี พนมยงค์ มีลมหายใจเข้า และออกในลักษณะการของ “ครู” โดยแท้จริงและไม่เคยเหนื่อยหน่าย

หนังสือเล่มสุดท้ายที่ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ยังเขียนค้างไว้ซึ่งเข้าใจว่า จะจบครบถ้วนได้อีกไม่มากนักจะเป็นหนังสือที่น่าสนใจที่สุดเล่มหนึ่งทั้งแง่การ ของผู้ศึกษาทั้งปวงและแก่การทำความเข้าใจในตัวของ ดร.ปรีดี พนมยงค์เองด้วย นั้นเป็นหนังสือทำนองอัตชีวประวัติของท่าน ดูเหมือนจะให้ชื่อไว้ว่า “ชีวิตและงาน ของปรีดี-พูนสุข”

จุดยึดมั่นในการเขียนหนังสือเล่มนี้และที่ให้ชื่อเช่นนี้ท่านได้เคยชี้แจง ในการสนทนากันครั้งหนึ่ง ก็คือ ชีวิตของท่านจะไม่มีค่าอะไรแก่ใครเลย ถ้าหาก ปราศจากท่านผู้หญิงพูนสุขฯ ภรรยาคู่ชีวิต ซึ่งได้ผ่านชะตากรรมแห่งชีวิตมาด้วยกัน ทั้งในความสุขบางระยะสั้น ๆ และทั้งในความทุกข์เหมือนฝันร้ายอันแสนสาหัส อย่างสายตัวแทบขาด

ใคร ๆ ก็รู้ดีกันทั้งนั้น ไม่ว่ามิตรหรือศัตรู ว่า ดร.ปรีดี พนมยงค์ มีผู้หญิง

เพียงคนเดียวจริง ๆ ในชีวิตคือท่านผู้หญิงพูนสุขฯ นี่แหละ สุภาพสตรีซึ่งแม้แต่ผู้ที่ตั้งตนเป็นศัตรูทางความคิดศัตรูทางการเมืองของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ไม่ว่าระดับไหน ๆ ก็จะต้องยอมรับแก่ตัวของเขาเองว่า ความเป็นคู่ทุกข์คู่ยากของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ กับท่านผู้หญิงพูนสุขฯ นั้นเป็นความจริงแห่งความจริงอันสามารถยืนยันได้ในทุกสถานตลอดโลก

ข้าพเจ้าขอภัยที่จำเป็นต้องกล่าวลงไว้สักนิดหนึ่ง ว่าข้าพเจ้าเป็นเสมอเพียงศิษย์เล็ก ๆ คนหนึ่งของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งภูมิปัญญาห่างไกลจากท่านอย่างที่ต้องเรียกว่าอยู่คนละจักรวาล การที่เรียกขานท่านด้วยวลีว่า ดร.ปรีดี พนมยงค์ นี้มิใช่การดึงตนเองขึ้นหรือการดึงท่านลงมา ทั้งวิธีการเรียกหรือเขียนด้วยการใช้คำว่า ดร.หรือด็อกเตอร์ ก็เป็นวิธีหนึ่งซึ่งท่านเองมักจะดึงในทุกโอกาส แต่ข้าพเจ้ามีความสำนึกว่าในการเขียนถึงท่านต่อสาธารณชนนั้น ถ้าหากจะใช้คำว่า “อาจารย์” หรือ “ท่านอาจารย์” ตามที่ตนเองปรารถนาจะใช้ บางคนหรือหลายคนก็อาจจะกลั่นไส้เพราะเขาถือตัวว่ามีวิชาชีพ และการที่จะใช้คำกลาง ๆ แบบปกติว่า “นาย” หรือเล่า ข้าพเจ้าเองก็มีความกระอักกระอ่วนเต็มที่ ดังนั้นจึงหวนมานึกถึงคำว่า ดร. หรือด็อกเตอร์ อันมีผู้ใช้กันเกลือกกลั่นกันไปตามสมัยนิยมในฐานะที่ท่านมีวิพะฐานะระดับปริญญาเอก (เกียรตินิยมดีมาก) อันพอจะรับอ่านรับฟังกันได้ในปัจจุบัน จึงได้ฉวยโอกาสใช้คำนี้

ดร.ปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบุรุษผู้มีชีวิตอันเต็มแน่นขนาดด้วยเหตุการณ์สารพัด สถานะแห่งความเป็นรัฐบุรุษก็มีไว้เพียงแต่ของชาติไทย, หากอยู่ในระดับโลกหรือระดับระหว่างประเทศด้วยโดยไม่มีปัญหา ผลงานจากข้อคิดของ ดร.ปรีดี พนมยงค์เต็มไปด้วยคุณค่าน่าอัศจรรย์และเต็มด้วยหลักเกณฑ์ที่จะต้องมีการวิเคราะห์กันสืบไปเบื้องหน้าอีกช้านาน

เสียงระฆังแห่งความเป็นธรรมของสังคมซึ่งท่านเป็นผู้ริเริ่มย่ำขึ้นไว้แก่สังคมไทยยังคงกังวาลอยู่ และยังจะต้องดังกึกก้องสืบไปจนกระทั่งความเป็นธรรมของสังคมนั้นสถิตเสถียร

ความเป็นเอกราชของชาติไทยในด้านต่าง ๆ ซึ่ง ดร.ปรีดี พนมยงค์

ได้นำการต่อกรและสร้างสรรค์ไว้แก่ชาติไทยจะต้องมีความหมาย และน้ำหนัก
ปักแน่นยิ่งขึ้นเรื่อยไปด้วยความมีศักดิ์ศรีแห่งราษฎรไทยทั้งปวง

หลักข้อคิดและผลงานเหล่านี้แม้จะมีเผยแพร่บ้างแล้วและมีผู้ศึกษาดูตาม
รุ่นใหม่ ๆ ได้เขียนขึ้นไว้บ้างแล้ว แต่ก็เป็นการแน่นอนเหลือเกินว่ายังจะต้องมี
อรรถาธิบายเกิดขึ้นอีกมากมายทั้งเพื่อการทำความเข้าใจ และทั้งเพื่อผลปฏิบัติ
อันดีงามแก่ชาติและราษฎร

คุณธรรมอันหนึ่งของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ เท่าที่จะพอสรุปอย่างสั้น ๆ
ได้ก็คือ “ความไม่เห็นแก่แต่ตนเอง”

คุณธรรมข้อนี้ว่าที่จริงมันก็อ่านฟังดูง่าย ๆ แต่ในอีกทางหนึ่งมันก็ยาก
นักหนา

ไทยแลนด์

6-12 พฤษภาคม 2526

นายปรีดี พนมยงค์

ส. ศิวรักษ์

วันที่ 2 พฤษภาคมนี้ เป็นวันตายครบปีของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถ้ายังมีชีวิตอยู่ต่อไป จนวันที่ 11 ก็จะมีอายุบรรจบครบ 7 รอบนักษัตร คือ 84 ปีบริบูรณ์ แม้จะล่วงลับดับชีพไปแล้ว ก็จะมีงานเนื่องในวันเกิดที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ในโอกาสดังกล่าว เพราะคนคตินั้นไม่ตาย ตายแต่ร่างกายและสังขาร หากชื่อเสียงเกียรติคุณจะยังคงดำรงอยู่ตลอดไปนับว่าเป็นชีวิตอันอมตะ ทั่วโลกยกย่องวันเกิดของบุคคลสำคัญ โดยที่อีก 16 ปีต่อเดี๋ยวไป นายปรีดีจะมีอายุครบศตวรรษ เชื่อว่าจะมีงานใหญ่ในวาระนั้น ทั้งที่ในประเทศไทยและที่ในประเทศอื่น

ถ้าองค์กรศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมของสหประชาชาติ(UNESCO) ยังดำรงคงสภาพอยู่ เชื่อว่าจะประกาศรับรองงานร้อยปีนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะรัฐบุรุษของโลก ที่ทำคุณให้บ้านเมืองของตน ตลอดจนมนุษยชาติ ในด้านการศึกษา ซึ่งนายปรีดีถือว่าเป็นหลักสำคัญอันหนึ่งในหลักทั้ง 6 ประการ ของคณะราษฎร ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตย ที่คนจำนวนน้อยเป็นใหญ่ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนพลเมืองเป็นใหญ่ ทั้งนี้โดยไม่ต้องเอ่ยถึงการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาเปิดแห่งแรกของไทย ให้โอกาสแก่ประชาชนทั่ว ๆ ไปได้เรียนชั้นสูงได้ ทั้งนี้เพื่อจะได้มีแกน

ทางจริยธรรมเป็นด้านวิถีสวัสดิ์ สำหรับรับใช้เพื่อนร่วมชาติทางด้านการเมือง นับเป็น
การปลุกมโนธรรมสำนึกที่สำคัญยิ่ง

เมื่อมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์นี้ถูกตัดค่าการเมืองนั้นไป ได้กลายสภาพ
ไปเป็นสถาบันอุดมศึกษาแบบปิดอย่างเชื่อง ๆ ในการผลิตคนเพื่อรับใช้ระบบราชการ
อย่างขาดหลักการประชาธิปไตย นี่นับว่าน่าที่จะต้องได้สวนกันอย่างถ่วงถ่วง
หัวใจการศึกษาที่เป็นเพียงเครื่องมือของรัฐบาลหรือธุรกิจการค้าในการมอมเมาประชาชน
ให้สยบยอมรับระบบของสังคมอันอยู่ติธรรม

(ในเรื่องสถาบันการศึกษาแบบเปิดกับระบบปิดนี้ ข้าพเจ้าแสดงปาฐกถาอธิบาย
ไว้มากพอควรที่มหาวิทยาลัยรามคำแหงเมื่อเร็ว ๆ นี้ ถ้าได้สนใจ ข้าพเจ้าจะยินดี
ฉายซ้ำ)

ในด้านวิทยาศาสตร์นั้น ความคิดของนายปรีดีเป็นไปโดยนัยนี้โดยแท้ ข้อ
เขียนทางวิชาการของท่านทั้งหมดเป็นเหตุเป็นผล เพื่อความถูกต้องดังงามเสมอ โดยเฉพาะก็
แนวคิดทางการเมืองของท่านนั้น เป็นไปโดยนัยแห่งวิทยาศาสตร์สังคม-
นิยม ชนิดที่ไม่ติดกฎเกณฑ์หรือลัทธิคัมภีร์ใด

ด้วยเหตุฉะนั้น เผด็จการฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาจึงทนท่านกันไม่ได้ เป็นเหตุให้
ท่านต้องพลัดพรากจากอำนาจทางการเมือง และออกไปอาศัยบ้านอื่นเมืองอื่น
อยู่กว่า 30 ปี ในขณะที่นักการเมืองที่ฉวยโอกาสต่าง ๆ กลับลอยนวลอยู่ได้อย่าง
สบาย แม้จะถูกประชาชนขับไล่ออกไป จนถูกหาว่าเป็นทรราช แม้จนทรัพย์สมบัติก็
ถูกริบเข้าเป็นของหลวง หากก็ยังเป็นที่ยอมรับกันอยู่ได้ในสังคมชั้นสูงขณะมีชีวิต
แม้เมื่อตายแล้ว ก็ยังมีอนุสาวรีย์ ที่ได้รับการยกย่องจากเบื้องสูงกันอีกด้วย

ความคิด คำพูด และการกระทำของนายปรีดี ทางด้านการศึกษาและวิทยา-
ศาสตร์ แม้จะสำคัญแต่ก็ยังเป็นรองการงานทางด้านวัฒนธรรม

ถ้าพึงการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง เพียงให้มีรัฐธรรมนูญ ให้มี
รัฐสภา โดยไม่แก้ไขพื้นฐานทางวัฒนธรรมแล้วไซ้ นายปรีดีจะไม่ต้องกระทบกระเทือนกับ
อำนาจแห่งสถานะเดิมเลย

ทั้งนี้เพราะนายปรีดีเป็นคนสุภาพ ไม่มักใหญ่ใฝ่สูง ทั้งยังยอมไกลเกลียดกับ

ผู้คนอีกด้วย แต่เป็นเพราะนายปรีดีต้องการพลิกแผ่นดิน คือต้องการให้ฝุ่นเมืองกลายเป็นพลเมือง ให้ไพร่ฟ้าข้ามังกรเป็นประชาราษฎร และให้คนที่อาศัยใบบุญเจ้านายอยู่ ได้เป็นเจ้าของแผ่นดิน มีสิทธิ มีเสียงในการตัดสินใจชะตากรรมของตนเอง ตลอดจนของประเทศชาติ

นี่เองคือการปฏิวัติวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งและนี่คือรากฐานทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งฝ่ายตรงกันข้ามจำต้องกำจัดนายปรีดีเสียจากประเทศนี้ หาไม่ไหนเลยคนอื่น ๆ ที่ร่วมงานมากับนายปรีดีจึงไม่ถูกรังแกถึงขนาดนั้นเล่า และเมื่อขับไล่ส่งนายปรีดีไปได้แล้ว ได้มีการถอยหลังเข้าคลอง ไปสู่สถานะเดิมในทุก ๆ ทาง

อาถืกิริยาภายนอก เช่นการหมอบคลานก็กลับเป็นที่นิยมกันอีก ความคิดทางวิทยาศาสตร์หมดไป หากมีไสยศาสตร์เข้ามาแทนที่

แม้จะรักษาประชาธิปไตยไว้ในรูปแบบ แต่โดยเนื้อหาสาระเป็นเผด็จการ แม้ในวงการศึกษาก็ขาดความคิดชนิดที่เน้นหนักไปสู่ความคิดที่อิสระ ที่เป็นไทแก่ตัว ที่จะนำไปสู่การเป็นเจ้าของบ้านเมืองร่วมกัน หากผู้น้อยต้องยอมให้ผู้ใหญ่ ไม่ว่าผู้ใหญ่จะถูกหรือผิดก็ตาม ธรรมะไม่ได้เป็นใหญ่หากอธรรมเป็นใหญ่ ใ้กล่าวว่าสถาบันศักดิ์สิทธิ์สะกดคนให้สยบยอมต่ออำนาจวาสนา โดยไม่มีเหตุผลที่ลึกซึ้งใด ๆ ทั้งสิ้น

ด้วยเหตุฉะนี้ เมื่อนายปรีดีตายจากไป จึงไม่มีคำสดุดีใด ๆ จากรัฐบาลทั้ง ๆ ที่นายปรีดีเคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และเป็นนายกรัฐมนตรีมาในช่วงที่สำคัญของบ้านเมือง แม้รัฐสภาก็ไม่มีการไว้อาลัยอะไรเลย ทั้ง ๆ ที่นายปรีดีเป็นผู้ที่ก่อให้เกิดมีรัฐสภาขึ้นเป็นครั้งแรก และเป็นเลขาธิการคนแรกของรัฐสภาด้วย

ข้ออ้างก็คือรัฐสภาไทยไว้อาลัยได้แต่สมาชิกในขณะนั้น แสดงว่าเราถือกันตามรูปแบบยิ่งกว่าเนื้อหาสาระ หาไม่ก็แสดงว่ามีภยาคติครอบงำ กลัวอำนาจหรือความศักดิ์สิทธิ์มหัศจรรย์เหนือเหตุผลหรือสามัญสำนึกกันกระมัง

พูดอย่างคนถือพุทธ ก็น่าจะต้องมีกตัญญูคุณเดวที่ ไม่แต่แก่ผู้ที่เอาชีวิตเข้าเสี่ยง เพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตย หากยังเอาชีวิตและตำแหน่งหน้าที่อันสูงสุดเข้าเสี่ยงทำเสรีไทย จนได้มาซึ่งเอกราชอธิปไตยในตอนสงครามโลกครั้งที่ 2 อีกด้วย

นี้ไม่ใช่หรือคือการปฏิวัติวัฒนธรรม ถ้าปราศจากคุณธรรมเช่นนี้ เราจะเป็นไทหรือเป็นทาสกันเล่า

ที่จริง ก็ไม่แปลก ที่ทางด้านนิติบัญญัติและด้านบริหาร มองไม่เห็นคุณค่าของนายปรีดีในเวลานี้ เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีเอง ก็ถูกละเลยมากกว่า 150 ปี และถ้าประหารราษฎรไม่เรียกอย่างจริงจัง อนุสาวรีย์ของพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็คงมีขึ้นไม่ได้ แม้จนสะพานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็เกิดขึ้นได้ก็โดยนัยนี้

นิมิตนี้ก็ตรงที่นายปรีดี ไม่ต้องรอนานถึงขนาดนั้น อย่างน้อย เวลานั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้ตั้งอนุสรณ์สถานสำหรับท่านผู้ประกาศการขึ้นแล้ว โดยจะมีรูปเป็นอนุสาวรีย์ไว้ด้วย นับว่าท่านจะเป็นสามัญชนคนไทยคนแรก ที่จะมีรูปเป็นอนุสาวรีย์ให้ไว้ที่ในเมืองกรุง นอกเหนือไปจากพระรูปเจ้านาย ซึ่งก็ได้ทรงทำคุณประโยชน์ให้ไว้แก่แทบทุกพระองค์ แต่การยกย่องสามัญชนก็เป็นสิ่งสำคัญด้วยไม่ใช่หรือ ชาตินิยมไม่ควรเป็นคำวินิจฉัยขั้นสุดท้าย หากคุณวุฒิและจริยวุฒิต่างหาก นี่ก็มีพระพุทธรูปรองรับไว้อย่างเป็นทางการ

ที่เอ่ยมาว่า หน่วยงานด้านนิติบัญญัติและบริหารงานของรัฐ ไม่กล้าทำอะไรให้นายปรีดีนั้น ไม่ได้เอ่ยถึงหน่วยงานด้านตุลาการ เพราะต้องขอชมศาลไทย ว่าจำเดิมแต่ตัดสินคดีกรณีสวรรคตอย่างผิดพลาด จนผู้บริสุทธิ์ทั้ง 3 ถูกประหารชีวิตกันไปแล้ว ต่อมาศาลทุกศาลได้ยื่นกรณถึงความบริสุทธิ์ของนายปรีดี ในกรณีนี้ มาโดยตลอด

แสดงว่าในระยะหลัง ๆ มา นี้ โดยเฉพาะในกรณีที่ว่านี้ ศาลมีความกล้าหาญทางจริยธรรมมากขึ้น และตัดสินอย่างเที่ยงธรรม ทั้งแม้จนอดีตนายกรัฐมนตรี ที่จ้างคนไปร้องตะโกนในโรงพยาบาลนครว่า “ปรีดีฆ่าในหลวง” ก็ต้องยอมรับสารภาพผิด ถึงต้องขอขมาต่อนายปรีดี มาแต่ท่านยังมีชีวิตอยู่แล้ว แต่แล้วการให้นายปรีดีในท่านองนี้ ก็ยังมีอยู่นอกโรงนอกศาล แม้ท่านจะล่วงลับดับขันธ์ไปแล้วก็ตาม

ถ้าฝ่ายนิติบัญญัติกล้า เป็นฝ่ายตุลาการ อย่างน้อยอนุสาวรีย์ที่หน้ารัฐสภา คงจะต้องมีรูปพระยาพลพลพยุหเสนา(พจน์ พหลโยธิน)และหลวงประดิษฐ-

มนุธรรม(ปรีดี พนมยงค์)ขึ้นเคียงข้างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกเป็นแน่ เพราะอย่างน้อย 2 ท่านนั้นก็เป็นผู้นำฝ่ายทหารและพลเรือน ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบเดิมมาสู่ระบอบประชาธิปไตย

ถ้าฝ่ายบริหารกล้า นายกรัฐมนตรีคงจะมีน้ำใจแสดงความเห็นอกเห็นใจออกมาให้ปรากฏ อย่างน้อยคณะรัฐมนตรีและคณะองคมนตรี คงมีพวงมาลาไปสักการะศพ และรัฐบาลคงจะกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานไฟหลวง ออกไปพระราชทาน ณ สุสานที่เผาศพนายปรีดี ณ กรุงปารีส หรือแม้จนน้ำใจอันน้อยที่สุดก็น่าจะแสดงออกได้ด้วยการส่งใครไปหาหรือท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ขอร่วมมือหรืออำนวยความสะดวกต่าง ๆ แต่ท่านที่เคยรับใช้ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์มาอย่างเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัว โดยสุจริตและยุติธรรม ที่เห็นได้ชัด ๆ ก็คือไม่เคยกอบโกยทรัพย์สินศฤงคารใด ๆ ให้ตัวเองและครอบครัวมาเลย หากดำรงชีวิตอย่างยากจนมาโดยตลอด ซึ่งผิดกับอดีตนายกรัฐมนตรีทุก ๆ คนเลยทีเดียว ทั้งนี้โดยไม่จำเป็นต้องเอ่ยถึงธนาคารแห่งประเทศไทย เทศบาลนครกรุงเทพ สภาพัฒนา-เศรษฐกิจ ฯลฯ ที่ได้มีขึ้นเพราะความคิดและการกระทำของนายปรีดี พนมยงค์

สยามสมาคมเสียอีก แม้จะเป็นหน่วยงานเอกชน แต่คณะกรรมการก็ได้แสดงอาการไว้อาลัย จัดให้มีปาฐกถาพิเศษเป็นที่ระลึกและส่งเงินไปสมทบทุนมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ โดยเก็บเงินจากการฉายภาพยนตร์เรื่อง**พระเจ้าช้างเผือก**ที่นายปรีดีจัดการสร้างขึ้นเมื่อราว ๆ 40 ปีมาแล้ว เพื่อกระตุ้นเตือนให้เพื่อนมนุษย์เห็นคุณค่าของอหิงสธรรมและการซุกซนยิ่งกว่าการรบราฆ่าฟันกันอย่างเห็นแก่ตัว แม้จะอ้างประโยชน์ของชาติหรืออะไรก็ตามที่ หรือเป็นไปเพราะเหตุนี้ละกรรมงมงายที่ทหารผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน จึงทนพลเรือนผู้รักสันติภาพอย่างนายปรีดีไม่ได้

มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ดันตัวกับมรดกกรรมของนายปรีดีมาก โดยเห็นกันมากขึ้นแล้วว่าคนที่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากชนชั้นนำที่กุมชะตากรรมของบ้านเมืองในบัดนี้ แม้จนนักเรียนต่าง ๆ ในต่างจังหวัดก็เคลื่อนไหวกันหลายแห่ง มีการแสดงปาฐกถา อภิปราย แสดงนิทรรศการถึงชีวิตและผลงานของนายปรีดี โดยที่ตำรา

เรียนต่าง ๆ แทบไม่เอ่ยถึงวีรกรรมของนายปรีดีมากกว่า 30 ปีแล้ว หรือถ้าเอ่ย ก็เอ่ยโดยบิดเบือนจนเป็นนัยลบไปหมด ถึงกับต้องฟ้องร้องกันว่าข้อเขียนนั้น ๆ เป็นเท็จ ดังประวัติศาสตร์ไทยฉบับราชบัณฑิต ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ เป็นตัวอย่าง นอกไปจากนั้นแล้ว สื่อมวลชนของรัฐก็นิ่งเงียบเกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์เอาเลย จะมีกระแสนีกระสายออกมาบ้าง ก็เป็นอย่างอุบัติเหตุเท่านั้นเอง

ที่น่าชม ก็คือวงการคณะสงฆ์ ซึ่งแสดงความกล้าออกมาอย่างเด่นชัด วัฒมหาราชาดูยาวราชรังสฤษฎี จัดนิทรรศการเกี่ยวกับนายปรีดี ที่บ้านคำหนักสมเด็จพระสังฆราช มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดปาฐกถาและอภิปรายเรื่อง “ร้อยวัน ปรีดี ร้อยปีสิทธิพร” ยังวัดชลประทานรังสฤษฎี และอื่น ๆ อีก

มีใญ่ต้องเอ่ยว่า สมเด็จพระอริยวงศ์ องค์พระสังฆมพิตรแห่งวัดราชบพิธ ได้ทรงพระนิพนธ์คำโคลงไว้อาลัยอย่างทำหายความเลวร้ายของมนุษย์ที่ไม่ยกย่องคนดี ทั้งยังเสด็จไปประทานพระธรรมเทศนา สรรเสริญท่านรัฐบุรุษ ณ วัดพนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอันเป็นบ้านเกิดของท่าน เมื่อวันทำบุญร้อยวัน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ท่าน

ได้ยัเห็นว่าในวันที่ 12 พฤษภาคมนี้ ก็จะเสด็จไปทรงแสดงปาฐกถาธรรมที่วัดเบญจมบพิตร อันเป็นสำนักที่นายปรีดีเคยเป็นเด็กวัดและเป็นนักเรียนมัธยมมาที่นั่น ในโอกาสวันชาติกาลครบ 7 รอบนักษัตร โดยที่ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สถาบันการศึกษาอื่น และสยามสมาคม ตลอดจนหน่วยงานเอกชนอีกมาก จะจัดงานที่ระลึกถึงบุรุษอาชาไนยของสยามในช่วงนั้น

ถ้าโรงเรียนใดในต่างจังหวัด ต้องการนิทรรศการภาพถ่ายเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของนายปรีดี พนมยงค์ ไปแสดงในเวลาต่อ ๆ ไปหรืออยากได้ภาพสไลด์ชุดชีวประวัติไปฉายให้อนุชนชม ก็ติดต่อได้ที่มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ (172-ชอยสวนพลู ถนนสาทรใต้ กท.10120 โทร.286-0503) ซึ่งยินดีรับบริจาคเงินสมทบทุน เพื่อเกื้อหนุนเจตนารมณ์ของท่านอดีตรัฐบุรุษอาวุโส ในอันที่จะพัฒนาความคิดของเพื่อนร่วมชาติ ให้บังเกิดมโนธรรมสำนึกอย่างยุติธรรม ตามระบอบประชาธิปไตยที่เป็นจริงทุกประการ

มูลนิธิและหน่วยงานอื่น ๆ ได้ตีพิมพ์งานนิพนธ์ของท่านและที่เกี่ยวกับท่านออกมาแล้วเรื่อย ๆ น้าที่ครู ๆ พวกเราจะได้อ่านกัน เพื่อจะได้รู้เท่าทันสถานการณ์ทางวัฒนธรรมและการเมือง หากไม่จะถูกบิดเบือนข้อเท็จจริงเองง่าย ๆ

แม้คนอย่างข้าพเจ้ายังเคยเข้าใจนายปรีดีผิดมามากเคยเห็นคุณของท่านเป็นโทษไปด้วยซ้ำ จนต้องขอโทษจากท่าน เมื่อทราบว่าอะไรเป็นอะไร ข้าพเจ้าได้อธิบายความข้อนี้ไว้แล้ว ดังมูลนิธิโกมลคีมทองได้รวมพิมพ์เป็นเล่มไว้แล้วในชื่อว่า **เรื่องนายปรีดี พนมยงค์ตามทัศนะของ ส.ศิวัรักษ์** ถ้าท่านสนใจจะเริ่มจากการอ่านเล่มนี้ของข้าพเจ้าก็ไม่ห้าม แต่ข้อสำคัญ อย่าอ่านเล่มเดียว และอย่าฟังความข้างเดียว

การเข้าหาความจริงนั้น บางที่ต้องใช้เวลาและความเพียร ตลอดจนความอดทน

แต่ถ้าครูไม่แสวงหาสิ่งจะเสียแล้ว ชีวิตก็มีค่าเพียงเท่ากับนักโฆษณาชวนเชื่อเท่านั้น แต่ถ้าได้ลิ้มชิมรสแห่งสัจจวาจาแล้วไซ้ร้ คุณค่าของเราจะสูงส่งขึ้นเป็นไหน ๆ

ยิ่งถ้าได้รู้จักปฐมนิยบุคคล ซึ่งมีวิถีชีวิตสมกับความเป็นครูผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวมอย่างนายปรีดี พนมยงค์ด้วยแล้วจะช่วยให้เราเข้าถึงอุดมมงคลทั้ง 3 ข้อเลขทีเดียว

คือการเลิกคบคนพาล หาญเข้าคบบัณฑิต และบูชาผู้ที่ควรบูชา

ทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ จำเป็นโดยแท้สำหรับผู้ที่ต้องการจะเป็นวิญญูชน

ชาวครูไทย

ปีช้แรก พฤษภาคม 2527

ท่านอาจารย์ ปรีดี พนมยงค์ กับวิชาการ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

ข่าวการถึงแก่กรรมของท่านอาจารย์ปรีดี เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2526 อย่างกระทันหันหมายถึงการปิดยุคสมัยประวัติศาสตร์หนึ่งของเมืองไทย หมายถึงการสิ้นสุดยุคสมัยของคณะราษฎรโดยเด็ดขาด หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองมา 50 ปี ความหวังของท่านอาจารย์ที่จะเห็นวิถีชีวิตประชาธิปไตยในเมืองไทยยังไม่บรรลุสมบูรณ์ การต่อสู้ระหว่างพลังประชาธิปไตยกับเผด็จการยังคงดำเนินต่อไป ความขัดแย้งเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญเมื่อเร็ว ๆ นี้ชี้ให้เห็นความแข็งแกร่งของพลังด้านประชาธิปไตยในสังคมไทยแม้ในขณะนี้

ดังที่คุณสุภา ศิริมานนท์และคุณสุลักษณ์ ศิวรักษ์ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร ท่านอาจารย์ปรีดีมีคุณใหญ่หลวงต่อสังคมไทยในประการแรก ท่านเป็นผู้นำระบอบการปกครองประชาธิปไตยมาสู่เมืองไทยและในประการที่สอง ท่านช่วยให้ไทยรักษาเอกราชไว้ได้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยระหว่างสงคราม

ในโอกาสครบ 100 วัน แห่งวันอัฐกรรมของท่านอาจารย์ข้าพเจ้าใคร่ขอ
เสนอบทความปรับปรุงจากการบรรยายไว้ว่าลัยท่านอาจารย์ที่มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2526 เป็นการรำลึกถึงท่านอาจารย์โดยเน้น
คุณูปการของท่านที่มีต่อวงวิชาการไทย

ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านอาจารย์ปรีดีมีคุณูปการอย่างมาก 2 ประการ คือ

1. ท่านนำวิชาการสังคมศาสตร์ที่ก้าวหน้ามาให้และ
2. ท่านมีส่วนศึกษาเรื่องเมืองไทยอย่างลึกซึ้ง

ในประการแรกท่านนำวิชาการสังคมศาสตร์ที่ก้าวหน้ามาให่วงวิชาการ
ไทย ด้วยชัยชนะของคณะราษฎรในพ.ศ. 2475 จึงมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ขึ้นได้ และในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแห่งนี้ได้มี
การบรรจุหลักสูตรให้สอนวิชาลัทธิเศรษฐกิจ เศรษฐศาสตร์พิสดาร ความสัมพันธ์
ระหว่างประเทศ และสังคมวิทยา เรียนควบคู่ไปกับกฎหมายในชั้นปริญญาตรีและ
เรียนเป็นเอกเทศในชั้นปริญญาโท ขณะที่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองการสอนลัทธิ
เศรษฐกิจถูกห้าม และถูกถือเป็นความผิดทางอาญา (มาตรา 4 พ.ร.บ. แก้ไข
กฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ. 2470 แก้ไขมาตรา 104 กฎหมายลักษณะอาญา
พ.ศ. 2451) แม้โดยแท้จริงแล้วมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นการ
ประนีประนอมระหว่างการจัดการศึกษาแบบเก่า (ท่องจำตัวบท) ของโรงเรียน
กฎหมายของกระทรวงยุติธรรมกับมหาวิทยาลัยแบบเสรีนิยมตามคตินของท่าน
อาจารย์ปรีดีก็ต้องนับว่าการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนี้และการบรรจุหลักสูตรสังคม-
ศาสตร์ที่ก้าวหน้าเป็นก้าวสำคัญมากของวงวิชาการไทย เดิมนั้นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์-
มนตรีก็พยายามที่จะให้มีการสอนเรื่องการเมืองการปกครองอย่างวิชาการที่
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และครั้งหนึ่งท่านเองก็ได้ไปบรรยายเรื่องการปกครอง
ที่จุฬาฯ ปรากฏว่าท่านถูกวิจารณ์มากมายว่าคำหารัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิ การบรรจุ
วิชาทางเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์และสังคมวิทยาของอาจารย์ปรีดีในหลักสูตร
กฎหมายของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จึงเป็นเหมือนการปฏิวัติ
ทางวิชาการโดยแท้ และหากจะพิจารณาเนื้อหา และการตีความที่ก้าวหน้าอย่าง

ยิ่ง เนื้อหาของวิชาเป็นการเปรียบเทียบลัทธิเศรษฐกิจชนิดต่าง ๆ เสรีนิยม สังคมนิยม ชาตินิยม ฯลฯ ตัวผู้สอนคือ ศาสตราจารย์ฮัด เจสสัน ซึ่งสอนตามหนังสือของ Charles Gide และ Charles Rist, A History of Economic Doctrines ตามแบบในฝรั่งเศสสมัยนั้นและมีอาจารย์ไทยผู้ช่วยคือนายทวี ตะเวทิกุล สำหรับวิชาเศรษฐศาสตร์พิสดารสอนโดยศาสตราจารย์ชาวญี่ปุ่น เมื่อคำนึงว่าชนชั้นนำไทยสมัยนั้นกำลังหวาดกลัวลัทธิสังคมนิยม เพราะถือว่าเป็นสิ่งเดียวกับ ลัทธิบอลเชวิคซึ่งเพิ่งได้รับชัยชนะในรัสเซีย การเริ่มสอนลัทธิสังคมนิยมในมหาวิทยาลัยไทยนับเป็นเรื่องปฏิวัติทางวิชาการกันทีเดียว ซึ่งถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ในด้านวิชากฎหมายมีการสอนกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งเริ่มปลูกฝังความคิดการเคารพกฎเกณฑ์แห่งกฎหมาย การปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญระบอบประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง ซึ่งเดิมไม่ปรากฏ มีแต่การสอนการปกครองท้องถิ่นแบบโบราณ ซึ่ง “ข้าราชการที่ดี” ควรรู้วิชาประวัติศาสตร์กฎหมายโดยเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทยของ ร.แวงกาตีได้ช่วยขยายจิตสำนึกประวัติศาสตร์ของนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ให้เข้าใจประวัติการปกครองการถือครองที่ดินและขนบธรรมเนียมของระบบเจ้าขุนมูลนายไทยตามปรากฏในกฎหมายตราสามดวง เหล่านี้เป็นการเริ่มปูพื้นฐานการศึกษาสังคมศาสตร์ที่ก้าวหน้าเป็นครั้งแรกในสังคมไทยแตกต่างอย่างมากจากแต่เดิมที่นิสิตแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาเพื่อเป็นเทคนิเชียน (หมอ, ข่าง) หรือเพื่อเป็นขุนนางผู้ปกครองรับใช้แต่กลไกรัฐเท่านั้น

สำหรับตัวท่านอาจารย์ปรีดีเอง ท่านได้เขียนตำรากฎหมายหลายเล่ม เช่น ตำรากฎหมายปกครอง ซึ่งภาคสุดท้ายว่าด้วยเศรษฐศาสตร์ และหนังสือ “ความเป็นอนิจจังของสังคม” ซึ่งท่านเขียนภายหลังสิ้นอำนาจแล้ว (พ.ศ. 2500) ท่านเสนอทฤษฎีการวิเคราะห์สังคมแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง เน้นความเปลี่ยนแปลงสู่สภาพที่ดีขึ้นเป็นลำดับที่เกิดจากการขัดแย้ง ท่านปรีดีเชื่อว่าแนวเศรษฐศาสตร์การเมืองเข้ากันได้กับแนววิเคราะห์ของพุทธศาสนาที่ถือว่าความเปลี่ยนแปลงเป็นความจริงพื้นฐานของสรรพสิ่ง และโลกจะพัฒนาขึ้นเป็นลำดับจนถึงยุคศรีอาริยะ

ท่านอาจารย์ได้ร่วมงานเขียนเกี่ยวกับปรัชญาของท่านหลายชิ้นพิมพ์แจกในงานศพของคุณปาล พนมยงค์ ชื่อ “สังคมปรัชญาเบื้องต้น” (พ.ศ. 2525) ซึ่งภาค 2 ของหนังสือนี้คือ “ความเป็นอนิจจังของสังคม” หนังสือ “สังคมปรัชญาเบื้องต้น” ถือเป็นหนังสือวิชาการสำคัญทางปรัชญาเศรษฐศาสตร์การเมืองภาษาไทยเล่มหนึ่ง

ในประการที่สอง ท่านมีส่วนศึกษาเรื่องเมืองไทยอย่างลึกซึ้ง แก่โครงการเศรษฐกิจที่ท่านอาจารย์เสนอต่อรัฐบาลใน พ.ศ. 2476 แม้มีจุดประสงค์เป็นแผนการทางเศรษฐกิจของประเทศ และเป็นเอกสารทางการเมืองเป็นลำดับแรก แต่เค้าโครงการก็ได้แสดงถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งของท่านอาจารย์ในสภาพความเป็นมา ปัญหา และทางแก้ไขเศรษฐกิจไทย ควรจะถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของเอกสารวิเคราะห์สังคมไทยในทางวิชาการด้วย ท่านอาจารย์แสดงความเข้าใจลึกซึ้งต่อปัญหาการถือครองที่ดินในเมืองและรากของปัญหานี้ ความสำคัญของที่ดินต่อการดำรงชีพของชาวนา ท่านเสนอแก้ไขปัญหที่ดินด้วยการซื้อที่ดินทั้งหมดเป็นของรัฐ แล้วให้ชาวนาทำกิน จัดรูปแบบเศรษฐกิจแบบการวางแผนโดยรัฐผสมองค์การสหกรณ์ของชาวนา การถือเอาปัญหาที่ดินเป็นปัญหาหัวใจของเค้าโครงการเศรษฐกิจแสดงความเข้าใจที่ลึกซึ้งถูกต้องของท่านอาจารย์ในสภาพวิวัฒนาการของสังคมไทยนอกจากนี้ในเค้าโครงการอาจารย์ยังต้องการต่อต้านนายทุนจักรวรรดินิยม ท่านเสนอให้ใช้แนวทางเศรษฐกิจของเฟลเดอริก ลิส นักเศรษฐศาสตร์ชาวเยอรมันที่ให้งั่งก้าแพงภาษีคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศกีดกันสินค้าเข้าต่างประเทศ ฟังตัวเองแทนฟังพาดังชาติอื่กทั้งให้จัดวางแผนเศรษฐกิจของประเทศเพื่อความสอดคล้องสนับสนุนกันของเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ ภายในประเทศอีกด้วย และในกิจการอุตสาหกรรม และการค้าขนาดใหญ่รัฐจะเข้าจัดทำเองบางส่วน เค้าโครงการแสดงความเข้าใจว่าสังคมไทยก่อน 2475 เป็นสังคมมีทั้งส่วนศักดินาและส่วนทุนนิยมโดยเฉพาะเน้นหนักสำคัญในส่วนศักดินา (ฉะนั้นการแก้ไขปัญหาที่ดินและพันธมิตรที่มีต่อชาวนาจึงเป็นเรื่องหลักของเค้าโครงการเศรษฐกิจ) ความเห็นนี้ของท่านอาจารย์ได้ถูกเน้นชัดในคำสัมภาษณ์ของท่านเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2525 ที่ว่า “แต่ในสยามตามสภาพก่อน พ.ศ. 2475 นั้นเครื่องมือการผลิตยังมิได้พัฒนาเหมือนอย่างใน

ยุโรปหรือในอเมริกาเหนือ ชั้นระดับการผลิตของสังคมสยามสมัยนั้นยังเป็นการผลิตศักดินา ซึ่งมีระบบนายทุนสมัยใหม่เล็ก ๆ น้อย ๆ แทรกอยู่เท่านั้น” (ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2526 หน้า 56-57) และแม้ใน พ.ศ. 2500 ในหนังสือ “ความเป็นอนิจจังของสังคม” ท่านอาจารย์ก็ยังได้วิเคราะห์ผลของการ “อภิวัฒน์” 2475 และการคงอยู่สืบเนื่องมาของบางส่วนของระบบศักดินา จนแม้ ณ พ.ศ. 2500 เองก็ยังคู่กับระบบนายทุน ดังปรากฏในส่วนท้ายสุดของบทที่ 2 ของหนังสือ “ความเป็นอนิจจังของสังคม” ที่ว่า “ระบบศักดินาในส่วนที่เกี่ยวกับระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้สลายไปโดยการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ระบบชนาภาพในส่วนที่เกี่ยวแก่ระบบคล้ายอาณานิคมตามสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคได้หมดไปตามที่กล่าวมาแล้วระบบของสังคมไทยปัจจุบันจึงมีบางส่วนของระบบศักดินาผสมกับระบบชนาภาพในส่วนที่เกี่ยวแก่ความสัมพันธ์การผลิตแบบใหม่ระหว่างคนไทยด้วยกันเองและระบบชนาภาพในส่วนที่เกี่ยวแก่ความสัมพันธ์การผลิตระหว่างคนไทยและคนต่างด้าวที่มีอาณาภาพมหาศาลหรือผสมชนาภาพ” เรื่องการวิเคราะห์ความสำคัญของ 2475 ก็ดี หรือลักษณะสังคมไทยก่อน 2475 หลัง 2475 หรือในปัจจุบันก็ดีที่นักวิชาการขณะที่กำลังสนใจกันอยู่ จะต้องให้ความสำคัญต่องานบุกเบิกของท่านอาจารย์ซึ่งเป็นผู้นำทางทฤษฎีของ 2475 เอง และเป็นผู้อยู่ในสถานการณ์ หรือติดตามสถานการณ์เมืองไทยอยู่ทุกขณะจิตเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่

ความลึกซึ้งข้อหนึ่งของท่านอาจารย์ในการศึกษาเรื่องเมืองไทย คือ ท่านวิเคราะห์ปัญหาของไทยแบบมีจิตสำนึกประวัติศาสตร์ท่านสามารถที่จะกล่าวโยงใยกลับไปได้เสมอถึงต้นกำเนิดความคิดการปฏิบัติการ และขบวนการฝ่ายก้าวหน้าของไทย เช่นการอ้างอิงถึงคณะผู้เสนอให้ปรับปรุงราชประเพณีแห่งกรุงสยาม ร.ศ. 103 เทียนวรรณ และคณะร.ศ. 130 ท่านอาจารย์รู้จักตัวบุคคลสำคัญและพฤติกรรมรวมทั้งเทือกเถาเหล่ากอของคนสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างดี และความรู้พิเศษข้อนี้มีส่วนมากในการที่ท่านอาจารย์ทำความเข้าใจความรู้เรื่องไทยได้อย่างลึกซึ้งกว่าผู้ใด

ในการศึกษาเรื่องไทยของท่านอาจารย์ปรีดีมีประเด็นชัดเจนอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าอยากยกมากล่าว ประเด็นนี้สอดคล้องกับความสนใจและเข้าใจปัญหาชาวบ้านชนบทของท่านอาจารย์ เพราะปัญญาชนและนักวิชาการผู้ไม่เข้าใจชาวบ้านจะไม่มีทางเข้าใจถึงการคงดำรงอยู่ หรือบางแห่งก็ถือขั้นความรู้ของปัญหานี้ ในขอบเขตที่กว้างขวางของประเทศไทย คือท่านอาจารย์ปรีดีให้ความสำคัญแก่เรื่องปัญหาชนชาติในประเทศไทย (ดูข้อเขียนของท่านอาจารย์เช่น “เอกภาพของชาติกับประชาธิปไตย” พ.ศ. 2515 และ “อนาคตของประเทศไทยควรดำเนินไปในรูปใด” พ.ศ. 2516 รวมพิมพ์ในวารสาร อ.ม.ธ. ฉบับ 10 ธันวาคม (เจริญวิทย์การพิมพ์ 2516) ด้วยความท่างเห็นจากชนบทนักวิชาการไทยจำนวนไม่น้อยคิดว่าไทยปราศจากปัญหาชนชาติแล้วคิดเอาว่าไทยเป็นประเทศที่มีเอกภาพ การมีเอกภาพมาช้านานไม่ใช่เพิ่งจะได้เอกราชเหมือนอย่างเพื่อนบ้าน คงทำให้ไทยแก้ปัญหาชนชาติตกไปแล้ว แต่แท้ที่จริงปัญหาชนชาติยังมีอยู่ แต่นักวิชาการ (และรัฐบาล) ไม่ได้ให้ความสนใจมากเท่าที่ควร พยายามยึดยึดวัฒนธรรมส่วนกลางและใช้อำนาจรัฐและสถาบันวัฒนธรรมส่วนกลางครอบงำไว้ การรวมชนชาติต่าง ๆ เข้าอยู่ในรัฐไทยอย่างเต็มใจและอย่างถ่องแท้เป็นสมมติใจสมักรเต็มภาคภูมิยังไม่เป็นผลสำเร็จแม้ในปัจจุบัน จิตสำนึกในชนชาติของคนลาวภาคอีสาน คนเมืองลานนา คนมุสลิม คนมอญ คนพวน คนลาวโซ่ง คนข่า คนโซ่ คนละว้า คนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ฯลฯ ยังคงแรงอยู่ ควรที่รัฐบาลส่วนกลางจะปล่อยให้พวกเขาแต่ละส่วนรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมของเขา ภาษา ศาสนา ประเพณี ฯลฯ จะทำให้พวกเขามีความรู้สึกที่ดีขึ้นต่อรัฐไทยส่วนกลาง และมีใจรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของสังคมและรัฐไทยแท้จริงเอกภาพที่หวังจึงจะเป็นจริงได้ ท่านอาจารย์ปรีดีเข้าใจแก่นแท้ข้อนี้ว่าสังคมไทยประกอบด้วยคนหลายชนชาติและการจะรวมใจชนชาติเหล่านี้เป็นส่วนแท้จริงของสังคมไทยได้ต้องปล่อยให้ชนชาติทั้งหลายรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมของเขาอย่างอิสระ

ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์มีพื้นฐานความสนใจเป็นนักวิชาการและเป็นครู ท่านอาจารย์สุภา ศิริมานนท์เคยกล่าวกับข้าพเจ้าเป็นส่วนตัวว่า ท่านปรีดีเป็นครูมากกว่าเป็นนักการเมือง และจากที่ข้าพเจ้าได้พบท่านอาจารย์ในช่วงเวลาประมาณ

5 ชั่วโมงครึ่ง (9.30 น.-15.00 น. วันเสาร์ที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2526) ข้าพเจ้ารู้สึกประทับใจกับความพยายามของท่านอาจารย์ในการที่จะอธิบายตอบคำถามสัมภาษณ์ของอาจารย์กาญจนา-อาจารย์กนกศักดิ์ แก้วเทพและข้าพเจ้าอย่างตั้งใจ คำตอบของท่านอ้างอิงกับหลักวิชาทฤษฎีและหลักฐาน ข้าพเจ้าเกิดความรู้สึกในขณะนั้นว่าข้าพเจ้าอยากได้นายกรัฐมนตรีไทยที่มีความรู้แบบนี้ ข้าพเจ้าจะภูมิใจมาก ลักษณะที่เหมือนครูของท่านอาจารย์ปรีดี อีกประการหนึ่งคือท่านชอบย้อนถามอาจารย์กนกศักดิ์กับข้าพเจ้ากลับมามีเป็นแบบไล่ความรู้คู่ก่อน ก่อนที่จะลงมือสอน ครั้งแรก ๆ ก็รู้สึกขยาตอยู่บ้าง แต่มั่นใจขึ้นเป็นลำดับว่าท่านอาจารย์ไล่ความรู้ด้วยความรักใคร่เมตตาอย่างอบอุ่น อีกทั้งท่านไม่ขัดข้องใจที่อาจารย์กนกศักดิ์หรือข้าพเจ้าจะแย้งท่านบางครั้ง ท่านมีคุณสมบัติแห่งความเป็นครูเป็นนักวิชาการ ใจกว้างรับฟังและพิจารณาความคิดเห็นของคนรุ่นหลัง แต่เดิมเมื่ออ่านจากข้อเขียนของข้าพเจ้าก็รู้สึกแล้วว่า ท่านอาจารย์เป็นคนละเอียดพิถีพิถันในเรื่องความถูกต้องทางวิชาการและข้อเท็จจริงท่านอาจารย์เป็นคนทำงานเขียนแบบให้ตีพิมพ์อมรสรรพ (perfectionist) และเมื่อข้าพเจ้าได้ติดต่อกับท่านส่งบทถอดเทปสัมภาษณ์ให้ท่านแก้ไขข้าพเจ้าก็ซึ่งกับคุณสมบัติข้อนี้ของท่าน เพราะคำนึงถึงว่าขณะนั้นท่านอาจารย์อายุกว่า 80 ปีแล้ว แต่ท่านทำงานเรียบร้อยดียิ่งกว่านักวิชาการสมัยใหม่รุ่นอายุข้าพเจ้ามากนัก เป็นแบบอย่างที่นักวิชาการปัจจุบันจะต้องยึดถือเพื่อปรับปรุงตัวเอง ท่านผู้หญิงพูนสุขได้กรุณาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่าท่านอาจารย์ปรีดีค้นคว้าอยู่ตลอดเวลาบางครั้งนึกประเด็นได้กลางดึกตี 4 ท่านก็จะรีบลงมาในห้องสมุดชั้นล่างเพื่อจดประเด็นไว้ทันที และอย่างที่ทราบท่านอาจารย์สิ้นลมที่โต๊ะทำงานในห้องสมุดของท่านนั้นเอง ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับลักษณะส่วนตัวในฐานะครูและนักวิชาการของท่านอาจารย์ คุณแม่ของข้าพเจ้า (อาจารย์ฉลวย นาดสุภา) เล่าให้ฟังว่า สมัยที่ท่านเป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์ปรีดีที่โรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม พ.ศ. 2471 ท่านอาจารย์รักและเอาใจใส่ศิษย์มาก ได้บอกให้ลูกศิษย์จัดกลุ่มไปที่บ้านท่าน แล้วท่านฉีกให้ฟรี ซึ่งคุณแม่ก็เพื่อน ๆ ก็ได้ไปกันหลายครั้ง (และเมื่อข้าพเจ้าไปพบท่านอาจารย์ที่ปารีส ปรากฏว่าท่านอาจารย์ยังจำคุณแม่ของข้าพเจ้าได้ดีว่าเป็นลูกศิษย์ท่านสมัยโรงเรียนกฎหมาย)

ท่านอาจารย์ปรีดีจากไป แต่อิทธิพลทางความคิดของท่านได้เริ่มฝังรากลงใน

สังคมไทย ผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ส่วนสำคัญเป็นผู้ประกาศความคิด
ประชาธิปไตย หลายสิบปีมานี้ความคิดเสรีนิยมได้เริ่มฟักตัวขึ้นบ้างในระบบราชการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เองก็เป็นปรากรที่สืบต่อความคิดประชาธิปไตยมาจนปัจจุ-
บัน ในวงวิชาการเริ่มมีผู้วิเคราะห์ด้วยแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง และการศึกษา
การเมืองไทยแม้เรื่องชาวบ้านชนบทก็ได้ก้าวรุดหน้าไปมากในระยะ 5 ปีที่ผ่าน
มา บทบาทของท่านอาจารย์ปรีดีต่อสังคมไทยจึงมิได้มีอยู่เพียงที่บทบาททางการเมือง
ซึ่งท้ายที่สุดคนคืออย่างท่านก็ถูกเขาจัดออกเสีย แต่ในทางวิชาการ ด้วยการเสนอ
สังคมศาสตร์ที่ก้าวหน้า การใช้ทฤษฎีที่ก้าวหน้านั้นวิเคราะห์สังคมไทย และการสร้าง
สถาบันคือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บทบาทเหล่านี้ได้มีส่วนก่อให้เกิดความคิดประชา-
ธิปไตยขึ้นในสังคมไทย ต่อต้านเผด็จการ ความคิดนี้มีประโยชน์โดยเฉพาะในหมู่นักการ
เมืองกลุ่มนี้อยู่ แต่ในปัจจุบันหนุ่มสาวบัณฑิตผู้ได้รับการศึกษานิสิตนักศึกษาและ
นักเรียนได้รับเอาไว้ ในส่วนวัฒนธรรมและวิชาการความคิดของท่านได้รับการถ่ายทอด
ต่อไปหลายทิศทาง แม้ท่านจะประสบกับความพ่ายแพ้ทางการเมืองเฉพาะหน้า แต่
วัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ท่านเป็นผู้ริเริ่มสำคัญสามารถฟื้นคืนชีวิตได้ครั้งแล้ว
ครั้งเล่าและการวิเคราะห์สังคมไทยก็เพิ่มความลึกซึ้งและมีคุณภาพสูงขึ้นเป็นลำดับ มี
อิทธิพลต่อการรับรู้ของปัญญาชนและผู้ได้รับการศึกษาในระดับกว้างแล้ว ประกอบเป็น
ส่วนที่ก้าวหน้าของวัฒนธรรมที่จะถูกทำลายได้ยาก สิ่งนี้จะมีส่วนช่วยให้สังคมไทย
บรรลุความเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ในวันข้างหน้า

บันทึกความทรงจำเรื่อง ปรีดี พนมยงค์ และโดมร่าลิก

สงัด ศรีวณิช

ปรีดี พนมยงค์ ในอังกฤษ

เมื่อประมาณ 09.00 น. ของเวลาในกรุงลอนดอน ของวันที่ 16 ตุลาคม 2513 ได้มีโทรศัพท์ถึงผมที่บ้านพัก เมื่อรับโทรศัพท์ก็ปรากฏว่าเป็นเสียงสุภาพสตรีคนหนึ่ง และเมื่อได้พูดติดต่อกันจึงทราบว่าเสียงของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภริยาท่านอาจารย์หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์)

ผมกล่าวต้อนรับด้วยความตื่นเต้น เพราะไม่ทราบว่าอยู่ดี ๆ ท่านทั้งสองจะเดินทางไปกรุงลอนดอน ซึ่งในขณะนั้นผมรับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษาการวัฒนธรรม ประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน ซึ่งทำหน้าที่ผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหราชอาณาจักรด้วย เมื่อได้สอบถามทุกข์สุขตามสมควรแล้ว ท่านผู้หญิงบอกว่าท่านอาจารย์จะขอพูดด้วย

ในระหว่างที่พูดคุยกันอยู่จึงได้ทราบว่า ท่านอาจารย์และท่านผู้หญิงได้เดินทางไปยังประเทศอังกฤษตามคำเชื้อเชิญของลอร์ดหลุยส์ เมานท์แบตตัน ซึ่งวันรุ่งขึ้นก็จะไปพำนักรักหาสน์ของท่านลอร์ดนอกกรุงลอนดอนแล้วจึงกลับมากรุงลอนดอนอีก

ท่านอาจารย์ได้ขอให้ผมไปพบที่โรงแรม และเมื่อผมไปถึงก็ได้มีโอกาสสนทนากันเป็นเวลาพอสมควร

เป็นที่น่าประทับใจว่า หลังจากที่ท่านออกจากประเทศไทยเพราะความกดดันทางการเมืองเมื่อปี 2490 จนกระทั่งได้มีโอกาสพบท่านอีกครั้งหนึ่งในวันนั้นเป็นเวลายาวนานถึง 22 ปี และท่านมีอายุมากขึ้น แต่รูปโฉมลักษณะท่าทางตลอดจนสำเนียงที่พูดมิได้ผิดแปลกไปจากที่ผมได้เคยพบในระหว่างที่อยู่ในกรุงเทพฯ แต่ประการใด

ส่วนท่านผู้หญิงพูนศุขนั้น เป็นที่ทราบกันดีในระหว่างผู้ที่คุ้นเคยว่าท่านเป็นคนที่มีความจำเป็นเลิศ เมื่อได้พบกันในวันแรกในครั้งนั้นท่านก็ได้ถามถึงบุตรชายและบุตรสาวของผม ซึ่งท่านบอกว่า เคยเรียนอยู่ที่โรงเรียนครูโณทยานของคุนซไค พลาทวร์ และจำได้เป็นอย่างดี

เมื่อได้ทราบเรียนตามทุกข์สุขและผมต้องลากลับ เพราะท่านจะต้องเดินทางต่อไป ซึ่งผมได้พิจารณาเห็นว่า หากมีอะไรจะให้ผมรับใช้ก็ขอให้บอกให้ผมทราบ ท่านก็รับปากและว่าสำหรับภรานั้นทางพวกนายทหารอังกฤษที่เคยร่วมในองค์การเสรีไทยได้เป็นผู้รับภาระไปหมดแล้ว

ในประเทศอังกฤษนั้น มีกลุ่มคนไทย และนักเรียนไทยจัดตั้งเป็นชมรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นกิจกรรมเกี่ยวเนื่องกับสามัคคีสมาคม ซึ่งเป็นสมาคมของคนไทยในอังกฤษ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาขึ้นจนถึงบัดนี้เป็นเวลากว่า 80 ปีแล้ว

ในบรรดาชมรมดังกล่าว มีกลุ่มนักเรียน และคนไทยที่สนใจในทางการบ้านการเมือง เรียกกลุ่มตนเองว่า กลุ่มนักศึกษาภาวะประเทศไทยซึ่งเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับสามัคคีสมาคม เป็นกลุ่มที่ศึกษาค้นคว้ากิจการบ้านเมือง

ของเมืองไทย และมักจะจัดให้มีการอภิปรายและชุมนุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในเรื่องของบ้านเมืองดังกล่าวแล้วอยู่เสมอ โดยเฉพาะเมื่อมีข้าราชการหรือบุคคล สำคัญ ๆ เดินทางผ่านกรุงลอนดอน ก็จะติดต่อขอให้เป็นผู้แสดงปาฐกถา หรือ เล่าเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับภาวะของเมืองไทยในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง, เศรษฐกิจหรือสังคมให้คนไทยในอังกฤษฟัง

ในโอกาสที่ท่านอาจารย์ปรีดีเดินทางไปครั้งนี้ ผมได้แจ้งให้หัวหน้า กลุ่มดังกล่าวแล้วทราบ ทางกลุ่มจึงได้ปรึกษาพิจารณากันว่าจะเชิญท่านอาจารย์ ให้ไปเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้สมาชิกของสามัคคีสมาคมและคนไทยในประเทศ อังกฤษฟังเหมือนกับเคยปฏิบัติมาหรือไม่ ทั้งนี้ก็เพราะการเมืองของประเทศไทย ในขณะนั้นยังมิได้ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ และมักจะ มีการสับสน และสับสนวุ่นวายของคนไทยในต่างประเทศเข้ามา ยังกรุงเทพฯ อยู่เสมอ

บรรดาผู้ที่ร่วมในกลุ่มไม่อาจจะตกลงใจในการที่จะเชิญท่านอาจารย์ ให้ไปพูด เพราะไม่ทราบท่าทีของฝ่ายราชการในกรุงลอนดอน จึงได้นำความ มาปรึกษาผม ผมได้ตอบตกลงโดยทันที และแจ้งให้เอกอัครราชทูตในขณะนั้น (คุณกณดิษฐ์ สุขมงคล) ทราบทางกลุ่มจึงได้กำหนดวันที่จะเชิญให้ท่านอาจารย์ว่า ซึ่งผมได้ติดต่อกับท่านแล้ว กำหนดเอาวันที่ 18 ตุลาคม 2513 เวลา 14.00 น. เวลาท้องถิ่น

ในวันนั้น ที่สำนักงานดูแลนักเรียนเลขที่ 28 ปรินเซสเกต ซึ่งได้มอบให้ สามัคคีสมาคมใช้สถานที่บางส่วนเป็นที่ทำการ และมีห้องโถงพอที่จะจุคนได้ ร้อยกว่าคน และบริเวณเฉลี่ยงได้อีกพอสมควร มีผู้สนใจไปฟังและพบท่านอาจารย์ ปรีดีอย่างคับคั่ง

ผลของการพบปะและพูดคุยให้นักศึกษาและคนไทยฟังของท่านอาจารย์ ปรีดีในวันนั้น ปรากฏในบันทึกที่ผมได้ทำไว้ดังแนบอยู่ท้ายบันทึกนี้

หลังจากที่หัวหน้ากลุ่มนักศึกษาภาวะประเทศไทยได้กล่าวอารัมภบท แนะนำให้ผู้ที่มาพร้อมฟังทราบประวัติการศึกษา การรับราชการ ตลอดจนการ

เป็นหัวหน้าเสรีไทยในสงครามโลกครั้งที่สองแล้วเขียนายปรีดีฯ ขึ้นพูด

ท่านอาจารย์ปรีดีฯ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของคนที่เดินทางมายังประเทศอังกฤษว่า มีเจตนาที่จะมาเยี่ยมและนมัสการวัดพุทธประทีป เพราะตนเองกำลังดำเนินการสร้างสำนักสงฆ์ไทยขึ้นในประเทศฝรั่งเศส ในการเดินทางมาครั้งนี้ได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนชาวอังกฤษที่เคยนับถือและชอบพอกันอำนวยความสะดวก อาทิเช่นการขอวีซ่าจากสถานทูตอังกฤษในฝรั่งเศส การให้การรับรองในอังกฤษ และมีความยินดีที่กลุ่มนักศึกษาภาวะประเทศไทยจะมาพบปะกับคนไทยในประเทศอังกฤษ ในการมาพบปะครั้งนี้ มิได้มุ่งหมายจะมาโฆษณาชวนเชื่อหรือล้าสมองคนไทยในอังกฤษ และที่มาครั้งนี้ก็ไม่มีหัวข้อที่จะพูด หากแต่ว่าใครประสงค์จะถามปัญหาอะไร ก็ยินดีตอบให้ทราบโดยขอทำตัวเป็นจำเลยให้ผู้ที่มาฟังซักถามเอาเอง

ได้มีผู้ถามปัญหาและเรื่องราวต่าง ๆ สรุปลือ

ชีวิตในระหว่างที่อยู่ในประเทศจีน

ท่านอาจารย์ปรีดีฯ เล่าให้ฟังว่า ได้ไปอยู่ประเทศจีนตั้งแต่ครั้งรัฐบาลก๊กมินตั๋งยังมีอำนาจอยู่ ไม่ใช่สมัยที่เมาเซดุงมีอำนาจแล้ว ในการไปครั้งนั้นมีผู้ที่คุ้นเคยนับถือให้ความสะดวกในเรื่องที่อยู่อาศัย ครั้งแรกได้ไปอยู่ในกรุงปักกิ่งต่อมาได้ย้ายไปอยู่ในเมืองกวางตุ้ง เพราะทนอากาศหนาวไม่ไหว การอยู่ในประเทศจีน อยู่อย่างคนไทยซึ่งเป็นคนต่างด้าวของประเทศจีน ต้องทำบัตรต่างด้าว มิได้มีเอกสิทธิแต่อย่างใด ชีวิตประจำวันก็ได้แก่การฟังวิทยุจากสถานีของประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศไทย, อังกฤษ, สหรัฐอเมริกา, ญี่ปุ่นและของจีนเอง กับอ่านหนังสือพิมพ์และหนังสือและตำราต่าง ๆ ไม่เคยเกี่ยวข้องกับพรรคคอมมิวนิสต์ สมาชิกก็ไม่ได้เป็น การประชุมก็ไม่เคยไปร่วม เคยพบกับเมาเซดุงและโจวอินไหลในงานฉลองวันชาติจีน แต่ก็ไม่ได้พูดถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการเมืองเลย นอกจากทั้งสองคนแสดงความเห็นใจที่ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนเท่านั้น

เมื่อจะเดินทางออกจากประเทศจีนมายังประเทศฝรั่งเศส คนได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนชาวจีน จัดเอกสารการเดินทางชั่วคราวให้ เพราะหนังสือเดินทางที่มีอยู่ขาดอายุและต่อไม่ได้ เพราะไม่มีสถานทูตหรือสถานกงสุลไทยในประเทศจีน

ในที่สุดก็ได้เดินทางออกมาพำนักในประเทศฝรั่งเศสตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ศกนี้ อยากจะเดินทางมาประเทศอังกฤษตามความตั้งใจดังกล่าวแล้วตั้งแต่มายังฝรั่งเศส แต่มาไม่ได้เพราะไม่มีหนังสือเดินทาง ได้ขอหนังสือเดินทางจากสถานทูตไทยในปารีส แต่สถานทูตไม่ยอมออกให้ คนจึงต้องนำคดีขึ้นสู่ศาลไทย

ในที่สุดศาลได้ไกล่เกลี่ย และรัฐบาลไทยได้สั่งให้สถานทูตไทยในปารีสออกหนังสือเดินทางให้

บทบาทของการเมือง

ระหว่างประเทศของจีน

มีผู้ถามว่านโยบายของจีนจะรุกรานประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยนั้น มีความจริงประการใด

ท่านอาจารย์ปรีดีฯ กล่าวว่า รัฐบาลจีนได้ประกาศนโยบายของเขาอย่างชัดเจน ที่จะปฏิบัติตามหลักแห่งการอยู่ด้วยกันโดยสันติ 5 ข้อของเขาและเขาได้ประกาศและยืนยันในนโยบายนี้ตลอดมา แม้ในระยะหลัง ๆ จะมีกรณีขัดแย้งระหว่างประเทศจีนกับประเทศต่าง ๆ เช่น กรณีกับอินเดียนีก็ดี กับอินโดนีเซียก็ดี เป็นเรื่องที่วินิจฉัยไม่ได้ว่าใครผิดใครถูก ส่วนที่มีกรณีพิพาทในท้องที่ต่าง ๆ เช่น พม่า, ลาว ก็นับว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยและธรรมดา เพราะจีนมีพรมเมือง 700 ล้านคน ย่อมจะมีผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างและดำเนินการนอกกลุ่มนอกทางได้ แต่นโยบายของรัฐบาลเขายึดหลัก 5 ข้อนั้นอย่างแน่นแฟ้น

บทบาทของคนไทยในประเทศจีน

มีผู้ถามถึงเรื่องกระบวนการของคนไทยที่เรียกว่า แนวร่วมรักชาติ

และวิทยุไทยในปักกิ่งซึ่งแสดงท่าทีคุกคามประเทศไทย

ท่านอาจารย์ปรีดีฯ กล่าวว่า กระบวนการดังกล่าวนั้น มีคนไทยก่อตั้งขึ้นในกรุงปักกิ่ง เขาดำเนินการโดยเปิดเผย คือ พ.ท.โพยม จุฬานนท์ รวมทั้งคนไทยอื่น ๆ ซึ่งเขาเป็นผู้รับผิดชอบในกระบวนการนั้น คนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับด้วย และว่าในประเทศจีนมีคนไทย ซึ่งเป็นลูกหลานจีนที่เกิดในเมืองไทยอยู่มากมาย ตนเองโดยปกติไม่มีโอกาสพบปะกับคนไทยนัก นอกจากบางครั้งมีคนไทยผ่านไปทางเมืองกวางตุ้ง ก็ได้พบปะกันบางโอกาสเท่านั้น

สำหรับวิทยุไทยในปักกิ่งนั้น ก็เป็นเรื่องของทางการประเทศจีนตนไม่มีส่วนรู้เห็นและทราบเรื่อง ทั้งไม่เคยส่งข้อความไปร่วมกระจายเสียงด้วยเลย

กรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8

มีผู้ถามถึงกรณีสวรรคต ซึ่งมีการกล่าวหานายปรีดีฯ มีส่วนร่วมในกรณีนั้นด้วย ข้อเท็จจริงเป็นประการใด

ท่านอาจารย์ปรีดีฯ กล่าวว่า เนื่องจากขณะนั้นกำลังเป็นโจทก์ฟ้องหนังสือพิมพ์สยามรัฐและพวก มี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งลงข่าวหมิ่นประมาทตน หว่านตนเป็นผู้ต้องหากดลอบปลงพระชนม์และหลบหนีคดีนั้น ซึ่งเป็นเรื่องไม่จริง จึงเป็นการหมิ่นประมาทใส่ความ คดีเพิ่งจะเริ่มฟ้องและกำลังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของศาล ตนจึงไม่อาจชี้แจงให้นอกเหนือไปจากคำฟ้องได้ เพราะจะเป็นการละเมิดอำนาจศาล จึงอยากจะเพียงสรุปจากคำฟ้องของตนให้ฟัง

กล่าวคือ ที่กล่าวหาว่าตนร่วมในกรณีปลงพระชนม์รัชกาลที่ 8 นั้น เป็นข้อกล่าวหาของบุคคลในรัฐบาลสมัยที่รัฐประหารรัฐบาลของคณะเมื่อหลังวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 ข้อเท็จจริงมีว่าในขณะที่รัชกาลที่ 8 สวรรคตนั้น ตนเป็นนายกรัฐมนตรี และมีเสียงข้างมากในพฤฒิสภาและสภาผู้แทนเมื่อรัชกาลที่ 8 สวรรคตตนได้ปรึกษากับเจ้านายประธานสภาทั้งสอง และคณะรัฐมนตรี อัญเชิญทูลพระอนุชาคือรัชกาลปัจจุบันขึ้นทรงราชย์ต่อไป และได้เสนอต่อรัฐสภาเพื่อ

รับความเห็นชอบ ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญทุกประการหากคนมีเจตนาว่าจะทำลายสถาบันกษัตริย์ ก็ยอมกระทำได้โดยไม่ยาก และที่กล่าวว่าคนหลบหนีคดีสวรรคต ก็ไม่เป็นความจริง

เหตุที่คนต้องหลบหนีออกจากประเทศไทย ก็เพราะคณะรัฐประหารสมัยนั้นตามจับตัวและลูกเมียเพื่อจะฆ่า แต่คนหนีรอดออกมาได้เพราะความช่วยเหลือของผู้ช่วยทูตทหารอังกฤษและอเมริกาที่ประจำอยู่ในประเทศไทย และได้ออกมาจากประเทศไทยภายหลังรัฐประหาร การดำเนินการสอบสวนกรณีสวรรคตกระทำภายหลังเมื่อคนได้ออกมาจากประเทศไทยแล้ว จะกล่าวว่าคนหลบหนีกรณีสวรรคตได้อย่างไร แม้เมื่อคนหนีออกไปพำนักอยู่ในสิงคโปร์ในระยะแรก ทางคณะรัฐบาลรัฐประหารได้พยายามหาความกับบุคคลที่ติดตามตนไป เพื่อขอให้ทางสิงคโปร์จัดส่งตามวิธีการส่งผู้ร้ายข้ามแดน ศาลสิงคโปร์ก็ตัดสินว่าไม่มีมูล ไม่ยอมให้ส่งตัว และให้ปล่อยบุคคลที่ติดตามนั้นเสีย

แม้เมื่อคนได้ไปอยู่ในประเทศจีน ซึ่งขณะนั้นคณะก็กมิตั้งยังครองอำนาจเป็นรัฐบาลอยู่ และมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย ก็ไม่ปรากฏว่าทางรัฐบาลไทยสมัยนั้นได้ดำเนินการเรียกร้องขอให้รัฐบาลจีนส่งตัวตามวิธีการส่งผู้ร้ายข้ามแดนแต่ประการใด

การดำเนินการสอบสวนดำเนินคดีปรากฏว่า มีการบังคับขู่เข็ญพยานดังกรณีพระยาสุรยุทธเสนีย์ ซึ่งได้ให้การไว้ต่อศาล เป็นต้น จะนับข้อความที่ลงในหนังสือพิมพ์กล่าวหาว่าคนต้องหาในกรณีสวรรคตกับหลบหนีคดี จึงเป็นความเท็จ มุ่งหมายใส่ความตน รายละเอียดปรากฏอยู่ในคำฟ้องแล้ว การดำเนินคดีจะมีผลประการใดขอให้ติดตามฟังผลเอาเอง คนไม่อาจชี้แจงนอกเหนือไปกว่านี้ได้

แผนการเศรษฐกิจ

มีผู้ถามถึงแผนการเศรษฐกิจที่นายปรีดีฯ เคยจัดทำว่ามีเบื้องหลังและเจตนาอย่างไร

ท่านอาจารย์ปรีดีฯ กล่าวว่า แผนเศรษฐกิจที่ได้จัดทำขึ้นเมื่อปี 2475 นั้นจัดทำขึ้นก็เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศได้เป็นไปโดยเหมาะสมแก่สภาพของประเทศที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เพราะตนเองเป็นคนเกิดในชนบท ได้พบเห็นภาวะและความเป็นอยู่ของชาวนา ซึ่งได้รับความบีบคั้นและเดือดร้อนเป็นอันมาก แต่บังเอิญการจัดทำและเสนอแผนเศรษฐกิจในขณะนั้นกระทำเร่งร้อนไปหน่อยยังไม่ทันได้มีโอกาสชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจโดยแจ่มแจ้งจึงไปไม่รอด

ข้อสำคัญอย่างอื่นก็คือ การดำเนินการใด ๆ ถ้าไม่มีแผนการ ก็ย่อมจะดำเนินไปด้วยดีไม่ได้ ความประสงค์ที่วางแผนการขึ้นก็เพื่อให้เป็นแนวทางดำเนินการตามความเหมาะสมแก่สภาพของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อกำจัดการเบียดเบียนระหว่างประชาชน เพราะตราบใดที่ยังมีการเบียดเบียนระหว่างประชาชน สังคมนั้นก็ย่อมไม่มีความยุติธรรมและสังคมที่ไม่มีความยุติธรรมย่อมจะหาความสงบเรียบร้อยไม่ได้

อย่างไรก็ตาม สังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกนาที ฉะนั้นการวางแผนใด ๆ ก็จะต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย กล่าวง่าย ๆ แผนการนั้นคิดขึ้นเมื่อเกือบ 40 ปีมาแล้ว เมื่อถึงบัดนี้ภาวะต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป รายละเอียดต่าง ๆ ที่วางไว้ตามแผนนั้นก็นับว่าล้าสมัยไปแล้ว

การกลับประเทศไทย

และการช่วยประเทศชาติ

มีผู้ถามว่ามีเจตนาจะกลับประเทศไทยหรือไม่ และถ้ามีโอกาสได้รับใช้บ้านเมืองจะดำเนินการเศรษฐกิจอย่างไร ประเทศไทยควรทำตัวอย่างไร

ท่านอาจารย์ปรีดีฯ กล่าวว่า การกลับประเทศไทยเป็นเจตนาอันใหญ่ยิ่ง เพราะเป็นคนไทยก็ต้องรักบ้านเมืองไทย แม้ดีที่ถูกกล่าวหาจะหมดอายุความแล้ว ตามสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังขัดขวางต่อการกลับอยู่ เนื่องจากมีการกล่าวขวัญกันในวงการคนชั้นปกครองอยู่เสมอว่า ถ้ากลับเข้าไปก็ต้องทำการจับกุม

จึงต้องรอดูสภาพการณ์ไปก่อน ถ้าหากกลับประเทศไทยและมีโอกาสรับใช้บ้านเมือง
ก็ยินดี และจะรับใช้ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประชาชนคนไทย

สำหรับในทางเศรษฐกิจนั้น มีความคิดเห็นว่าจะต้องปรับปรุงโดยยึดหลัก
ความยุติธรรมของสังคม ตัดรอนการเบียดเบียนกัน เฉพาะอย่างยิ่งการคอร์รัปชัน
ซึ่งเป็นการเบียดเบียนที่ร้ายแรงที่สุด ในการดำเนินการก็จะต้องพิจารณาทั้งด้าน
สัพยัทธิและอ็อปยัทธิ จะเอาด้านใดด้านเดียวไม่ได้ เพราะได้กล่าวแล้วว่า
สังคมย่อมมีเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นอนิจจัง การดำเนินการใด ๆ ก็จะต้อง
คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นประมาณ

สำหรับท่าทีของประเทศไทยนั้นย่อมทราบอยู่แล้วว่า โลกเราเปลี่ยนแปลง
ไปเป็นอันมาก ข้อสำคัญอยู่ที่ความเป็นเอกราชของชาติไทยฉะนั้น นโยบายอัน
ใหญ่ยิ่งของเราก็คือ จะต้องรักษาเอกราชที่เป็นประชาธิปไตย และวางตัวเป็นกลาง
จึงเป็นวิถีทางที่ดีที่สุด

โดมรำลึก

ก่อนหน้าที่จะมีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อกำเนิดขึ้นมาในประเทศไทย
มีสถาบันการศึกษาวิชากฎหมายอยู่แห่งเดียว คือโรงเรียนกฎหมาย สังกัดอยู่ใน
กระทรวงยุติธรรม ซึ่งมีหลักสูตรการศึกษาชั้นเดิมมีกำหนด 2 ปี

ครั้นปี พ.ศ. 2473 ได้เปลี่ยนหลักสูตรออกเป็น 3 ปี ผู้ที่สอบได้
ได้เป็นเนติบัณฑิตจะต้องผ่านการสอบข้อเขียนครบถ้วน แล้วจะต้องสอบปากเปล่า
และได้คะแนนผ่านเสียก่อน จึงจะจบการศึกษาเป็นเนติบัณฑิตแห่งเนติบัณฑิตย-
สภาได้

ครั้นภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อมิถุนายน 2475 แล้ว
พวกเราประมาณ 4-5 คนซึ่งเป็นนักเรียนกฎหมายอยู่ในเวลานั้นได้ไปเยี่ยมท่าน
อาจารย์หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ที่บ้านป้อมเพชร ถนนสีลม
ซึ่งระหว่างนั้นท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ์ฯ เพิ่งหายจากการป่วยไข้หวัด เราได้
สนทนาและปรารภกันถึงฐานะของโรงเรียนกฎหมายซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาชั้นสูง

เพราะในสมัยก่อนนั้นผู้ที่เป็นเนติบัณฑิตได้รับเกียรติและได้รับการยกย่องจากรัฐบาลสูงกว่าข้าราชการฝ่ายอื่น ๆ คือเมื่อเข้ารับราชการและได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษา ก็จะได้รับพระราชทานเงินเดือนถึง 3 ชั่ง (240 บาท) และมีโอกาสได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงโดยไม่ต้องไต่เต้าไปจากขุนตามลำดับต่อไป แต่ยังมีฐานะเพียงโรงเรียน ควรจะได้รับการสถาปนาให้เป็นมหาวิทยาลัยบ้างหรือไม่ เพราะในขณะนั้นก็มีสถาบันการศึกษาชั้นอุดมศึกษาเป็นมหาวิทยาลัย ก็มีแต่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแห่งเดียว และผู้สำเร็จการศึกษาก็ยังไม่ได้รับปริญญา เป็นเพียงแต่ประกาศนียบัตรเท่านั้น

ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐฯ เห็นพ้องด้วย และรับว่าจะดำเนินการหาทางปรับปรุงโรงเรียนกฎหมายต่อไป จึงใน พ.ศ. 2476 รัฐบาลได้ประกาศให้โอนโรงเรียนกฎหมายไปรวมกับแผนกวิชาข้าราชการพลเรือนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรียกชื่อคณะนี้ใหม่ว่า คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์แต่สถานที่เรียนของฝ่ายนิติศาสตร์ก็คงอยู่ที่โรงเรียนกฎหมาย คือห้างแบดแมนเดิม เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของกรมประชาสัมพันธ์อยู่ในขณะนี้ จึงนับได้ว่าวาระนั้นเป็นวาระแรกที่การศึกษาวิชากฎหมายได้ถูกยกระดับขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย

ครั้นปีรุ่งขึ้น ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐฯ ได้ดำเนินการให้มีการยกร่างกฎหมาย เพื่อให้การศึกษากฎหมายเป็นส่วนสำคัญ ประกอบกับขณะนั้นเป็นเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยใหม่ ๆ ยังขาดผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในทางการเมือง ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐฯ จึงได้กำหนดหลักการของกฎหมายเกี่ยวกับสถานศึกษาใหม่นี้ ให้มีการศึกษาวิชาทางการเมืองด้วย

ในที่สุดกฎหมายในเรื่องนี้ก็สำเร็จลุล่วง โดยสภาผู้แทนราษฎรได้ผ่านร่างกฎหมายที่รัฐบาลจัดเสนอแนะให้ใช้บังคับต่อไป เรียกว่า พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476 โดยมีบทบัญญัติวางวิธีการบริหารและการสอน ตลอดจนการให้ปริญญาแก่ผู้สำเร็จการศึกษาไว้เป็น 3 ชั้น คือ ปริญญาตรี, โท, และเอก

สำหรับการศึกษาชั้นปริญญาตรีนั้น ได้แบ่งหลักสูตรออกเป็น 6 ภาค ซึ่ง

มีทั้งวิชากฎหมายและการเมือง อาทิเช่นนอกจากกฎหมายทั่วไป กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว ก็มีกฎหมายรัฐธรรมนูญ, กฎหมายเลือกตั้ง, กฎหมายปกครอง, กฎหมายระหว่างประเทศ, เศรษฐศาสตร์, ลัทธิเศรษฐกิจ และกฎหมายการคลัง ตลอดจนระเบียบปฏิบัติราชการของกระทรวงทบวงกรม ต่าง ๆ

สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีแล้ว ก็อาจจะศึกษาต่อในชั้น ปริญญาโทและเอก ซึ่งแยกออกไปตามแต่ผู้ที่ศึกษาจะสมัคร ได้แก่ทางนิติศาสตร์, รัฐศาสตร์, เศรษฐศาสตร์ และทางการทูต

นับว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นมหาวิทยาลัย แห่งแรกที่มีการประสาทปริญญาแก่ผู้สำเร็จการศึกษา ต่อมาจึงได้มีการตรา พระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น เพื่อให้มีการศึกษาระดับปริญญาต่าง ๆ ตลอดจนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ติดตามต่อมาจนบัดนี้

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้มีพิธีเปิดเป็นปฐมฤกษ์เมื่อ วันที่ 27 มิถุนายน 2477 ณ ตึกโรงเรียนกฎหมายเดิม เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา โดยมีท่านอาจารย์หลวงประดิษฐฯ ดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์การ ซึ่งเทียบเคียง กับคำว่า Rector ของมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ และ ดร.เดือน นูนาท เป็น เลขาธิการ

ต่อมาท่านอาจารย์หลวงประดิษฐฯ ได้ติดต่อเจรจากับกระทรวงกลาโหม ขอซื้อที่ดินของกองพันทหารราบที่ 11 ตำบลท่าพระจันทร์ให้เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัย และดำเนินการปรับปรุงคัดแปลงอาคารซึ่งเดิมมีลักษณะเป็นโรงทหาร ให้มีลักษณะเป็นอาคารเคี้ยวติดต่อกัน และมีสัญลักษณ์เป็นโดมอยู่ตอนกลาง ด้วยการออกแบบและควบคุมการก่อสร้างของนายหมีว อภัยวงศ์ สถาปนิกซึ่ง ศึกษาจากประเทศฝรั่งเศส นอกจากนั้นยังได้ติดต่อขอซื้อที่ดินของกระทรวง กลาโหมซึ่งอยู่ถัดไปทางด้านหลังของตึกโดม ขยายออกมาจรดสนามหลวง ตลอดจนขยายบริเวณทางทิศเหนือด้านติดกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติออกไปอีก จึงปรากฏเป็นอาณาบริเวณของมหาวิทยาลัยดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ทั้งนี้มา-

วิทยาลัยให้จ่ายเงินของมหาวิทยาลัยเองทั้งสิ้น

เมื่อเริ่มเปิดการสอนใหม่ ๆ ซึ่งกำหนดการศึกษาออกเป็นปีละหนึ่งสมัย การศึกษานั้น ครูและอาจารย์ยังขาดแคลน จึงต้องอาศัยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งส่วนมากเป็นผู้พิพากษาและทรงคุณวุฒิสำเร็จจากต่างประเทศและเคยเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายลักษณะต่าง ๆ ในโรงเรียนกฎหมายเดิมนั่นเอง เป็นอาจารย์และผู้บริหาร แม้จะมีผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศเข้ามาใหม่ ๆ และได้รับการเชื้อเชิญให้เป็นอาจารย์และผู้บริหารเพิ่มขึ้น ก็ยังเป็นจำนวนน้อยไม่เพียงพอ

มหาวิทยาลัยได้จัดพิมพ์คำบรรยายและตำราออกจำหน่ายแก่นักศึกษา คู่เคียงกันไปกับการบรรยายในห้องเรียนด้วย มหาวิทยาลัยจึงมีความจำเป็นต้องจัดหาผู้ทรงคุณวุฒิเข้ามาช่วยจัดทำตำราเพื่อเพิ่มพูนให้การศึกษาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และได้ดำเนินการจัดให้มีการสอบแข่งขันเพื่อบรรจุเป็นผู้จัดทำตำรารวม 4 คนด้วยกัน ผลของการสอบแข่งขันปรากฏว่าผู้ที่สอบได้และได้รับการบรรจุคือ

1. นายเสริม วินิจฉัยกุล 2. นายทวี ตะเวทีกุล 3. นายวิจิตร ลุตติยานนท์
4. ขุนประเสริฐศุภมาตรา

กาลต่อมามหาวิทยาลัยเห็นความจำเป็นที่จะต้องมียาจารย์ประจำและได้ผู้ทรงคุณวุฒิมากขึ้น จึงได้เปิดการสอบแข่งขันเพื่อไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ ในขั้นแรกเริ่มด้วย 2 ตำแหน่งก่อนเมื่อรับสมัครและดำเนินการสอบแข่งขันได้คือ

1. นายเสริม วินิจฉัยกุล 2. นายทวี ตะเวทีกุล

ทั้งสองท่านนั้นได้เดินทางไปศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศสและสำเร็จการศึกษาระดับสูงเป็นด๊อกเตอร์องคร้ว และกลับมาทำหน้าที่ผู้จัดทำตำราและเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยต่อมา

กิจการของมหาวิทยาลัยได้พัฒนาตามลำดับ โดยต่อมาได้มีการเพิ่มแขนงวิชาการตรวจบัญชีขึ้น มีหลักสูตร 5 ปี ผู้ศึกษาจะต้องฝึกงานทางบัญชีด้วย และผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรชั้นสูงทางการบัญชีซึ่งเทียบเท่าปริญญาโท

ครั้งต่อมารัฐบาลได้ปรับปรุงแผนการศึกษาใหม่ ยกเลิกชั้นมัธยมปลาย

แต่ให้มีการศึกษาระดับเตรียมมหาวิทยาลัยขึ้น ในการนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้เพิ่มการสอนระดับดังกล่าวเรียกว่าเตรียมปริญญาเมื่อสำเร็จแล้วจึงจะเข้าศึกษาในชั้นปริญญาต่อไป

ในชั้นเดิมนั้นการจัดพิมพ์คำบรรยายจำหน่ายแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยต้องจ้างบุคคลภายนอกเป็นผู้พิมพ์ ซึ่งต่อมามหาวิทยาลัยได้จัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นเอง นอกจากจะจัดพิมพ์คำบรรยายแล้ว ยังพิมพ์ตำราต่าง ๆ ที่อาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิจัดทำขึ้น ตลอดจนงานพิมพ์อื่น ๆ ด้วย

เพื่อให้การศึกษาเจริญแพร่หลาย และมีเครื่องประกอบความรู้ให้มากขึ้น มหาวิทยาลัยได้จัดให้มีวารสารรายเดือนชื่อ นิติสารัน โดยมีอาจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม เป็นบรรณาธิการ และผมเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการ ลงบทความเกี่ยวกับวิชาการทางกฎหมาย, การเมือง, เศรษฐกิจ และความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเหล่านั้น ออกเผยแพร่ ตลอดจนให้ผู้สนใจและนักศึกษาส่งบทความมาลงพิมพ์เป็นประจำด้วย

เนื่องจากการศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้ไม่มีการบังคับว่านักศึกษาจะต้องเข้าฟังคำสอนคำบรรยาย จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษากับมหาวิทยาลัยกับอาจารย์และผู้บรรยาย และระหว่างนักศึกษาด้วยกันเองน้อยไป ประกอบกับมีนักศึกษาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในต่างจังหวัดมาก ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐฯ จึงได้ดำเนินการให้มีที่พำนักของนักศึกษาขึ้นในมหาวิทยาลัยเรียกว่านิคมมหาวิทยาลัย โดยขอความร่วมมือจากผู้มีบุญญาบริจาตทรัพย์ในการสร้างห้องพักของนักศึกษาขึ้น พร้อมด้วยอุปกรณ์สำหรับพำนักอาศัยและอาศัยติดหลังหนึ่งจัดเป็นนิคมดังกล่าว

นอกจากนั้นได้วางระเบียบให้ผู้สำเร็จการศึกษาสอบไล่ได้วิชาต่าง ๆ แล้ว จะต้องเข้ารับการอบรมก่อนรับปริญญาด้วย โดยให้ผู้สำเร็จมาอยู่ร่วมกันรวมนอน ณ มหาวิทยาลัยเป็นเวลา 15 วันก่อนพิธีรับปริญญา ในการอบรมนี้ นอกจากจะมีผู้ทรงเกียรติและทรงคุณวุฒิมาปราศรัยถึงเรื่องต่าง ๆ แล้ว ยังมีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดแบ่งหน้าที่ในระหว่างผู้เข้าอบรม อาทิ จัดเตรียมอาหาร

ประจำวัน การกีฬา การออกไปดูงานตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งของราชการและเอกชน ตลอดจนการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีทางการทูต เช่น การรับรองการเลี้ยงของทางราชการและมรรยาทต่าง ๆ อีกด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสมัยนั้นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นองค์การอิสระรัฐบาลเพียงแต่ให้เงินอุดหนุนปีละไม่มากนักมหาวิทยาลัยต้องจัดหารายได้ด้วยตนเองจากการบริจาคค่าธรรมเนียมการศึกษาและสอบไล่เป็นต้น

โดยที่มหาวิทยาลัยมีหลักสูตรการศึกษาเกี่ยวกับการบัญชีและการเงิน ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐฯ จึงได้รับซื้อกิจการธนาคารญี่ปุ่นที่เข้ามาตั้งในประเทศไทยแห่งหนึ่ง เปลี่ยนชื่อเป็นธนาคารแห่งเอเชียฯ โดยมีวัตถุประสงค์นอกจากดำเนินธุรกิจธนาคารแล้วยังให้นักศึกษาได้มีโอกาสเข้าฝึกงานและอำนวยประโยชน์แก่การบริหารมหาวิทยาลัยด้วย

นอกจากนั้นพนักงานและเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ก็มีได้มีฐานะเป็นข้าราชการทั้ง ๆ ที่การบรรจุและแต่งตั้งต้องมีการสอบแข่งขันเช่นเดียวกับข้าราชการสามัญอื่น ๆ ผิดกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นส่วนราชการของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอาจารย์ตลอดจนเจ้าหน้าที่ต่างมีฐานะเป็นข้าราชการ ได้รับงบประมาณจากรัฐบาล นอกเหนือจากผลประโยชน์จากรัตย์สินที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ให้เป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยอย่างมากมายนั่นด้วย

ในด้านการกีฬา มหาวิทยาลัยก็ได้ส่งเสริมอย่างจริงจัง ดังเป็นที่ทราบแล้วว่า นอกจากการกีฬาทั่วไปแล้ว กีฬาฟุตบอลเป็นสิ่งขีดหน้าสุดเพราะได้เริ่มจัดให้มีการแข่งขันเป็นประเพณีประจำปีกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตลอดมาจนบัดนี้ นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยยังได้ส่งทีมฟุตบอลออกไปแข่งขันกับทีมของต่างประเทศเป็นครั้งคราวอีกด้วย

เนื่องจากมีประเพณีการแข่งขันฟุตบอลประจำปีในสมัยนั้นยังไม่เคยมีการเชียร์ด้วยการร้องเพลงปลุกใจแก่นักฟุตบอล อย่างมากก็เพียงไฮโยไฮร้องกันตามอัธยาศัยเท่านั้น พวกเราจึงได้ไปขอร้องท่านขุนวิจิตรมาตราซึ่งขณะนั้นดำรง

ตำแหน่งหัวหน้ากองในกรมทะเบียนการค้าและเป็นผู้แต่งคำร้องเพลงชาติ ให้ท่านแต่งเพลงประจำมหาวิทยาลัยและเพลงเชียร์ให้ ท่านได้กรุณาแต่งเพลงทำนองมอญดูดาว “สำนักไหนหมายชูประเทศชาติ...” ทำให้เป็นเพลงประจำมหาวิทยาลัย และเพลงเชียร์อื่น ๆ เช่น “แข่งกับเหลือง...” และอื่น ๆ และใช้ร้องกันอยู่จนบัดนี้

ในด้านสังคม มหาวิทยาลัยได้มีส่วนเข้าร่วมจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ ซึ่งรัฐบาลจัดให้มีขึ้นเป็นประจำทุกปีมา

จนกระทั่งเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่น ทางกาได้ทำการจับกุมชาวต่างชาติที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามให้เป็นเชลย ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐฯ ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลในขณะนั้นและคิดที่จะต่อสู้และกอบกู้เอกราชของชาติไทยอยู่ทุกขณะ ได้ถือโอกาสนั้นเสนอให้เอาบริเวณบางสวนทางด้านทิศเหนือของมหาวิทยาลัยให้เป็นที่พักขังเชลยเหล่านั้น และเป็นผลให้การดำเนินการของขบวนการเสรีไทยซึ่งท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ์ฯ เป็นหัวหน้าสำเร็จลุล่วง และประเทศไทยไม่ต้องถูกลงโทษจากพันธมิตรในฐานะที่เป็นประเทศแพ้สงครามตามประเทศญี่ปุ่นไปด้วย และประวัติศาสตร์ได้จารึกเหตุการณ์ทั้งนี้ไว้แล้ว

ครั้นกาลล่วงมาถึงข้ามิชานัน ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองขึ้นในประเทศ เนื่องจากการรัฐประหาร 2490 ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ์ฯ ต้องออกไปจากประเทศไทย และฐานะของมหาวิทยาลัยก็เปลี่ยนไปด้วย

บริเวณที่เคยเป็นที่กักกันเชลย ซึ่งเลิกไปเพราะสงครามเสร็จสิ้นลงแล้ว ก็ถูกทางฝ่ายทหารเข้าใช้เป็นกรมการรักษาดินแดน โครงสร้างของมหาวิทยาลัยถูกยกเลิกไป เฉพาะอย่างชื่อก็ต้องเปลี่ยนเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กิจกรรมธนาคารแห่งเอเชียฯ ถูกผู้มีอำนาจซื้อไป สถานะของมหาวิทยาลัยแปรสภาพเป็นส่วนราชการ พนักงานเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ก็ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นข้าราชการ สืบมาจนทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยแห่งนี้ แม้จะถูกปฏิรูปไปประการใดแต่ก็เป็นแหล่งที่ผลิตบัณฑิตจะช่วยจรรโลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ดำรง

คงอยู่ มีบัณฑิตแยกย้ายกันออกไปประกอบอาชีพและกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งสารทิศ
และสาขาวิชาชีพ และการประกอบกิจการต่าง ๆ กัน มีทั้งเป็นนักการเมือง, นัก
ปกครอง, นักบริหาร ในตำแหน่งสำคัญ ๆ รวมทั้งอาชีพอิสระที่มีชื่อเสียงมากมาย
หลายหมื่นคน

และแม้ว่าบัณฑิตแต่ละคนจะมีอุดมการณ์หรือความเชื่อถือและศรัทธาใดๆ
ซึ่งเป็นลักษณะของลูกโคมธรรมศาสตร์ที่นับถือความเป็นตัวของตัวเอง รักความ
อิสระและความเป็นธรรม แต่แล้วก็ต้องรำลึกถึงโคมผู้เป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาท
วิชาความรู้ ความสำนึกและความเชื่อมั่นอยู่เสมอ □

ความยุติธรรมทางสังคม ในทรรศนะของ ปรีดี พนมยงค์

เฉลิมเกียรติ ผิวนวล

คำนำ

ในการดำรงอยู่ร่วมกันเป็นสังคมอันมีจุดหมายทั้งเพื่อการอยู่รอดของชีวิตและการพัฒนาตัวเอง มนุษย์จำเป็นต้องมีหลักยึดถือบางอย่างร่วมกัน ซึ่งถือว่าชอบธรรมหรือเป็น “ความยุติธรรม” สังคมใดหากขาดหลักที่ถือเป็นความยุติธรรมทางสังคมนี้ร่วมกัน ย่อมเต็มไปด้วยการเบียดเบียน ความทุกข์ ความขัดสน ซึ่งนำไปสู่ความไม่สงบสุข ขาดระเบียบ และบั่นทอนจุดหมายทั้งสองดังกล่าว ปัญหาเรื่องนี้จึงสำคัญมาก และได้รับความสนใจจากนักคิดทางสังคมทั่วไป

บทความชิ้นเล็ก ๆ นี้ จึงพยายามเสนอทรรศนะของนักคิดไทยผู้หนึ่งคือ ปรีดี พนมยงค์ ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ ท่านเป็นผู้ที่พยายามคิดและกระทำเกี่ยวกับเรื่อง “ความยุติธรรมทางสังคม” นี้ มาตลอดชีวิต โดยมิได้มุ่งเกี่ยวพันกับลัทธิการเมืองใด ทำให้สัมพันธภาพของท่านผู้หญิงพูนศุข ได้สะท้อนถึงเรื่องนี้เช่นกัน เมื่อท่านระบุว่า :

“ความปรารถนาที่สำคัญยิ่งของท่านรัฐบุรุษอาวุโสมีอยู่ 2 ประการ คือ ความเป็นประชาธิปไตยหนึ่ง และความเป็นธรรมแห่งสังคม หนึ่ง”

ความคิดทั้งสองเรื่องนี้สัมพันธ์กันในทรรศนะของท่านปรีดี และคำกล่าวนี้คงเป็นข้อสรุปที่สั้นและตรงจุดที่สุดถึงสิ่งที่อยู่ในใจท่านปรีดีเสมอมา เราจะพิจารณาเรื่องนี้เป็นลำดับ และการวิเคราะห์จะนำไปสู่ปัญหาพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง คือ เรื่องสิทธิมนุษยชน

ว่าด้วยประชาธิปไตย

การพิจารณาเรื่องนี้สามารถเริ่มต้นจากมูลศัพท์ ดังที่ท่านปรีดีได้เสนอไว้ ท่านได้อ้างถึงความหมายของคำ “ประชาธิปไตย” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานว่าเป็น “ระบบการปกครองที่ถือมติของปวงชนเป็นใหญ่” หรือเมื่อพิจารณาจากรากศัพท์ Democracy ก็หมายถึง “ปวงชน (ประชา) เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุด (อธิปไตย)” ซึ่งตรงกัน หรือดูข้อเขียนอีกตอนหนึ่งของท่าน :

“สังคมจะดำรงอยู่ได้ก็โดยมวลราษฎร ดังนั้น ระบบของสังคมที่จะทำให้มวลราษฎรมีพลังผลักดันให้สังคมก้าวหน้าก็คือ ระบบประชาธิปไตย... คือ หมายถึงระบบที่ประชาชน หรือมวลราษฎรมีอธิปไตยตามมูลศัพท์ คือ “ประชา” สนธิกับ “อธิปไตย”

นี่คือความหมายสั้น ๆ ของ “ประชาธิปไตย” อย่างไรก็ดี สำหรับท่านปรีดียังมีความหมายที่กว้างขวางกว่าการพิจารณาตามมูลศัพท์ เมื่อคำว่า “ประชาธิปไตย” ปรากฏในโครงร่างทางทฤษฎีในฐานะที่เป็น ประชาธิปไตยสมบูรณ์

ประชาธิปไตยสมบูรณ์ เป็นรูปของประชาธิปไตยในทุก ๆ ส่วนประกอบของระบบสังคม ระบบสังคมหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วย (1) เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรากฐานของสังคม ในฐานะที่เป็นการผลิตชีวปัจจัยเพื่อการดำรงชีพของมนุษย์ (2) การเมือง เป็นโครงสร้างเบื้องต้นบนรากฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถสะท้อนไปยังรากฐานอันช่วยให้เศรษฐกิจดำเนินการผลิตทางสังคม และ (3) ทรศนะทางสังคม เป็น “จิตใจที่เกิดขึ้นหรือเพาะขึ้น” จากระบบเศรษฐกิจที่เป็นรากฐานและจากระบบ

การเมืองที่เป็นโครงสร้างเบื้องต้นนั้น เป็นหลักนำจิตใจของมนุษย์ในสังคมให้ปฏิบัติ ดังนั้น ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ จึงหมายถึงลักษณะประชาธิปไตยของทั้งสามส่วนนี้ ซึ่งสัมพันธ์กัน

ในประการแรกซึ่งสำคัญที่สุด ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ท่านปรินได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า :

“ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจนั้น ไม่หมายถึงระบบที่มีบางคนกล่าวหาว่าใช้วิธีการบริโภคนิยมเงินทองของทุกคนในสังคม แล้วเอามาแบ่งเฉลี่ยเท่า ๆ กัน ถ้าหากเป็นระบบตามวิธีการนี้ ระบบนั้นก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ เพราะมีใช้ระบบที่เป็นธรรมคือคนที่ไม่ทำงานหรือทำงานอย่างเกียจคร้านก็จะได้ส่วนแบ่งเท่ากับคนที่ทำงานด้วยความอุตสาหะ และจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจของสังคม ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจหมายถึงราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนส่วนข้างน้อย ที่อาศัยอำนาจผูกขาดเศรษฐกิจของสังคม และราษฎรทั้งปวงจะต้องร่วมมือกันฉันทันทีพี่น้อง ออกแรงกายหรือแรงสมองตามความสามารถ เพื่อผลิตสิ่งอุปโภคและบริโภคให้สมบูรณ์ ครั้นแล้วแต่ละคนก็จะได้รับผลด้วยความเป็นธรรมตามส่วนแรงงานทางกายหรือทางสมองที่ตนได้กระทำ ผู้ใดออกแรงทำงานมากก็ได้มาก ผู้ใดออกแรงทำงานน้อยก็ได้น้อย”

ประเด็นสำคัญของเรื่องนี้คือ การที่ราษฎรทั้งปวงร่วมมือกันทำการผลิต และการได้รับผลตอบแทนอย่างเป็นธรรม ทั้งสองจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อปราศจากการผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยคนกลุ่มน้อยซึ่งหมายถึง การที่ปัจจัยการผลิตทั้งหลายต้องเป็นของสังคมร่วมกันนั่นเอง เราจะพิจารณาเรื่องนี้อีกในตอนต่อไป

ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจเป็นรากฐานสำคัญของสังคม และเป็นรากฐานของ “ประชาธิปไตยทางการเมือง” หากปราศจากประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ แม้จะพยายามสร้างประชาธิปไตยทางการเมือง ก็ไม่อาจเป็นจริงขึ้นมาได้ เนื่องจากราษฎรส่วนมากไม่มีโอกาสในทางปฏิบัติที่จะใช้สิทธิประชาธิปไตยได้ เพราะคนส่วนน้อยที่กุมอำนาจเศรษฐกิจอยู่ในมือ ย่อมมีโอกาสดีกว่าในการใช้สิทธิประชาธิปไตยทางการเมือง ท่านปรินได้ยกตัวอย่าง ซึ่งสะท้อนภาพการเมืองไทยได้เป็นอย่างดี :

“...ขอให้ดูตัวอย่างการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของหลายประเทศที่ไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจนั้น พวกของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจสามารถทุ่มเทเงินมาใช้จ่ายได้รับเลือกตั้งเข้ามาอยู่ในรัฐสภายิ่งกว่าผู้มีความสามารถทางการเมือง แต่ไม่มีทุนมาลงในการเลือกตั้ง ในกรณีเช่นนี้ อำนาจทางการเมืองก็ตกอยู่ในมือของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งสามารถใช้อำนาจทางการเมืองคลบนัดดาให้เศรษฐกิจเป็นไปตามความประสงค์ของคนและพวกของคนที่เป็นคนจำนวนส่วนข้างน้อยของสังคม”

นี่เป็นข้อพิจารณาที่ควรตระหนัก การพัฒนาทางการเมืองในระบบปัจจุบัน ไม่อาจนำไปสู่ประชาธิปไตยทางการเมืองที่แท้จริงได้ หากมวลราษฎรขาดประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ระบบการเมืองจะต้องมีรัฐธรรมนูญ วิธีการเลือกตั้ง มีระบบบริหารที่มุ่งปฏิบัติเพื่อราษฎร และระบบตุลาการที่เป็นอิสระ และเที่ยงธรรม เป้าหมายของทั้งหมดคือความสมบูรณ์ของประชาชน

ในประการสุดท้ายคือ “ทัศนะทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย” ในฐานะที่มนุษย์เป็นผู้มีสติสำนึก เขาจึงเป็นผู้ผลักดันสังคมให้ก้าวไปตามความคิดเห็น ท่านปรินส์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ของส่วนประกอบทั้งสามของสังคมว่า :

“สังคมของมนุษย์จะดำเนินไปสู่รูปใดนั้น ก็โดยความเคลื่อนไหวของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ มนุษย์จะสามารถผลักดันให้สังคมก้าวหน้าไปสู่ระบบประชาธิปไตยทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองได้นั้น ก็จำเป็นต้องมีทัศนะสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ยึดถือเป็นหลักนำในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม ถ้าหากผู้ใดต้องการระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์ หรือแม้แต่ต้องการเพียงระบบประชาธิปไตยทางการเมือง แต่ยึดถือทัศนะทางสังคมที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยเป็นหลักนำแล้ว ก็ย่อมดำเนินกิจกรรมไปตามแนวทางที่ไม่อาจเข้าสู่ระบบประชาธิปไตยตามความต้องการนั้นได้ อะไรคือทัศนะประชาธิปไตยทางสังคม นั่นก็เป็นปัญหาที่ต้องพิจารณาค้นคว้าทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ ซึ่งย่อมพิสูจน์จากผลแห่งการดำเนินทัศนะที่ยึดถือ นั้น นำไปสู่การปฏิบัติที่บังเกิดผลให้สังคมมีระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์หรือแม้แต่

ระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเป็นเบื้องต้นแล้ว ทักษะนั้นก็อยู่ในจำพวกประชาธิปไตย ถ้าไม่บังเกิดผลดังกล่าวก็สมควรวิเคราะห์พิจารณาว่าทักษะนั้นขัดต่อความเป็นประชาธิปไตยและเป็นทักษะที่สนับสนุนให้ระบบที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยดำรงอยู่ได้ครบเท่าที่ทักษะนั้นยังมีอิทธิพลในสังคม-----”

ทักษะทางสังคมเป็นตัวผลักดันและวางแนวทางการเคลื่อนไหวของสังคม แม้ว่าท่านจะไม่ได้ระบุถึงลักษณะของทักษะแบบประชาธิปไตยโดยตรง แต่เราก็พอจะคาดได้ว่าอยู่ในโครงร่างของระบบความคิด “ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์” ในอีกแห่งหนึ่ง เมื่อทักษะทางสังคมสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจ และการเมือง ทักษะทางสังคมย่อมสะท้อนทั้งสองด้วย นี่เป็นข้อคิดที่สำคัญว่าการพิจารณาหรือมุ่งปรับทักษะทางสังคมของบุคคล (เช่นจิตสำนึกในการเห็นแก่ส่วนร่วม ดังที่เป็นคติซึ่งอยากปลูกฝังกัน) โดยแยกจากปัจจัยอื่น ๆ ของสังคม ก็เปรียบเสมือนการ “ลอยไปลอยมาในอากาศ ซึ่งอาจหล่นลงไปสู่อวกาศนอกพิภพ”

นี่คือลักษณะของ “ประชาธิปไตย” ในทักษะของท่านปรีดี ท่านได้ตระหนักถึงเรื่องนี้อย่างยิ่ง ดังที่แสดงออกมาในคำขวัญที่ท่านให้แก่บัณฑิตว่า :

“ต้องใช้ปัญญาประกอบด้วยสติพัฒนาระบบปกครองของประเทศไทยให้บรรลุถึงซึ่งระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์ และป้องกันชาวไทยผู้รักชาติแท้จริงมิให้หลงเชื่อการโฆษณาที่จะดิ่งการปกครองประเทศไทยให้ลอยหลังเข้าคลอง”

หากจะคิดว่าเป็นมรดกก็คงจะได้ ความคิดเรื่องประชาธิปไตยที่สมบูรณ์เป็นโครงร่างของข้อพิจารณาเรื่อง “ความยุติธรรม”

ว่าด้วยความยุติธรรมทางสังคม

เราได้เห็นมาแล้วว่า ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์วางอยู่บนรากฐานสำคัญ คือ ด้านเศรษฐกิจ ทักษะเรื่องความยุติธรรมทางสังคม ท่านปรีดีก็เน้นที่ฐานนี้เป็นที่ทราบกันดีว่า ท่านเป็น “มันสมอง” ของกลุ่มคณะราษฎรที่ทำการอภิวัฒน์การปกครอง อย่างไรก็ดี จุดสำคัญอยู่ที่เรื่องเศรษฐกิจดังที่ท่านกล่าวว่า :

“ความคิดในทางอภิวัฒน์ของข้าพเจ้ามีพื้นฐานอยู่บนเศรษฐกิจ”

คำกล่าวนี้ได้รับการยืนยันจากท่านอยู่เสมอ ๆ ด้วย เช่นที่ท่านกล่าวอีกตอนหนึ่งถึงความคิดสำคัญก่อนไปศึกษาที่ฝรั่งเศส :

“ผมได้กล่าวแล้วถึงสภาพสังคมไทยที่ผมประสบพบเห็นแก่ตนเองว่า ราษฎรได้มีความอดัดขัดสนในทางเศรษฐกิจ และไม่มีสิทธิเสรีภาพกับเสมอภาคในทางการเมืองอีกทั้งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและอำนาจของหลายประเทศทุนนิยม ผมมีความคิดก่อนที่ได้มาศึกษาในฝรั่งเศสแล้วว่า จะต้องค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติมว่า มีวิธีใดที่จะทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น”

นี่ทำให้เราเข้าใจถึงความพยายามของท่านที่จะเสนอและผลักดันร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ ที่มุ่งแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของมวลราษฎรและประกันสิทธิในการดำรงอยู่ อย่างสมศักดิ์ศรีมนุษยชน

ข้อเสนอสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเพื่อสังคมที่เป็นธรรมปรากฏเป็นหลักการใน คำประกาศของคณะราษฎร และต่อมาไม่นานก็ปรากฏรูปร่างเฉพาะเป็น เค้าโครง ความคิดพื้นฐานของร่างฉบับนี้คือ “โซลิดาริสม์” ที่ถือว่ามนุษย์ทุกคนย่อมอาศัยกันและกัน และทุกคนมีหน้าที่ทางจริยธรรมต่อกันที่จะต้องร่วมประกันความเดือดร้อนต่อกัน แนวทางในการจัดการเศรษฐกิจเป็นแบบผสมระหว่าง “ลิเบรลลิสม์” ซึ่งเน้นเสรีภาพในการประกอบการของเอกชนและอำนาจแห่งประโยชน์ส่วนตัว โดยยอมรับทรัพย์สินส่วนตัวของเอกชนและไม่ให้รัฐเข้าแทรกแซง (แคปิตลลิสม์) กับแบบ “โซเซียลลิสม์” ที่ไม่ให้เอกชนมีทรัพย์สินส่วนตัว แต่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของสังคม โดยรัฐเข้าแทรกแซงจัดการทางเศรษฐกิจ แนวทางที่ปรากฏจึงเป็นการยอมให้เอกชนมีทรัพย์สินส่วนตัวในระดับหนึ่ง โดยรัฐเข้าจัดการวางแผนควบคุม นี่ดูจะเป็นความคิดที่ยอมรับความเป็นจริงของสภาพสังคมมากกว่าจะเป็นแบบที่มีผู้วิจารณ์ว่าเป็นยูโทเปีย ซึ่งไม่อาจเป็นไปได้ ท่านปรีดีจำต้องคำนึงถึงทั้งฐานะของเหล่าชนชั้นสูง การลงทุนต่างประเทศ และความยากไร้ขัดสนของมวลราษฎรส่วนใหญ่ อย่างไรก็ดี ความคิดนี้ได้รับการปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบ คำถามในเรื่องความเป็นไปได้ในด้านประสิทธิภาพการทำงานจึงยังคงอยู่

สำหรับท่านปรีดี สังคมที่เป็นธรรมคือสังคมที่เป็นประชาธิปไตย สมบูรณ์ จุดเน้นของความยุติธรรมจึงอยู่ที่สิทธิทางเศรษฐกิจของประชาชน นี่เป็นทัศนะเรื่อง “ความยุติธรรมทางสังคม” ที่เรียกร้องการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นจึงถูกโต้แย้งจากกลุ่มอนุรักษย์ ที่มุ่งปกป้องรักษาระเบียบเดิมของสังคมตลอดจนการแจกแจงสิทธิต่าง ๆ ตามที่มีอยู่แล้ว ตัวอย่างที่สำคัญของทัศนะอนุรักษนิยมคือ พระบรมราชวินิจฉัยร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ ซึ่งยังคงมีข้อสงสัยอยู่ว่าเป็นทัศนะของรัชกาลที่ 7 หรือเกิดจากผู้ใกล้ชิดพระองค์ อย่างไรก็ตาม ประเด็นและอารมณ์ของเรื่องนี้เป็น การโต้แย้งต่อร่าง เค้าโครง ด้วยความไม่ไว้วางใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เสนอขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ้างว่าการปฏิบัติตาม เค้าโครง เป็นการบั่นทอนเสรีภาพและสิทธิของประชาชนที่จะประกอบการ เมื่อรัฐเข้าแทรกแซงทางเศรษฐกิจ อีกตัวอย่างหนึ่งที่ชัดเจนคือ แถลงการณ์ของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาที่ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตราเป็นครั้งแรก ซึ่งให้เหตุผลอย่างเปิดเผยว่า เกิดความขัดแย้งขึ้นในคณะรัฐมนตรี เนื่องจากมีฝ่ายหนึ่งปรารถนาจะวางนโยบายเศรษฐกิจในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งจะทำให้ประเทศชาติและราษฎรประสบความหายนะ สภาผู้แทนราษฎรไม่ควรเพียรพยายามวางระเบียบนโยบายเศรษฐกิจใหม่ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงของเก่าอันมีอยู่แต่เดิม ประคองเป็นการพลิกแผ่นดิน นี่เป็นทัศนะแบบอนุรักษย์ที่มองความยุติธรรมทางสังคมในแบบของการรักษาสถานะเดิม

จะเห็นได้ว่าทัศนะทั้งสองแบบมีจุดยืนที่ต่างกัน ในขณะที่ พระบรมราชวินิจฉัยฯ อ้างการปกป้องเสรีภาพและสิทธิทางสังคมของประชาชน ท่านปรีดีกลับเน้นปัญหาทางเศรษฐกิจขณะที่ฝ่ายแรกได้ใช้รายงานของ “โปรเฟสเซอร์ ชิมเมอแมน” อ้างว่าคณะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยยังดีอยู่ และคัดค้านการใช้แผนเศรษฐกิจแห่งชาติ ท่านปรีดีได้แสดงความในใจที่ประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ (12 มีนาคม 2476) ว่า :

“ข้าพเจ้าไม่ใช่คนกรุงเทพฯ จึงรู้หัวอกคนบ้านนอกเป็นอย่างดี โดยได้รับความลำบากยากจน เพื่อนในหัวเมืองยังยากจนอีกมาก นายชิมเมอแมนไม่เคย

อยู่อย่างยากจนในเมืองไทย ผู้ที่ไม่เคยประสบแล้วจะรู้สึกอย่างไรได้ ตำรวจที่ไหนเจ้าหน้าที่ก็เตรียมค้อนหน้าไว้รับ แม้ข้าราชการในกรุงเทพฯ ออกไปก็ไม่ทันเห็นของจริงแท้ และทั้งตนเองก็สบาย ไม่เคยทุกข์ร้อนเหมือนชาวบ้านที่ทนทุกข์อยู่ในเวลานี้”

นี่คือจุดยืนของผู้ที่เสนอ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ซึ่งมองเห็นปัญหาที่คุกคามการดำรงอยู่ของชีวิตและเสนอแนวทางแก้ไขอย่าง “ราดิคัล” ถึงพื้นฐานของสังคม เป็นความพยายามที่จะทำให้การสร้างความสมบูรณ์พูนสุขของประชาชน เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ขึ้นมา

อย่างไรก็ดี ข้อพิจารณาของเราต้องลงสู่ระดับลึกกว่านี้ เพื่อเห็นถึงพื้นฐานของจุดยืนสำหรับทัศนะทั้งสองแบบ นั่นคือฐานะของมนุษย์ในสังคม ข้อเสนอของท่านปรีดีได้กระแทกฐานของทัศนะแบบเดิมตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์บนเศรษฐกิจแบบศักดินา ตามความคิดแบบเดิมของบุคคลมีฐานะสิทธิ และหน้าที่แตกต่างกันมาตั้งแต่กำเนิด และนี่คือตัวระบุคุณค่าของมนุษย์ สมมติฐานของความคิดเช่นนี้คือ มนุษย์ไม่เท่าเทียมกันโดยพื้นฐาน บางคนมีสิทธิมากกว่าคนอื่น เนื่องจากฐานะตามกำเนิดหรือสืบเชื้อสาย และในขั้นรองลงมาคือมีความสามารถให้เห็นประจักษ์ ความยุติธรรมทางสังคมจึงขึ้นกับสองสิ่งนี้ดังจะเห็นได้จากการจัดระดับ “ศักดินา” การมีสิทธิพิเศษทางกฎหมายบางอย่างและการปูนบำเหน็จรางวัลแก่ผู้มีความดีความชอบ เป็นต้น อย่างไรก็ตามความสามารถของบุคคลที่จะได้รับความดีความชอบตอบแทน ก็ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองอีกครั้ง นี่เป็นพื้นฐานของสังคมเดิมและเป็นทัศนคติที่ต่างจากของท่านปรีดีผู้เน้นถึง “สิทธิมนุษยชน”

ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

เบื้องหลังความคิดแบบ “โซลิดารีสม” ของ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* และสิ่งที่ทำให้ความคิดของท่านปรีดีทรงพลังอยู่ในหมู่ประชาชนก็คือ ทัศนะเรื่องสิทธิมนุษยชน นี่ไม่ใช่ความคิดในระยะหลังของท่าน เพราะปรากฏตั้งแต่

ในตำรา คำอธิบายกฎหมายปกครอง ซึ่งท่านบรรยายในโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมในปี 2474 ต่อมาในระยะหลัง ท่านก็ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ความมุ่งหมายหรือปณิธานของคณะราษฎรนั้น “ตรงกับหลักการแห่งสิทธิมนุษยชน (Human Right)”

ในการพิจารณาแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนของท่านปรีดี เราต้องดูในระบบความคิดส่วนรวมซึ่งจะเห็นได้ว่า มันวางอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ลักษณะของสิทธิมนุษยชนเป็นปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม-เศรษฐกิจ (Socio-economic structure) กล่าวคือ ระบบสังคมอย่างหนึ่งก็จะปรากฏความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนแบบหนึ่งที่สอดคล้องกัน และความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนในฐานะที่เป็นอุดมการณ์และเป้าหมายก็จะเสนอระบบสังคมในลักษณะหนึ่ง ซึ่งสำหรับท่านปรีดี

“ประเทศใดปกครองโดยระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์เพียงใด พลเมืองของประเทศนั้นก็ได้รับ “สิทธิแห่งมนุษยชน” (Human rights) สมบูรณ์เพียงนั้น”

ตามข้อพิจารณาเช่นนี้ หลักสิทธิมนุษยชนจึงเป็นเกณฑ์สำหรับสังคมที่เป็นธรรม คือเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ และเมื่อเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของความคิดนี้ “ความยุติธรรมทางสังคม” จึงต้องเน้นด้านสิทธิทางเศรษฐกิจของประชาชน โดยอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐ

ในคำอธิบายกฎหมายปกครอง ท่านปรีดีได้เสนอ “หลักกฎหมายทั่วไป” ซึ่งเป็นพื้นฐานของกฎหมายปกครองด้วยคือเรื่อง สิทธิมนุษยชน ดังระบุว่า :

“มนุษย์ซึ่งเกิดมาย่อมมีสิทธิและหน้าที่ในอันที่จะดำรงชีวิต และรวบรวมกันอยู่ได้เป็นหมู่คณะสิทธิและหน้าที่เหล่านี้ ย่อมมีขึ้นจากสภาพตามธรรมชาติแห่งการเป็นมนุษย์นั่นเอง และซึ่งอาจจำแนกออกได้เป็น 3 ประการคือ

1. ความเป็นอิสระ หรือเสรีภาพ (Liberte)
2. ความเสมอภาค หรือสมภาพ (Egalite)
3. ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันฉันท์พี่น้อง หรือภราดรภาพ (Fraternite)

แต่จะต้องทราบเสียก่อนในที่นี้ว่า สิทธิและหน้าที่เหล่านี้ไม่ใช่เป็นสิ่งเด็ดขาด เพราะย่อมมีขึ้นจากสภาพธรรมดา เหตุฉะนั้น อาจจะถูกจำกัดโดยบทกฎหมาย หรือโดยจารีตประเพณีตามกาลเทศะซึ่งอาจเป็นว่าในสมัยหนึ่งมีข้อจำกัดอย่างหนึ่งในอีกสมัยหนึ่งเป็นไปอีกอย่างหนึ่ง หรือผันแปรไปตามประเทศต่าง ๆ จะให้เหมือนกันทั้งหมดไม่ได้ สุดแต่ความต้องการของประเทศนั้นและในสมัยนั้นอย่างไร”

ข้อพิจารณาที่เสนอมีลักษณะสัมพัทธ์ (relative) เมื่อดูสภาพที่ปรากฏ แต่เมื่อถือ “สิทธิมนุษยชน” เป็นเป้าหมายที่จะให้บรรลุถึง ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้น อีกสิ่งหนึ่งที่นาสังเกตก็คือ นี่เป็นการเสนอว่า รากฐานของการปกครองก็คือ ตัวมนุษย์เอง ซึ่งไม่มีการแบ่งแยกชั้นพื้นฐานใด ๆ ระหว่าง “ผู้ดี” และราษฎรสามัญ ทุกคนต้องได้รับการรับรอง ช่วยเหลือ และปกป้องในสิทธิอันละเมิดมิได้นี้

เราสามารถพิจารณาเรื่องสิทธินี้โดยแยกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สิทธิตามกฎหมาย กับ สิทธิทางธรรม (moral right) สิทธิตามกฎหมายปรากฏออกมาเป็นตัวบทกฎหมาย ส่วนสิทธิทางธรรม ไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร หากแต่อยู่ในขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมและความรู้สึกนึกคิดของบุคคล สิทธิทั้งสองมีข้อแตกต่างบางประการที่สำคัญคือ สิทธิตามกฎหมายมีผลบังคับใช้ได้แต่สิทธิทางธรรมไม่จำเป็นต้องมีผลบังคับใช้ สิทธิทางธรรมบางอย่างได้รับการยอมรับปรากฏเป็นสิทธิตามกฎหมายที่มีผลบังคับ แต่บางอย่างก็ไม่ ตัวอย่างเช่น การบอกว่าเรามีสิทธิทางธรรมที่จะได้รับหลักประกันในการดำรงอยู่ ไม่ได้หมายความว่าเราต้องได้รับเรามากคิดถึงสิทธิทางธรรมเมื่อเราไม่ได้รับการยินยอมอย่างที่เราควรจะได้รับ การพิจารณาตัดสินสิทธิทางธรรม มักอยู่ในลักษณะที่ว่า สิทธินั้นเป็นองค์ประกอบของชีวิตที่ดีหรือเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ชีวิตที่ดี ตามนัยนี้จะเห็นได้ว่า การถือสิทธิมนุษยชนเป็นปณิธานของคณะราษฎร ก็คือการมองสิทธิทางธรรม ซึ่งควรจะได้รับ เป็นการมองในฐานะที่เป็นเป้าหมาย ป่งถึงบางสิ่งที่พึงกระทำพึงมี พึงเป็น

ในแง่ของสิทธิตามกฎหมาย โดยทั่วไปแล้วมักเข้าใจกันว่า กฎหมายเป็นสถาบันที่มีลักษณะอนุรักษนิยม คือมุ่งรักษาสภาพเดิมที่เป็นอยู่ของสังคม รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ท่านปรีดีกลับเป็นนักกฎหมายแบบ “ก้าวหน้า” ซึ่งต้องการความเปลี่ยนแปลง ทักษะเช่นนี้ปรากฏชัดใน คำอธิบายกฎหมายปกครองที่ท่านเสนอหลักสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐาน ต่างจากแนวคิดแบบเดิมที่แบ่งชั้นวรรณะ นอกจากนี้เรามีตัวอย่างมากมายสำหรับความพยายามที่จะใช้กฎหมายเป็นตัวนำในการเปลี่ยนแปลง ซึ่งบางอย่างก็สำเร็จและบางอย่างก็ไม่ เช่นข้อเสนอ *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* ที่ควบคู่กับ *เค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร* และ *เค้าร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจ* ซึ่งมุ่งหมายจะ “อภิวัฒน์ทางเศรษฐกิจ” เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศเสียใหม่เพื่อความสมบูรณ์พูนสุขของราษฎร อันถือว่าเป็นสิทธิที่พึงได้รับ-สิทธิทางธรรม

ส่วนสิทธิทางธรรม เห็นได้ชัดในพื้นฐานของความคิด เช่นหลัก “โซลิคาริสม” ที่ถือว่ามนุษย์ทุกคนมีหนี้ทางจริยธรรมต่อกัน ที่จะต้องช่วยเหลือกันฉันทันที ร่วมกันประกันความเดือดร้อน นี่คือสิทธิทางธรรมที่ท่านปรีดีพยายามผลักดันออกมาเป็นสิทธิตามกฎหมาย แต่ก็ไม่สำเร็จดังที่ทราบกันอยู่สำหรับท่านปรีดีสังคมที่เป็นธรรมจะต้องมีหลักประกันในการดำรงอยู่ของบุคคล (ราษฎร) และพันธะทางจริยธรรมที่ท่านเสนอนี้ ก็ต่างจากความช่วยเหลือแบบการกุศลถึงแม้บางคนอาจถือว่าการช่วยเหลือแบบการกุศลเป็นภาระหน้าที่ แต่นี่ไม่ใช่ความยุติธรรม เพราะการทำกุศลไม่เกี่ยวกับสิทธิไม่มีสิทธิที่ระบุให้ต้องทำการกุศลและผู้ได้รับก็ไม่มีสิทธิที่จะได้รับด้วย สิ่งที่เขาได้คือความช่วยเหลือ มิใช่สิทธิซึ่งเขาอาจจะรู้สึกว่าเขาเองต่ำต้อย แต่เขาจะไม่รู้สึกเช่นนั้น หากได้รับตามสิทธิ

สำหรับท่านปรีดี สังคมที่เป็นธรรมคือประเทศที่ปกครองโดยระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์ ซึ่งพลเมืองก็จะได้รับสิทธิมนุษยชนอย่างสมบูรณ์ ในฐานะที่เป็น “สิทธิ” มิใช่เพียงข้อเรียกร้อง ท่านคิดถึงความยุติธรรมทางสังคมที่ต้องแก้ไขสภาพบกพร่องต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ โดยมุ่งขจัดความยากจน และสร้างมาตรฐานการดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีมนุษยชน ทั้งหลักการใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* และ *ความเป็นอนิจจังของ*

สังคม ต่างอยู่บนพื้นฐานเดียวกันนี้ แนวคิดนี้ถือว่า ความเป็นธรรมก็คือการปฏิบัติ
ต่อมนุษย์ในฐานะบุคคลที่มีคุณค่าเท่าเทียมกัน และมนุษย์แต่ละคนต่างก็มีความ
ต้องการอันจำเป็นเหมือนกัน การถือปฏิบัติต่อคนอย่างมีการจำแนกแบ่งฝักฝ่าย
ย่อมไม่เป็นธรรม เพราะจะมีผู้ได้เปรียบเสียเปรียบเพราะฉะนั้น ในสังคมที่มีความ
เหลื่อมล้ำ จึงต้องให้ความช่วยเหลือแก่บรรดาผู้เสียเปรียบในสังคมโดยถือเป็น
“สิทธิ” ที่พวกเขาพึงได้รับ การถือหลักเกณฑ์แบบสิทธิแต่กำเนิดหรือความ
สามารถส่วนบุคคลเป็นหลัก อาจเป็นสิ่งที่มิได้มีเหตุผลและก่อประโยชน์ต่อสังคมใน
บางลักษณะ แต่มันจะเปิดโอกาสสำหรับการจำแนกคน ทำให้ขาดการมองถึงคุณค่า
อันเท่าเทียมของบุคคลที่จะนำไปสู่การปฏิบัติต่อคนอย่างเสมอภาค ทำให้บุคคล
สามารถดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรีของมนุษย์

หลักความยุติธรรมที่เน้นการดำรงอยู่ทางเศรษฐกิจ อันเป็นปัญหาเฉพาะ
หน้าของสังคมเช่นนี้ มิได้ขัดกับหลักเสรีภาพแต่อย่างใด ทักษะต่อเสรีภาพแบบ
เสรีนิยม (เช่นที่เสนอโดยกลุ่มอนุรักษ์ ได้แย่งแผนการเศรษฐกิจ) ผิดพลาดที่
ยกเอาความเห็นแก่ตัวของมนุษย์เป็นใหญ่ และถือว่าต้องปราศจากอุปสรรคในการ
แสดงออกของบุคคล แต่สำหรับท่านปรีดี ทักษะดังกล่าวไม่อาจยอมรับได้ เพราะ
การแยกเสรีภาพแบบนั้นเป็นเป้าหมายหลักจะนำไปสู่โอกาสที่จะมีการกดขี่กัน
มากขึ้นภายในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันอยู่แล้ว ดังที่เปรียบเทียบ
“เสรีภาพของสุนัขจิ้งจอกในเล้าไก่” เสรีภาพจะเป็นเป้าหมายของสังคมได้ก็ต่อเมื่อ
มันไม่เป็นเหตุนำไปสู่การพัฒนาของสังคมในแบบที่ควบคุมอะไรไม่ได้เลย โดย
เฉพาะในการประกอบการเศรษฐกิจแบบปล่อยตัวใครตัวมัน เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะ
หน้าคือความยากจนของคนส่วนใหญ่ซึ่งคุกคามถึงการดำรงอยู่อย่างสมศักดิ์ศรี
มนุษย์ชน เราต้องไม่มองเสรีภาพในแบบสามัญสำนึกที่ถือว่าแต่ละคนสามารถทำใน
สิ่งที่ตัวเองต้องการ สำหรับท่านปรีดี “เสรีภาพ” มีความหมายสูงส่งกว่านั้น
เมื่อมันวางอยู่บนการตระหนักถึงภาระหน้าที่ซึ่งบุคคลพึงกระทำต่อคนอื่น อันเป็น
พันธะทางจริยธรรม เสรีภาพจะสมบูรณ์ในสังคมที่สมบูรณ์ ซึ่งบุคคลก่อปรด้วย
คุณธรรมที่เห็นแก่ส่วนรวม-สังคมประชาธิปไตยสมบูรณ์

ส่งท้าย

เห็นได้ชัดว่า สำหรับท่านปรีดี คุณค่าของการปกครองย่อมอยู่ที่การมองมนุษย์เป็นจุดหมาย ไม่ใช่เป็นเพียงวิถีทางเพื่อสิ่งอื่น รัฐที่ดีคือรัฐที่สามารถดำรงเอกราชอธิปไตยของตนเองได้และมุ่งขจัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ราษฎร บนพื้นฐานความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนที่ถือว่า มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน รัฐจักต้องสร้างความยุติธรรมทางสังคม ซึ่งมีความหมายกว้างขวางใน “ระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์” โดยที่ประชาชนก็ตระหนักถึงพันธะทางจริยธรรมต่อกัน และถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

นี่คือพื้นฐานความคิด และการกระทำของรัฐบาลผู้หนึ่ง ที่เพียรพยายามสร้างสังคมใหม่และฝากความหวังไว้กับชนรุ่นหลัง ระบบสังคมใหม่นี้หมายถึงระบบที่ “จะช่วยเหลือความเป็นอยู่ของพลเมืองส่วนข้างมากให้ดีขึ้น คือมีระบบการเมืองที่สอดคล้องสมานกับพลังการผลิตทางเศรษฐกิจของสังคม เพื่อให้การเบียดเบียนหมดไป หรือลดน้อยลงไปมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้” □

สยามใหม่

25 พฤศจิกายน 2526

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์

รัฐบุรุษพุทธบริษัทแห่งประเทศไทย

สันติสุข โสภณศิริ

จำเดิมแต่บังเกิดวีรบุรุษกู้ชาติซึ่งถือกำเนิดมาจากสกุลไพโร
สามัญชนขึ้นในสยาม เมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งสุดท้ายแล้ว
ใครเลยจะคาดคิดว่าภายหลังจากนั้น สืบมาเกือบสองชั่วอายุคน ชะตา-
กรรมของพระราชอาณาจักรแห่งนี้จะรอดพ้นจากการสูญสิ้นความเป็นไท
ด้วยสติปัญญาและความกล้าหาญของวีรบุรุษกู้ชาติซึ่งมีกำเนิดมาจากพื้นเพ
เดียวกันนั้นอีก

ชาติกำเนิดและการศึกษา

เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2453 นางลูกจันทร์ภรรยานายเสียง
ขาวนากรุงเก่าได้ให้กำเนิดบุตรน้อยผู้หนึ่ง ณ เรือนแพริมคลองเมือง หน้าวัด
พนมยงค์ ซึ่งเป็นวัดที่มีความผูกพันกับวงศ์ตระกูลนี้มาโดยตลอด จนถึงกับนำชื่อวัด
นี้มาตั้งเป็นนามสกุล อันเป็นเครื่องสื่อแสดงถึงความศรัทธาปสาทะที่มีต่อวัดวา

บทความชิ้นนี้ผู้เขียนได้เขียนอุทิศให้แก่เจ้ากระดูกของท่านปรีดี พนมยงค์ เนื่องในวัน
อัฐมีบูชา อันเป็นวันถวายพระเพลิงพระสรีระของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ศาสนาอย่างลึกซึ้งของคนในตระกูลนี้¹ และบุตรน้อยที่ได้เอยถึงในที่นี้ก็คือปรีดี พนมยงค์ ลูกบ้านนอกคอกนา ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นรัตนบุรุษแห่งสยามอันจะหาผู้หนึ่งผู้ใดเสมอมิได้เลยในรอบศตวรรษนี้

ในวัยเยาว์ ท่านปรีดีเคยเป็นเด็กวัดโดยได้รับการศึกษาเบื้องต้นจาก โรงเรียนวัดต่าง ๆ หลายแห่ง ด้วยความขยันหมั่นเพียรกรอปรกับมีสติปัญญาดี ท่านจึงสำเร็จชั้นมัธยมตั้งแต่อายุเพียง 15 ปีเศษ ซึ่งยังไม่ถึงเกณฑ์ที่จะเข้าเรียนต่อใน โรงเรียนกฎหมาย จึงออกไปช่วยบิดาท่านาพลาง ๆ ในระหว่างนั้นเอง ท่านได้พบเห็นสภาพชาวนายากไร้ ได้รับการเปิดเผยเห็นเอารัดเอาเปรียบอย่างรุนแรงจากเจ้าที่ดินและเจ้าของโรงสีด้วยประสบการณ์ของท่านเองอย่างลึกซึ้ง² หลังจากช่วยบิดาทำนาได้ 2 - 3 ปี ก็เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม โดยใช้เวลาเรียนอีกเพียงสองปีครึ่งก็สอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตสยามชั้น 1 ต่อจากนั้น ในปี 2463 ก็ได้รับคะแนนสูงสุด ในการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปเรียนต่อที่ ฝรั่งเศสจนสำเร็จปริญญาเอกกฎหมายฝ่ายนิติศาสตร์เกียรตินิยมดีมาก พร้อมทั้งได้ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางเศรษฐศาสตร์การเมืองอีกด้วย ท่านเป็น ชาวสยามคนแรกที่ได้รับปริญญาเช่นนี้

ในที่นี้ต้องเข้าใจว่าดีกรีเมืองนอกอันสูงส่ง หากใช่เป็นตัวละครสำคัญที่ผลักดันจิตสำนึกที่จะทำการปฏิวัติของท่านไม่ หากเป็นเพียงการช่วยให้ความคิดอ่าน เพื่อบ้านเมือง ที่ยังกระจัดกระจายอยู่ก่อรูปเป็นระบบแบบแผนขึ้นเท่านั้น ดังท่าน เคยชี้แจงไว้ว่า “สภาพสังคมไทยที่ผมประสบพบเห็นแก่ตนเองว่า ราษฎรได้มีความอดคัดขัดสนในทางเศรษฐกิจและไม่มีสิทธิเสรีภาพกับเสมอภาคในทางการเมือง อีกทั้งตกอยู่ภายใต้อิทธิพล และอำนาจของหลายประเทศทุนนิยม ผมมีความคิดก่อนที่จะได้มาศึกษาในฝรั่งเศสแล้วจะต้องค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติมว่า วิธีใดที่จะทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น” ท่านได้คำตอบในเวลานั้นว่า “สมควรที่สยามจะได้มีแผนเศรษฐกิจตามทฤษฎีสังคมนิยมที่เป็นวิทยาศาสตร์โดยสมานกับสภาพท้องที่กาลสมัยของสยามเท่าที่ผมประสบพบเห็นและที่ได้เปลี่ยนแปลงต่อ ๆ มาในระหว่างที่ผมศึกษาอยู่นั้น”³ ในประเด็นนี้มีปัญหาชนคนสำคัญของไทยผู้หนึ่งตั้งข้อ

ปรีดี “พยายามที่จะสนับสนุนสังคมนิยมแบบชาวพุทธขึ้นมาแต่ไม่
 ละครหลังสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ ๆ เขาอาจเป็นคนเดียวในหมู่ผู้นำทาง
 ไทย ที่ศึกษาลัทธิมาร์กซิสม์อย่างจริงจัง”⁴ เมื่อกลับคืนสู่สยามท่านได้
 การเศรษฐกิจขึ้นเสนอต่อเพื่อนที่เคยร่วมก่อตั้งคณะราษฎรที่กรุง
 จุฬงฬามายในการเปลี่ยนแปลงว่าต้องไม่เป็นในทางการเมืองเท่านั้นหาก
 ด้านเศรษฐกิจด้วย ซึ่งทุกคนก็เห็นพ้องต้องกัน แต่ครั้นภายหลังการ
 การปกครอง 24 มิถุนายน 2475 แล้ว เอกสารประวัติศาสตร์ฉบับนั้น
 ยผู้ร่วมก่อการนั้นเอง ใช้เป็นเครื่องมือใส่ร้ายป้ายสีท่านว่าเป็น
 รัฐบาลพระยาพหลฯ ได้ตั้งกรมการสอบสวนท่านอย่างละเอียด
 เป็นเอกฉันท์ว่าหลวงประดิษฐฯ ไม่มีมลทินเป็นคอมมิวนิสต์ดังที่กล่าว
 ทั้งที่เค้าโครงเศรษฐกิจนี้ท่านได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ร่างขึ้น
 กการคณะราษฎร ข้อที่ 3 ที่ว่า “จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของ
 เศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะทำ
 ษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดยาก” นำเสียดายที่เค้าโครง-
 ถูกนำมาพิจารณาปรับปรุงใช้ หาไม่ “สยาม” ที่พวกได้อภิวัฒน์
 แหนว่า แม้แต่หมาวัดยังไม่อดตายคงไม่กลายเป็น “ไทยแลนด์”
 ตายปีละมาก ๆ ดอกกระมัง

ท่านจะไม่ประสบความสำเร็จในจุดมุ่งหมายขั้นต่อไปที่ตั้งใจไว้ว่า
 แปลงการปกครองคราวนี้ไม่ใช่ Coup d'Etat แต่เป็น Revolution
 กิจ ซึ่งไม่มีในทางการเมืองที่เปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินจากองค์เดียวมา
⁵ แต่ช่วงระยะเวลาเพียงทศวรรษครึ่ง ระหว่างปี 2475 - 2490
 อดสร้างคุณูปการแก่ประเทศชาติทางด้านต่าง ๆ เป็นตัวของตัวเอง
 ง่ายยอมเป็นหุ่นเชิดของทหาร ท่านฉลาดพอในการดำเนินกลยุทธ์
 ระหว่างกองทัพกับกองทัพเรือ เพื่อท่านจะได้ทำการบางอย่างตาม

ที่คิดได้บ้าง แต่ก็อยู่ในสภาวะที่เขม็งเกลียวมาก จนบางครั้งท่านเกือบเอาชีวิตไม่รอด แต่หลังจากการรัฐประหาร 2490 กองทัพบกรวบอำนาจในมืออย่างเด็ดขาด ผู้นำพลเรือนรุ่นต่อมาจึงเป็นเพียงหุ่นเชิดเท่านั้น⁷ ท่านปรีดีได้ริเริ่มวางแผนแต่ละอย่างแต่ละด้านที่เป็นคุณต่อบ้านเมืองอย่างลึกซึ้ง มิใช่เป็นแค่เพียงรัฐมนตรีเซ็นหนังสือผ่านไปวัน ๆ เช่น ในด้านการปกครองท่านได้ตั้งเทศบาลทั่วราชอาณาจักรสยามเพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น ออก พ.ร.บ.ปรับปรุงทบวงกรม เปลี่ยนระบบราชการเก่าที่เป็นแบบเจ้าขุนมูลนาย ให้รับใช้ราษฎรมากขึ้น ในด้านความยุติธรรมมีการปรับปรุงภาวีกาให้เป็นธรรม ยกเลิก “ราชูปการ” อารักน่า ออก พ.ร.บ.ว่าด้วยการยึดทรัพย์สินของกสิกร พ.ร.บ.ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา เพื่อกำจัดสิทธิอันทารุณของนายทุนและเจ้าที่ดินที่เป็นภัยต่อชาวไร่ชาวนา ในด้านต่างประเทศ ท่านดำเนินการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาอันนานาประเทศ ซึ่งเริ่มกระทำมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนได้เอกราชอธิปไตยสมบูรณ์ในขั้นสุดท้าย⁸ ยังการก่อตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทยจนกลายเป็นธนาคารแห่งประเทศไทยนั้นเล่า เพียงงานสองชิ้นหลังเท่านี้ ก็ทำให้ฐานะของท่านสูงส่งจนไม่มีรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรีคนใดสามารถเทียบเท่าได้เลย โดยที่ยังไม่ต้องเอยถึงรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นแม่บทสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ยิ่งกรณีที่ท่านตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองด้วยแล้ว ยากที่จะหานักการศึกษาผู้มีสายตายาวไกลเท่าท่านผู้นี้ได้อีก

ภารกิจประวัติศาสตร์

เมื่อครั้งที่เป็นผู้สำเร็จราชการ ท่านปรีดีได้ไปเฝ้าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชานุภาพ ผู้สำเร็จราชการหนุ่มรู้สึกประทับใจในภูมิปัญญา และภูมิธรรมของเจ้านายพระองค์นี้ ซึ่งในขณะนั้นมีพระชนมายุถึง 80 ปีแล้ว แต่พระสติปัญญายังฉับไวไม่ล้าลงไปเลย ทั้งยังทรงขอร้องฝากฝังให้ท่านผู้สำเร็จราชการป้องกันรักษาประเทศชาติให้ดีที่สุดเหมือนดังที่ทรงกระทำมา เพราะในบรรดาผู้นำประเทศรุ่นใหม่นี้ ทรงมีความเชื่อถือในตัวท่านปรีดีมากกว่าผู้อื่น⁹ ฉะนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลย

ว่าเมื่อคราวที่ญี่ปุ่นขึ้น ท่านปรีดีจึงก้าวเข้ามาจับทาบอย่างทีลอร์ด เมานท์แบทเดน ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสัมพันธมิตรภาคเอเชียอาคเนย์ในเวลานั้น กล่าวไว้ว่า “ในตอนที่ญี่ปุ่นรุกรานยึดครองสยาม ประดิษฐ์เป็นคนหนึ่งในรัฐบาล แต่เขาได้ปฏิเสธที่จะลงนามในการประกาศสงครามต่อเรา พิบลรู้ว่าเขา (ประดิษฐ์) เป็นคนหนึ่งที่ทรงอำนาจอย่างยิ่งและได้รับความนิยมน้อยยิ่งในประเทศ และก็หวังที่จะทำให้เขาเป็นตัวหุ่นโดยยกเขาขึ้นไปสู่ฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เขายอมรับ พิบลหรือญี่ปุ่นมิได้ตระหนักแม้แต่่น้อยว่าขณะที่ประดิษฐ์ ยอมรับตำแหน่งหน้าที่นั้นเขาได้เริ่มต้นดำเนินการจัดตั้ง และอำนวยความสะดวกต่อต้านของชาวสยามขึ้น”¹⁰ ทั้งนี้เพื่อเตรียมปกป้องอิสรภาพของประเทศอย่างเจ็บ ๆ และอย่างสันติวิธี อันคล้ายกับพระประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน¹¹ ในการนี้ท่านเป็นตัวประสานให้ทุกฝ่ายที่เคยเป็นอริกัน ไม่ว่าฝ่ายคณะราษฎรและฝ่ายเจ้าให้มาสามัคคีปรองดองกันทำงานกู้ชาติจนสำเร็จ หากขาดบุคลิกลักษณะเยี่ยงท่านผู้นี้เป็นแกนนำแล้ว ภารกิจประวัติศาสตร์อันใหญ่หลวงนี้คงหาสำเร็จลงไม่แน่แท้ ท่านเป็นบุคคลประเภทที่เซอร์โจ ไซฮาร์ ครอสบี้ อดีตเอกอัครราชทูตอังกฤษประจำสยาม กล่าวถึงว่า “เป็นนักประชาธิปไตยผู้มั่นคง แต่เชิดชูการปกครองระบอบกษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญไว้เหนือสิ่งอื่นใด ผู้นี้จะเป็นหัวหน้าซึ่งคนไทยผู้ใฝ่เสรีจะพากันไปหาเมื่อเวลามาถึง”¹²

วีรกรรมกอบกู้เอกราชของท่านในครั้งนั้น ได้ยกท่านขึ้นสู่สถานะอันสูงเกียรติไม่น้อยไปกว่าบูรพมหาราชสยาม 2 พระองค์ที่ทรงกู้แผ่นดินไว้ในอดีต¹³

สุภาพบุรุษชาวพุทธ

แม้ท่านปรีดีจะเป็นตัวการสำคัญในการรัฐประหารลดสถานะของกษัตริย์ลงมาอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ แต่ท่านก็ทำไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาราษฎร์เป็นที่ตั้ง โดยหาได้รังเกียจพวกเจ้านายเป็นการส่วนตัวแล้วคิดโค่นล้มราชาธิปไตย เพื่อตั้งตนเป็นใหญ่เสียเองไม่ และโดยแท้จริงแล้วท่านต้องการนำปณิธานของสมเด็จพระปิยมหาราชในเรื่องรัฐสภาและรัฐธรรมนูญ มาสานต่อให้สัมฤทธิ์ผลนั้น

เอง¹⁴ ฉะนั้นหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ท่านจึงพยายามคืนดีกับเจ้าและสมานรอยร้าวระหว่างคนในชาติโดยเร็วที่สุด แม้.จ.ศุภสวัสดิ์สนิท สวัสดิวัฒน์ พระเชษฐาของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ถึงกับยอมรับว่า “ตลอดเวลาหลวงประดิษฐ์มัวแต่คิดถึงความปลอดภัยของผู้อื่น กังวลถึงความปลอดภัยของพวกเจ้านายที่บางปะอินและความอดอยากของคนอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น เมื่อญี่ปุ่นจะเข้าทำร้ายต่อประเทศไทย”¹⁵ ผู้รักความเป็นจริงย่อมไม่อาจปฏิเสธได้ว่าใครเล่าที่ปกป้องเทอดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงเผด็จการ “มาลानาไทย” ซึ่งนอกจากจะข่มขู่เจ้านายและองค์พระประมุขแล้วยังเคยคิดเกลียดตนเป็นกษัตริย์เสียเอง ใครเล่าที่ถวายอารักขาสมาเด็จพระศรีสวรินทิราพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์อย่างสุดจิตสุดใจ เมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่ 2 ใครเล่าที่ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ต้องหากบฏบรรดชาทุกคน และถวายพระอิสริยยศคืนแด่นักโทษชายรังสิต ประยูรศักดิ์ รังสิต ณ อยุธยา ให้ขึ้นเป็นกรมขุนชัยนาทนเรนทรตามเดิม ใครเล่าที่หนุนให้เกิดหอสมุดดำรงราชานุภาพซึ่งเป็นอนุสรณ์สถานที่ประเสริฐกว่าอิฐปูนใด ๆ ที่มีนิยมนสร้างถวายเจ้าในสมัยหลัง และประการสำคัญทั้งไว้ให้ประวัติศาสตร์ตอบแทนคือใครเล่าที่ยอมเป็นแพะรับบาปในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 เพื่อปกป้องความเสียหายอันจะเกิดแก่ราชวงศ์ นี่ย่อมแสดงให้เห็นน้ำใจอันประเสริฐของท่านสุภาพบุรุษชาวพุทธที่เห็นแก่เอหิงสาธรรม และปรารถนาที่จะประสานรอยร้าวระหว่างคนในชาติยิ่งกว่าห่วงใยในชะตากรรมของตนเอง

ท่านปรีดีกับพระศาสนา

โดยที่ท่านผู้นี้คลุกคลีอยู่กับวัดมาแต่เยาว์วัย ย่อมได้รับอิทธิพลจากวัดวาศาสนาบ้างไม่มากก็น้อย แม้แต่ความคิดในการสร้างสรรค์สังคม อุดมคติของท่านก็เชื่อว่าได้รับแรงบันดาลใจมาจากโลกอุดมคติของพุทธศาสนายุคพระศรีอริยซึ่งเคยได้อินจากพระเทศน์ในสมัยเด็ก ๆ ความเชื่อดังอิทธิพลต่อมาจนปรากฏเป็น บังคมวาทะในประกาศของคณะราษฎรว่า “สิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนาคือ ความ

สุข ความเจริญ อย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกกันเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริยะ” นั่นก็จะพึงบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า”

เมื่อคณะราษฎรมีอำนาจบริหารแผ่นดินดูเหมือนท่านปรีดี จะเป็นหนึ่งในจำนวนคณะราษฎรน้อยคนที่เห็นความสำคัญของพระศาสนา และการคณะสงฆ์อย่างจริงจัง ดังท่านเคยกล่าวไว้ครั้งหนึ่งเมื่อปี 2476 ว่า “คณะสงฆ์ในเมืองไทยไม่ค่อยอยากจะมาเกี่ยวข้องกับทางฝ่ายอาณาจักร ซึ่งต่างกับที่เป็นอยู่ในประเทศตะวันตก แต่ข้าพเจ้าอยากจะให้คณะสงฆ์มาร่วมมือกับรัฐบาลในการศึกษาอบรม”¹⁶ และสิ่งนี้ได้ปรากฏในนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาและการศาสนาว่า “ในด้านการศานานั้น รัฐบาลนี้จะเร่งส่งเสริมและทำนุบำรุงศาสนาและถือว่าความเชื่อมั่นยึดเหนี่ยวในทางศาสนา เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการละเว้น ประพฤติในสิ่งที่ไม่ชอบไม่ควร รัฐบาลนี้ถือว่าการศึกษากับการศาสนาเป็นสิ่งที่อุปการะแก่กัน ผู้มีความรู้ต้องมีศีลมีสัจย์อยู่ในตนด้วย”¹⁷

มีเหตุการณ์สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งอุบัติขึ้นในประวัติศาสตร์คณะสงฆ์ไทย ที่ท่านปรีดีมีส่วนร่วมด้วยอย่างมากคือการออก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ขึ้นใช้แทนพ.ร.บ. ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ที่ใช้กันมาในสมัยราชาธิปไตยโดยเปิดโอกาสให้มีประชาธิปไตยในคณะสงฆ์มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับพุทธประสงค์ที่มีให้ให้อัตตาธิปไตยในหมู่สงฆ์ และบทเฉพาะกาลของ พ.ร.บ.ฉบับนี้ยังเปิดช่องไว้ให้คณะสงฆ์ เพื่อจะหาทางรวบรวมนิคายสร้างสังฆสามัคคีในพระราชาณาจักรนี้ด้วย ทั้งยังเอื้ออำนวยให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกเป็นการใหญ่ กำหนดให้เสร็จสิ้นอย่างช้าไม่เกิน 8 ปีนับตั้งแต่วันประกาศใช้พ.ร.บ.นี้ ถึงแม้พ.ร.บ.ฉบับนี้ต้องการปรับวงการคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับทางโลกในเวลานั้น ซึ่งมีประชาธิปไตยมากขึ้น แต่มีข้อกำหนดว่า พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฉบับใหม่ต้องถือหลักพระธรรมวินัยเป็นข้อสำคัญและถือหลักว่าการกระทำทุกอย่างจะต้องเป็นไปในทางรักษาพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด¹⁸ นอกจากนี้ ท่านปรีดียังมีส่วนสนับสนุนให้มีการสร้างวัดพระศรีมหาธาตุเพื่อรวมนิคายสงฆ์สยามให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน น่าเสียดายเมื่อจอมพลสฤษดิ์ขึ้นเถลิงอำนาจ ทางคณะสงฆ์ได้ทยอยกลับป

พ.ร.บ.ฉบับร.ศ. 121 อีก ในชื่อของพ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505¹⁹ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองแบบเผด็จการทหารราชย์ของฝ่ายอาณาจักรตามมาจนทุกวันนี้

ในเวลานี้มีน้อยคนที่รู้ว่าการก่อตั้งพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยขึ้นเมื่อปี 2477 มีคนของคณะราษฎรเพียงคนเดียวที่เข้าไปแสดงความสนับสนุนด้วย²⁰ และคน ๆ นี้ก็เป็นคนเดียวกับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในสมัยนั้นที่ริเริ่มอารยนาท่านมหาเจียม (ท่านพุทธทาสภิกขุ) แห่งสวนโมกข์ ให้แสดงธรรมต่อคณะผู้พิพากษา จนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อมา และบุคคลผู้นี้ยังได้ปรารภกับท่านพุทธทาสว่าอยากจะทำวัดแบบสวนโมกข์ขึ้นที่วัดบ้านเกิดของเขาเอง อุบาสกผู้ใคร่ในธรรมที่กล่าวถึงนี้คือ ท่านปรีดี พนมยงค์นั่นเอง และมีเรื่องเล็ก ๆ เรื่องหนึ่งที่ชาวพุทธควรสดับไว้คือ ในสมัยที่ท่านเป็นนายกฯ ได้ประกาศนโยบายทางเกษตรที่ต้องทำในระยะสั้นอย่างเร่งด่วนคือ “ดำเนินการห้ามฆ่ากระบือซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญของชาวนา”²¹ ซึ่งนโยบายนี้ได้ดำเนินสืบทั้งทางศาสนาและทางกสิกรรม หากเป็นรัฐบาลอื่นคงไม่เห็นเป็นเรื่องสำคัญในระดับนโยบาย จึงปล่อยให้มีการฆ่าควายจนเกือบจะสูญพันธุ์ ทั้งที่เวลานี้ควายยังถือเป็นสิ่งจำเป็นในการเกษตรของประเทศด้อยพัฒนาอย่างไทย

ในทางส่วนตัวนั้นท่านปรีดีเป็นชาวพุทธแบบที่ลูกศิษย์ลูกหาใกล้ชิด เรียกท่านว่า Pure Bhuddhist²² คือเป็นพุทธศาสนิกที่ยึดเอาแก่นธรรมเป็นหลักปฏิบัติ ยิ่งกว่าติดอยู่ที่เปลือกนอก ดังทศนะที่ท่านกล่าวไว้ว่า “บางคนกราบไหว้พระพุทธรูปวันละหลาย ๆ ครั้งเพื่อแสดงเปลือกนอกว่านับถือพุทธศาสนาเคร่งครัด แต่ภายในจิตใจก็ตีการกระทำที่ประจักษ์ก็ดี เป็นการทำลายล้างศีลธรรมคือเอาศีลสัตย์ไปแลกกับวัตถุ คือลาภยศโดยไม่เกรงต่อบาปกรรม ว่าที่แท้แล้วเขาเหล่านั้นมิได้ถือเอาจิตใจเป็นรากฐานในการตัดกิเลส และค้นหาให้มันน้อยลง แต่เขาถือวัตถุสิ่งของเป็นสรณะ”²³ แต่กระนั้นท่านก็เป็นคนใจกว้างแบบนักประชาธิปไตยหาได้คัดค้านประเพณีพิธีกรรมอันดึกดำบรรพ์ในสังคมไม่ ตรงกันข้ามการอันใดที่ยังประโยชน์ท่านก็ส่งเสริม เช่น เมื่อครั้งที่พระยามโนปกรณนิติธาดาคิดจะยกเลิกกฐินหลวงเพราะ เป็นการ

เปลื้องพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ แต่ท่านปรีดียังคัดค้านไว้และเสนอเอาเงิน
กระทรวงธรรมการออกแทน²⁴

การสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย

ท่านปรีดีมักเรียกชื่อประเทศไทยว่า สยามดูคล้ายกับว่าท่านเป็นพวก
อนุรักษนิยม ทั้งนี้ท่านเห็นว่า สยามนั้นเหมาะสมกับนามประเทศ ซึ่ง “หมายความว่า
ว่า ทุกชนชาติที่รวมอยู่ในประเทศของเรามีความเสมอภาคกัน และมีอุดมคติ
สันติภาพตั้งอยู่ในแคว้นแคว้นแห่งเมืองทองหรือสุวรรณภูมิ” อันเป็นการส่งเสริม
ทศนะรักชาติ (PATRIOTISM) ที่ถือว่า “เป็นทศนะประชาธิปไตย ซึ่งรักทุกเชื้อชาติ
และชนชาติที่ประกอบเป็น “ชาติ” เดียวกัน ครอบครองดินแดนประเทศ คือ
ปิตุภูมิ (PATRIE) เดียวกัน มีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ อันเป็นรากฐานของสังคม
เดียวกัน ขอมเสียสละส่วนตัวเพื่อชาติและปิตุภูมิเป็นส่วนรวม” ด้วยเหตุนี้ท่านจึงมี
อาจเห็นด้วยกับความคิดของหลวงวิจิตรวาทการ และจอมพลป. ที่ให้เปลี่ยนชื่อ
“ประเทศสยาม” เป็น “ประเทศไทย” โดยส่อนัยลัทธิเชื้อชาตินิยม (RACISM) ซึ่ง
พัฒนาเป็นลัทธิคลั่งชาติในภายหลัง เห็นได้จากการโฆษณาเรื่องรักนิยมและมหา-
อาณาจักรไทย ดูคล้ายกับที่ฮิตเลอร์พยายามตั้งมหาอาณาจักรเยอรมัน มีการรุกราน
ผนวกดินแดนประเทศเพื่อนบ้าน เห็นว่าเชื้อชาติไทยดีกว่าเชื้อชาติอื่นทั้งหมดและที่
ท่านปรีดีรับไม่ได้เอาเลยก็คือ การเอาคำว่า “LAND” มาต่อท้ายคำว่า “THAI” คล้าย
กับประเทศเมืองขึ้นในอาฟริกาของอังกฤษและฝรั่งเศสสมัยนั้น และในทางความ
เป็นจริงนับแต่สยามกลายเป็น “THAILAND” แล้ว พระราชอาณาจักรแห่งนี้ ได้ตกอยู่
ภายใต้อาณานิคมทางภูมิปัญญา การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของอภิมา-
อำนาจตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ในเรื่องนี้ท่านปรีดีได้ฝากฝังอนุชนไว้ว่า “ผู้
สนใจที่ศึกษาปรากฏการณ์แห่งความเป็นมาของการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็น
ประเทศไทย ย่อมเห็นได้ว่าปัญหานี้ไม่อาจจบลงได้อย่างง่าย ๆ แม้มีรัฐธรรมนูญแล้ว
ก็ยังมีผู้ต่อสู้เพื่อเปลี่ยนชื่อประเทศเป็นประเทศสยามตามเดิม หรือเปลี่ยนเฉพาะชื่อ
ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส เรื่องนี้ไม่ควรพิจารณาอย่างผิวเผินว่าเป็น “เรื่อง

เล็ก” เพราะการเปลี่ยนชื่อประเทศสยาม เป็นประเทศไทยนั้น สืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างคนเชื้อชาติไทยที่มีทัศนคติทางสังคมต่างกัน คือฝ่ายหนึ่งถือ “ทัศนคติรักชาติ” (PATRIOTISM) กับอีกฝ่ายหนึ่งถือ “ทัศนคติเชื้อชาตินิยม” (RACISM) ประกอบด้วย “ทัศนคติลัทธิชาตินิยม” (CHAUVINISM) ที่เกินขอบเขตยิ่งกว่าทัศนคติลัทธิชาตินิยมของฮิตเลอร์ และแสนยานุภาพญี่ปุ่น”

ท่านปรีดีเป็นคนพื้นอยุธยาเดิม คงได้รับคติในการดำเนินรัฐประศาสนโนบาย จากบุรพกษัตริย์สยามมาไม่น้อย พิจารณาจากที่ท่านเขียนไว้ว่า “กรุงศรีอยุธยา แปลว่า กรุงแห่งไม่มีการรบอันประเสริฐ คือสันติภาพอย่างยิ่ง... พระมหากษัตริย์แต่ปางก่อน ทรงทราบเป็นอย่างดีว่าราชอาณาจักรที่พระองค์ทรงเป็นประมุขนั้น แม้ประกอบด้วยชนเชื้อชาติไทย เป็นส่วนมากก็ตาม แต่ก็ยังมีคนเชื้อชาติอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย”²⁸

จะเห็นได้ว่าตลอดเวลาที่ท่านมีส่วนอยู่ในการบริหาร ท่านได้ใช้ความพยายามเท่าที่ทำได้ในการดำเนินรัฐประศาสนโนบาย ทั้งทางการเมือง การทูต โดยสืบทอดคติของนักปกครองรุ่นโบราณข้างต้น กล่าวคือ ถือหลักเอกราช อธิปไตย สมบูรณ์ ความเป็นกลางอยู่ร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านด้วยอุดมคติสันติภาพ ท่านเป็นนักต่อต้านสงคราม และลัทธิล่าอาณานิคมด้วย²⁸ ดัง “คำขวัญ” ที่ท่านให้สำหรับบัณฑิตธรรมศาสตร์ ปี 2522 ว่า “เพื่อที่จะไม่ถูกงูงให้เป็นเหยื่อสงคราม เช่นกล่าวนั้น ก็จำเป็นต้องใช้ความคิดที่บรรพบุรุษไทย ตั้งแต่โบราณกาลสอนมา คือต้องใช้ปัญญาประกอบด้วยสติให้หนักแน่นยิ่งขึ้น”²⁹

แบบอย่างชีวิตอันประเสริฐ

เราจะเอ่ยอ้างถึงกิจกรรมทางการเมืองที่รัฐบุรุษอาวุโสท่านนี้ทำไว้ให้กับประเทศชาติอีกมากมายเพียงใดก็ได้ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ ท่านรับใช้ชาติและราษฎรด้วยด้วยจิตใจที่สุจริต บริสุทธิ์ยุติธรรม ไม่ยอมเอาศีลสัตย์ไปแลกกับอามิสสินจ้างหรือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวใด ๆ แม้ชีวิตครอบครัวของท่านก็เป็นแบบอย่างสาธุชนทั่วไปตลอดชีวิตอันยาวนานท่านมีลูกทุกขุ่ยากเพียงคนเดียว

คือท่านผู้หญิงพูนสุข ท่านไม่มีภพภูมิต่างไรเลย ทั้งที่อำนาจของท่านในเวลานั้นสามารถบันดาลให้ได้ และในยามที่บิดา มารดาเจ็บป่วย ท่านยังหาเวลาว่างงานทางการเมืองอันล้นมือเดินทางไปเฝ้าไข้ ประณิบัติบุพพการีเยี่ยงกุลบุตรที่เจริญด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม ท่านชอบดำเนินชีวิตอย่างสมณะ เรียบง่าย เหมือนอย่างพระ จนใคร ๆ ในสมัยนั้นให้สมญาว่า “ขรัวตาทำช้าง” ท่านไม่รู้จักกอบโกยเอาเงินของแผ่นดินมาแจกจ่าย เลี้ยงดูบริษัทรบร่ำเป็นการสร้างฐานอำนาจของตน แม้ดำเนินขบวนการเสรีไทยซึ่งเป็นการกิจอันใหญ่โตมหาศาล ตลอดเวลา 4 ปี ท่านใช้เงินของชาติไปเพียง 8 ล้านบาท ท่านถือหลัก “ผมทำงานให้ชาติตามอุดมคติและด้วยอุดมคติ” ดังคำปราศรัยต่อหน้าผู้แทนขบวนการเสรีไทยว่า “ในโอกาสที่ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะแสดงเปิดเผย ในนามของสหยาทั้งหลายถึงเจตนาอันบริสุทธิ์ ซึ่งเราทั้งหลายได้ถือเป็นหลัก เป็นคติในการรับใช้ชาติครั้งนี้ว่า เรามุ่งจะทำหน้าที่ในฐานะที่เราเกิดมาเป็นคนไทยซึ่งจะต้องสนองคุณชาติ เราทั้งหลายไม่ได้มุ่งหวังทางเอาตำแหน่งในราชการมาเป็นรางวัลตอบแทน การกระทำทั้งหลายไม่ใช่ทำเพื่อประโยชน์ของบุคคลหรือหมู่คณะใด แต่ได้ทำไปเพื่อประโยชน์ของคนไทยทั้งมวล”²⁹ ทั้งท่านยังมีความถ่อมตนอย่างยากที่จะหาได้ในบุคลิกผู้นำไทยคนอื่น ๆ ท่านไม่เคยยกตนข่มท่านว่าเป็นวีรบุรุษกู้ชาติ ดังตอนหนึ่งในคำปราศรัยเดียวกันนั้นว่า “ผู้ที่ได้ร่วมงานกับข้าพเจ้าคราวนี้ ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติ มิได้ถือว่าเป็นผู้กู้ชาติ การกู้ชาติเป็นการกระทำของคนไทยทั้งปวง”³⁰ ยิ่งไปกว่านั้นท่านยังต้องการเป็นเพียงนายปรีดี ยิ่งกว่าจะเป็นหลวงประดิษฐมนูธรรม หรือ ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เสมอด้วยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว³¹ ท่านปรีดี ดำรงชีวิตอยู่ในสังขะและความดีมาจนตลอดชั่วอายุขัย แม้คุณธรรมนั้น ๆ จะเป็นเหตุให้ท่านไม่สามารถกลับมาอนาถอย่างมีเกียรติบนพื้นปิตุภูมิที่ท่านจารึกคุณูปการไว้อย่างใหญ่หลวง แม้กระนั้นท่านยังประกาศอภัยธรรมต่อผู้ประทุษร้ายท่านเสมอมา ท่านเคยกล่าวว่า “ผมได้ถือคติของพระพุทธองค์ว่าเมื่อผู้รู้สึกตนผิดพลาดได้ขอโทษกรรม ผมก็ให้อภัย”³²

บัดนี้ท่านปรีดี พนมยงค์ ได้สว่างลับไปแล้วอย่างสงบเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2526 สรีระของท่าน ได้รับการประชุมเพลิงอย่างเรียบง่าย ณ สุสานชานกรุงปารีส โดยมีพิธีรีตรองทางพุทธศาสนาอย่างรวบรัดง่าย ๆ ชวนให้เวทนายีนักจนกระทั่งวันนี้อิฐธาดุของท่านยังมิได้รับการเชิญกลับเข้าสู่บ้านเกิดเมืองนอน เพื่อจัดงานบำเพ็ญกุศลให้สมเกียรติยศของ ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งเคยอุบัติมีมาเพียงคนเดียวในประวัติศาสตร์ของชาติไทย หากไม่แล้วก็เท่ากับว่าบ้านเมืองเราไม่ยกย่องคุณธรรมความดีกันแล้ว และเป็นการฟ้องกลับว่าสังคมไทยในเวลานี้ยังไร้เกียรติเกินกว่าจะรับรองเกียรติคุณของท่านผู้มีกำเนิดมาจากรู้นันดรไพร่คนนี้

อาจารย์สาร

กรกฎาคม - กันยายน 2526

เอกสารอ้างอิง

1. บทความเรื่อง “ไปวัด “พนมยงค์” เยี่ยมถิ่นเกิดปรีดี” จาก น.ส.พ.มดิชน รายวัน ฉบับวันอาทิตย์ที่ 15 พฤษภาคม 2526, หน้า 3 และจาก ประสพการณ์ และความเห็นบางประการของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ อาจารย์ถนัดกรทิพย์ นาดสุภา สัมภาษณ์รัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2525 หน้า 21
2. ประสพการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ฯ, หน้า 36 - 39
3. เล่มเดียวกับ 2, หน้า 51 - 52
4. ศ.ศิริรักษ์, ในบทความเรื่อง “พระพุทธศาสนากับสังคม : มองให้พ้นสภาพ ปัจจุบันออกไป” รวมอยู่ในชุด ศาสนากับสังคมไทย, หน้า 279 - 280 บทความนี้เอกลัทธิ แปลมาจาก Buddhism And Society : Beyond The Present Horizon ซึ่งรวมอยู่ในชุด A Buddhist Vision For Renewing Society
5. ไสว สุทธิพิทักษ์, ดร.ปรีดี พนมยงค์ เรื่องการสอบสวนหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ เมื่อวันที่ 4 มกราคม ถึงวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476, หน้า 333 - 364
6. เล่มเดียวกับ 5, หน้า 139
7. ศ.ศิริรักษ์, จากรายงานสนทนาที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียเบิร์กลีย์ อันเป็น ภาคผนวกของหนังสือ เยี่ยมเยือน 3 ประเทศสังคมนิยมอินโดจีน, ศูนย์พัฒนา วัฒนธรรมแห่งเอเชีย จัดพิมพ์, 2524
8. การแก้ไขสนธิสัญญาเพื่อปลดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้ประเทศไทยได้รับ เอกราชสมบูรณ์ทั้งทางศาลทางด้านนิติบัญญัติ และพิทักษ์อธิปไตยอากร นั้น ได้เริ่มมาแต่รัชกาลที่ 5 และสำเร็จบริบูรณ์ในรัชกาลที่ 8 โดยบุคคล สำคัญ 3 ท่าน คือ (1) สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการ (ในรัชกาลที่ 5 และ 6) (2) กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ (ในรัชกาลที่ 6 และ 7) (3) ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ (ในรัชกาลที่ 7 และ 8)

9. ส.ศิวัรักษ์, “ชีวิตและงานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะที่เป็นพยานทางประวัติศาสตร์ ในเรื่องการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างของไทยเราเอง” ซึ่งเป็นบทความรวมอยู่ในชุด เรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตามทัศนะ ส.ศิวัรักษ์, หน้า 120 - 121
10. ปรีดี พนมยงค์, *ชีวประวัติย่อของปรีดี พนมยงค์* (จนถึง 24 กรกฎาคม 2525), พิมพ์ครั้งแรกที่ปารีส สิงหาคม 2525, หน้า 33
11. อ้างแล้วใน 9
12. ไสว สุทธิพิทักษ์, เล่มเดียวกับ 5, หน้า 539
13. ส.ศิวัรักษ์, บทความเรื่อง “เกียรติของนายปรีดี พนมยงค์ คือ เกียรติยศของประเทศไทย” ลงในน.ส.พ.มติชนรายวัน วันจันทร์ที่ 9 พฤษภาคม 2526
14. ส.ศิวัรักษ์, บทความเรื่อง “นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส” ลงในไทยแลนด์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 534, 6 - 12 พฤษภาคม 2526
15. ไสว สุทธิพิทักษ์, เล่มเดียวกับ 5, หน้า 559
16. ไสว สุทธิพิทักษ์, เล่มเดียวกับ 5 เรื่องการสอบสวนหลวงประดิษฐมนูธรรมฯ, หน้า 363
17. ไสว สุทธิพิทักษ์, เล่มเดียวกับ 5 นโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินที่ท่านปรีดี พนมยงค์ แสดงต่อรัฐสภาในวันที่ 13 มิถุนายน 2489 ในคราวที่เป็นรัฐบาลสมัยที่ 2, หน้า 80
18. สิริวัฒน์ คำวันสา, *สงฆ์ไทยใน 200 ปี* (เล่ม 2), หน้า 115 - 125
19. ส.ศิวัรักษ์, บทความเรื่อง “จิตสำนึกทางสังคมที่เหนียวรั้งประชาธิปไตย” รวมอยู่ในชุด เจ้า - ข้าฟ้าเดียวกัน, หน้า 182 - 183
20. ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ อดีตนายกรัชมงคลแห่งประเทศไทย เล่าให้นายคณู อังสุเมธางกูร นักศึกษาปริญญาโท สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล
21. ไสว สุทธิพิทักษ์, เล่มเดียวกับ 5 นโยบายการบริหาร ซึ่งท่านปรีดีแสดงต่อรัฐสภาในวันที่ 25 มีนาคม 2489 เมื่อเป็นรัฐบาลสมัยที่ 1, หน้า 624

22. อาจารย์ สุภา ศิริमानนท์ กรุณาเล่าให้ผู้เขียนฟัง
23. ปรีดี พนมยงค์, "ความเป็นอนิจจังของสังคม" พิมพ์ในอนุสรณ์นายปาล พนมยงค์ พ.ศ. 2525, หน้า 239 - 240
24. ไสว สุทธิพิทักษ์, อ้างแล้วใน 16
25. ปรีดี พนมยงค์, "ความเป็นมาของชื่อ "ประเทศสยาม" กับ "ประเทศไทย" นาย ปราโมทย์ พึ่งสุนทร ผู้จัดพิมพ์ พ.ศ. 2517
26. อ้างแล้วใน 25
27. ปรีดี พนมยงค์, "การพิทักษ์เอกราชอธิปไตยของชาติไว้ให้ได้เป็นหน้าที่สูงสุดของคนไทยที่รักชาติ" พิมพ์ในอนุสรณ์นายปาล พนมยงค์ 2525
28. อ้างแล้วใน 27 ว่าด้วย "ประเทศที่ชนะสงครามอย่างแท้จริง คือประเทศที่รักษาความเป็นกลางไว้ได้" ซึ่ง น.ส.พ.มดิชนรายวัน สัมภาษณ์นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2523 ณ บ้านพักชานกรุง ปารีส, ฝรั่งเศส
- 29 - 30. ไสว สุทธิพิทักษ์, เล่มเดียวกับ 5 "คำปราศรัยของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ต่อผู้แทนของหน่วย ขบวนการเสรีไทย" ณ มหาวิทยาลัยวิชาธรรม-ศาสตร์และการเมือง เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2488, หน้า 590 - 594
31. ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ 2 ชนิด คือ นพรัตน์ราชวรภรณ์ และปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ โดยที่เวลานี้ ไม่มีสามัญชนคนใดได้รับพระราชทานเลย ทั้งยังเคยดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งไม่แตกต่างไปจากสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระยาองค์สุดท้าย (ดูที่อ้างแล้วใน 13)
32. ไสว สุทธิพิทักษ์, เล่มเดียวกับ 5 ท่านกล่าวในคราวที่จอมพล ป. พิบูล-สงคราม ได้ไปอุปสมบทที่วัดพุทธคยา และขอให้ท่านอธิษฐานกรรมแก่การที่เขาทำผิดพลาดต่อท่านในหลายกรณี

OBITUARY

HOMMAGE À L'INSPIRATEUR DE LA THAÏLANDE MODERNE, PRIDI BANOMYONG

Le lundi 9 mai, nous avons été plusieurs centaines — Thaïlandais, surtout, mais Français aussi — à nous réunir au Père Lachaise, pour rendre un dernier et solennel hommage au plus grand homme d'Etat de la Thaïlande moderne, **Pridi BANOMYONG**, mort en exil à Antony il y a quelques jours, à l'âge de quatre-vingt deux ans.

Cet hommage, nous le devons à celui qui, il y a cinquante ans, a engagé son pays dans un processus de démocratisation traversé, depuis, par des tragédies et des retours en arrière, mais qui n'en pas moins constitué la mutation majeure de la Thaïlande contemporaine. Même si, malgré l'avion, Bangkok paraît encore loin de Paris, le rappel de ce fait d'histoire ne saurait nous laisser indifférents, nous autres Français. En effet, c'est à Paris que **Pridi BANOMYONG** fit sa formation juridique et politique, puisqu'il vint chez nous entreprendre des études de Droit qu'il termina brillamment, en recevant le Doctorat en Droit de la Faculté du Panthéon. C'est encore à Paris qu'imprégné de l'héritage de la Révolution de 1789 et influencé par ses contacts avec les chefs de file de la lutte anticoloniale en Asie (le futur Ho-Chi Minh et Chou En-Laï n'étaient-ils pas alors en France?), il créa - avec d'autres jeunes Thaïlandais dont la plupart fréquentaient, comme lui, les Facultés du Quartier Latin - le cercle de réflexion et de propositions qui étudiera les moyens de mettre fin à l'immobilisme de l'ordre monarchique féodal dans ce que l'on appelait alors le Siam. Le coup d'Etat pacifique du 24 juin 1932 récompensera l'audace de l'entreprise, et, d'un jour à l'autre, **Pridi BANOMYONG** et ses amis - formant le Parti du Peuple - se trouveront appelés aux plus hautes fonctions de l'Etat.

Mais - l'expérience française du XIXème siècle le prouve amplement - il ne suffit pas de changer les institutions d'un pays pour y réformer l'ordre des choses. **Pridi BANOMYONG** le savait bien, qui tenta, dès le lendemain de la révolution démocratique, de lancer la Thaïlande sur la voie du changement économique et social, en préconisant, notamment, une réforme agraire dont l'application eût bouleversé le système féodal existant alors dans la campagne siamoise. L'entreprise était légitime, dans un pays où, à 80%, la population était constituée de ruraux. Elle échoua, pourtant, devant la résistance acharnée des propriétaires terriens et le leader du Parti du Peuple dut reporter la mise en oeuvre de son programme à des jours meilleurs. De là date l'hostilité et la peur que **Pridi BANOMYONG** inspirera, jusqu'à la fin, aux conservateurs de Thaïlande. De là date aussi l'estime que n'ont cessé de lui porter, depuis, les progressistes de ce pays.

Au lendemain de l'anniversaire de l'armistice de 1945, l'hommage rendu à **Pridi BANOMYONG** a été aussi - en particulier pour les Français qui y participaient - le salut à l'homme qui, fidèle à ses idéaux démocratiques, lutta contre le fascisme japonais pendant la deuxième guerre mondiale, apportant ainsi une aide éminente non seulement à son pays,

mais également aux Alliés aux prises avec le militarisme japonais. Car - on le sait - la junte alors au pouvoir à Bangkok avait pris fait et cause pour le Japon, dont les troupes finiront, avec leur accord, par occuper une grande portion du territoire Thaïlandais. A l'image de l'action menée par Charles de Gaulle pour combattre le nazisme, **Pridi BANOMYONG** créera une Résistance clandestine anti-japonaise, le "Mouvement des Thaïs libres", lequel alignera, à la fin du conflit, quelque 60,000 hommes. C'est grâce à lui que la Thaïlande pourra-après l'armistice américano-japonais-négocier dans des conditions favorables les traités inégaux que lui avaient imposés auparavant les puissances coloniales-Grande-Bretagne et France-alors installées en Asie du Sud-Est.

Si nous avons été nombreux à dire un dernier adieu à **Pridi BANOMYONG**, c'est encore-et sans doute surtout-parce que celui-ci a su rester, jusqu'à la fin, le symbole de la lutte qui se poursuit en Thaïlande pour une société plus juste. Au pouvoir à Bangkok, en exil à Pékin, puis à Paris, **Pridi BANOMYONG** plaïda toujours pour un socialisme humaniste, ce qui lui a valu haines et rancœurs, tant du côté des militants communistes-qui lui reprochaient souvent sa modération-que de la part des conservateurs, hostiles à toute réforme. Tous les moyens seront bons pour le déconsidérer : taxé de menées subversives contre la monarchie dans les années 30, il verra, après la guerre, les militaires de **Phibul SONGKHRAM** l'accuser de complicité dans la mort du **Roi ANAND**.

Et-pourtant-les adversaires du père de la Thaïlande moderne n'ont pu atteindre leur objectif. Ecarté de la vie politique thaïlandaise depuis plus de trente ans, **Pridi BANOMYONG** est resté, aux yeux de la plupart de ses concitoyens, le démocrate qui avait ouvert à son pays le chemin du progrès, le symbole de la modération et de l'intégrité. Il l'est resté pour ceux qui l'ont connu, et nombre de Thaïlandais, de passage à Paris, allaient rendre visite au patriarche d'Antony. Fondateur de l' Université Thammasat de Bangkok-haut lieu de la lutte contre le conservatisme en Thaïlande-il le restera pour les nouvelles générations de son pays. Il suffisait de regarder la foule des jeunes qui s'inclinaient devant son catafalque pour savoir que son message ne serait pas oublié.

Bruno Baron Renault

*Président de la Commission
des Affaires Etrangères du
Mouvement des Radicaux de Gauche,
France*

Journal Of The Siam Society, Volume 71
January-July 1983

พจนาลัย

การของท่านผู้ดลบันดาลประเทศไทย สมัยใหม่ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์

เมื่อวันจันทร์ที่ 9 พฤษภาคม พวกเราหลายร้อยคนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทย
ทว่าก็มีชาวฝรั่งเศสด้วยได้มาชุมนุมกัน ณ สุสานแปร์ลาแซส เพื่อแสดงความคารวะ
อย่างเคร่งขรึมเป็นครั้งสุดท้ายต่อรัฐบาลผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของประเทศไทยสมัยใหม่
ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ผู้ถึงแก่พิราลัยระหว่างลี้ภัยอยู่ ณ หมู่บ้านอังโตนีเมื่อหลายวัน
ก่อนขณะมีอายุ 82 ปี

ความคารวะนี้เราขอมอบแด่ท่านผู้ซึ่งเมื่อ 50 ปีก่อนได้นำพาประเทศของท่าน
เข้าสู่กระบวนการประชาธิปไตย แต่กระบวนการประชาธิปไตยดังกล่าวได้ถูกสกัดขวาง
นับแต่นั้นเป็นต้นมาด้วยโซกนาฏกรรมและการกบฏบัตรลอยหลังหลายครั้ง ทว่า
อย่างน้อยกระบวนการนี้ก็ได้อำนาจให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในประเทศไทย
สมัยนั้น แม้ว่ากรุงเทพฯ จะยังห่างไกลจากปารีสถึงจะเดินทางโดยเครื่องบินก็ดี
แต่เมื่อหวนรำลึกถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นแล้ว เราชาวฝรั่งเศสก็
ไม่อาจเพิกเฉยอยู่ได้ ความจริงแล้วในกรุงปารีสนี่เองที่ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ก่อภูมิ-
ธรรมทางนิเทศศาสตร์และรัฐศาสตร์ของท่านขึ้นเนื่องจากท่านได้มาศึกษากฎหมายใน
ประเทศเราและสำเร็จการศึกษาด้วยสติปัญญาอันเป็นที่ประจักษ์ชัดโดยได้รับปริญญา

เอกทางกฎหมายจากคณะนิติศาสตร์ป๋งเตองและในกรุงปารีสอีกนั้นแหละที่ท่านชิม-
ชาบเอามรดกของการปฏิวัติปี 1789 และรับอิทธิพลจากการติดต่อสัมพันธ์กับบรรดา
หัวหน้าขบวนการต่อสู้ด้านลัทธิล่าอาณานิคมในเอเชียทั้งหลาย(ก็เลโฮจิมินห์และโจว-
เินไหลในอนาคตน่ะมิใช่อยู่ในฝรั่งเศสตอนนั้นดอกหรือ?) จากนั้นท่านจึงได้ร่วมกับ
เยาวชนชาวไทยคนอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักแวะเวียนมาที่ย่านการดิเอ ลาแดงบ่อยครั้งเช่น
เดียวกับท่านสร้างแวดวงการครุ่นคิดและเสนอแนะกันขึ้น เพื่อศึกษาหาวิธีการยุติความ
ชะงักงันของระบบกษัตริย์ศักดินาแห่งราชอาณาจักรซึ่งในสมัยนั้นเป็นที่รู้จักกันในนาม
ของสยาม รัฐประหารโดยสันติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 1932 เป็นรางวัลตอบแทน
ความกล้าหาญของการกิจนั้น และตลอดเวลา ฯพณฯปรีดี พนมยงค์กับมิตรของท่านที่
ก่อตั้งกันขึ้นเป็นคณะราษฎรก็รู้ตัวดีว่าพวกท่านจะต้องถูกเรียกร้องให้เข้ารับการระงับที่
สูงสุดของรัฐ

แต่ทว่าประสบการณ์ของฝรั่งเศสเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้ว
อย่างเกินพอว่าการเปลี่ยนแปลงสถาบันของประเทศหนึ่งนั้นหาเพียงพอสำหรับการ
ปฏิรูประเบียบของสิ่งต่าง ๆ เสียใหม่ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ตระหนักในข้อเท็จจริงนี้
ดี ดังนั้นนับแต่วันรุ่งขึ้นของการปฏิวัติประชาธิปไตยท่านจึงได้เพียรพยายามนำ
ประเทศไทยเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยสนับสนุนการ
ปฏิรูปที่ดินเป็นข้อเด่น ซึ่งเมื่อนำออกใช้ปฏิบัติแล้วก็จะพลิกคว่ำระบบศักดินาที่ดำรงอยู่
ในชนบทสยามขณะนั้นลง การกิจดังกล่าวเป็นสิ่งชอบธรรมในประเทศที่ประชากรร้อยละ
80 ตั้งถิ่นฐานอยู่ในชนบท อย่างไรก็ตาม เมื่อต้องเผชิญกับการต่อต้านอย่างค่อนแรงของ
พวกเจ้าที่ดิน การกิจปฏิรูปที่ดินก็มีอันล้มเหลวลงและท่านผู้นำคณะราษฎรก็จำต้องเก็บ
เค้าโครงการของท่านไว้ปฏิบัติใหม่ภายหลังเมื่อสภาพการณ์ดีขึ้น นับตั้งแต่บัดนั้น
 ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ก็คล้อยตามให้พวกอนุรักษนิยมในประเทศไทยเกลียดและกลัว
ท่านจนจบจนวาระสุดท้าย นับตั้งแต่บัดนั้นเช่นกันท่านก็ได้ทำให้บรรดาผู้ก้าว-
หน้าของประเทศไทยเคารพนับถือท่านสืบมาอย่างไม่รู้คลาย

ในโอกาสวันรุ่งขึ้นหลังจากวาระครบรอบปีแห่งการหยุดยั้งปีค.ศ. 1945
ความคารวะที่เราแสดงต่อ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ย่อมเป็นการคำนับต่อบุรุษผู้ต่อสู้กับลัทธิ

ฟิสิกส์ญี่ปุ่นระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองด้วยความเชื่อมั่นในอุดมคติประชาธิปไตยของท่านอีกโสดหนึ่งด้วย โดยเฉพาะสำหรับชาวฝรั่งเศสที่ได้เข้าร่วมการต่อสู้ในครั้งกระนั้น โดยการต่อสู้ของท่าน ท่านได้ช่วยเหลือมิเพียงแต่ประเทศของท่านเท่านั้น หากยังช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตรที่กำลังสู้รบติดพันกับลัทธิทหารญี่ปุ่นด้วยเท่า ๆ กัน ทั้งนี้ก็เพราะคณะทหารที่กุมอำนาจอยู่ในกรุงเทพฯ ขณะนั้นได้สมยอมเข้าข้างญี่ปุ่น กองทหารญี่ปุ่นจึงลงเอยด้วยการยึดครองแผ่นดินผืนใหญ่ของอาณาจักรประเทศไทย โดยความยินยอมพร้อมใจของพวกเขาคงที่ผู้คนรู้จักกันอยู่ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ได้ก่อตั้งกองต่อต้านญี่ปุ่นใต้ดินขึ้นนามว่า “ขบวนการเสรีไทย” ซึ่งมีผู้เข้าร่วมราว ๖ หมื่นคน เมื่อการต่อสู้ยุติลงโดยเจริณูรอยตามปฏิบัติการที่ชาร์ล เดอ โกลดำเนินเพื่อต่อสู้ลัทธิฟิสิกส์ด้วยคุณสมบัติของความดีของท่าน หลังการหยุดยิงระหว่างอเมริกากับญี่ปุ่น ประเทศไทยจึงสามารถอาศัยสภาพการณ์ที่เป็นผลดีเจรจาต่อรองบรรดาสนธิสัญญาไม่เสมอภาคที่มหาอำนาจลัทธิล่าอาณานิคมอังกฤษกับฝรั่งเศสได้เคยยึดเย็บคให้กับประเทศไทยมาแต่คราก่อนครั้งพวกเขาลงหลักปักฐานอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำเร็จ

ถ้าหากพวกเราที่มากล่าวคำอำลา ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ครั้งสุดท้ายคราวนี้เป็นจำนวนมากหลายแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยว่านั่นก็เป็นเพราะเหนือสิ่งอื่นใดท่านสามารถคงความเป็นสัญลักษณ์แห่งการต่อสู้ที่ดำเนินสืบต่อกันมาในประเทศไทยเพื่อสังคมที่เป็นธรรมกว่าจบจนวาระสุดท้ายของท่านไว้ได้ ไม่ว่าจะในยามเรื่องอำนาจอยู่ในกรุงเทพฯ ลี้ภัยอยู่ในปักกิ่งหรือในปารีสต่อมา ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ได้แย้งปกป้องลัทธิสังคมนิยมมนุษย์นิยมเสมอ นี่เองทำให้ท่านตกเป็นเป้าของความเกลียดชังอาชญากรรมร้ายทั้งจากพวกนักเคลื่อนไหวคอมมิวนิสต์ซึ่งตำหนิลักษณะเดินสายกลางของท่านบ่อยครั้งพอ ๆ กับจากพวกอนุรักษนิยมที่เป็นปฏิปักษ์กับการปฏิรูปทุกชนิดพวกเขาใช้ทุกวิธีการเพื่อที่จะให้ร้ายป้ายสีท่าน นับตั้งแต่ถูกกล่าวหาว่าดำเนินการโค่นล้มระบกกษัตริย์ในทศวรรษ ที่ 1930 หรือแม้เมื่อหลังสงครามท่านก็ยังถูกคณะทหารของพิบูลสงครามกล่าวหาว่าสมรู้ร่วมคิดในกรณีสวรรคตของในหลวงอานันทมหิดลอีก

และอย่างไรก็ตามที่ ประปักษ์ทั้งหลายของบิดาแห่งประเทศไทยสมัยใหม่ก็หาได้รับรูปเป้าหมายของพวกเขาไม่เพราะถึงจะถูกกีดกันออกจากชีวิตทางการเมืองของประ-

เทศไทยนานกว่า 30 ปีแล้วก็ตาม ในสายตาของเพื่อนราษฎรร่วมชาติส่วนใหญ่ของท่าน ฯพณฯปรีดี พนมยงค์ยังคงเป็นนักประชาธิปไตยผู้เปิดหนทางสู่ความก้าวหน้าให้แก่ประเทศของท่านกับเป็นสัญลักษณ์ของการเดินสายกลางและสุจริตธรรม ท่านยังคงเป็นเช่นนั้นสำหรับบรรดาผู้ที่รู้จักท่านและสำหรับชาวไทยมากมายที่ได้แวะเวียนเยือนพ้อบ้านแห่งหมู่บ้านอังโตนีระหว่างผ่านทางมาปารีส ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แห่งกรุงเทพฯ อันเป็นที่มั่นแห่งการต่อสู้กับอนุรักษนิยมในประเทศไทย ท่านนี้ยังคงจะเป็นเช่นนั้นสืบไปสำหรับชนรุ่นใหม่ของประเทศของท่าน เพียงแต่พิศดูหมู่เยาวชนมากมายที่ค้อมตัวลงคารวะเบื้องหน้าหีบศพของท่านก็เป็นการเพียงพอแล้วที่จะตระหนักว่าวาทะของท่านหาได้ถูกลืมเลือนไปไม่เลย

บรูโน บาร์อง เรอโนลท์
ประธานคณะกรรมการกิจการต่างประเทศ
แห่งขบวนการราดิกัลปีกซ้าย ประเทศฝรั่งเศส

(เกษียร เตชะพีระ แปล)

Vichitvong N. Pombhejara, Pridi Banomyong And the Making of Thailand Modern History (Bangkok, 1982), with illustrations, pp 291

มิตรกำสรวล เนื่องในมรณกรรมของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ (โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคม ไทย สิงหาคม 2526) 707 หน้า

Pridi's life and times portray him as one of the Key Architects of Thai democracy in the twentieth century, a man ahead of his times who demonstrated in concrete ways the Buddhist virtues of kindness, wisdom and righteousness in his attitude to public office and service of the Thai people. The 'Professor's Analysis and pursuit of Thai individualism, freedom and independence from the major colonial powers of the time is particularly relevant now that Thailand continues to maintain territorial sovereignty in the face of global conflict between the Super-powers in the Asian region during the 80's. Pridi's timely but brief biography leads up to reflect on the long history of Thai diplomacy in the struggle to retain independence and freedom. This was particularly exemplified in Pridi's leadership of the Free Thai movement in World War II and his commitment to "Scientific democratic Socialism".

Despite the attacks on Pridi in 1946 exacerbated by accusations of his involvement in King Ananda's mysterious death, he still emerged as the noble statesman unwilling to return to Thailand after a self-imposed exile of 34 years unless the majority of Thai people affirmed his innocence. Truth and peace will triumph in the end and this book will surely help to highlight Pridi's courage and noble pride throughout his life. One day his ashes will come home to rest in this land and among the Thai people Pridi served wisely and well. His life is already a monument to Thai democratic values in a violent world of confrontation and conflict. May his commitment to the struggle for justice prevail in Thai society.

This book was completed in 1979 and it contained an appendix up to 1982. On 2nd May 1983 Pridi Banomyong passed away in Paris at the age of eighty-three. Let us hope that there will be another volume covering the whole biography of this great man. Meanwhile one can read this book together with *มิตรกำสรวล* published on the hundredth day rite of Dr. Pridi's passing away to get some more ideas about the late senior statesman of Siam. Although *มิตรกำสรวล* is mainly in Thai, written by various hands, there are English obituaries from the BBC, The Times of London as well as the French version as it originally appeared in *Le Monde*.

Julienne Williams
Usula College,
Australian National University,
Canberra

Journal Of The Siam Society, Volume 71
January-July 1983

ปาฐกถาอนุสรณ์ปรีดี พนมยงค์

ส.ศิวัรักษ์ แสดงในวันครบรอบ 1 ปีแห่งอสัญกรรม
ของ ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส 2 พฤษภาคม 2527 ณ หอพักนักศึกษา
เอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยปารีส

ท่านได้สดับปาฐกถาอันว่าด้วยคติธรรมมาแล้ว ดังพระคุณเจ้าได้ยกพระพุทธ-
ภาษิตจากมงคลสูตรว่าด้วยปฐมนิยมนุคคลมาแสดง ด้วยโวหารอันน่าจับใจ เพราะใคร ๆ
ที่ปราศจากอคติ ย่อมยอมรับด้วยกันทั้งสิ้นว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลอันควร
บูชาอย่างยิ่ง แต่เหตุใดเล่า งานปลงศพท่านที่มหานครแห่งนี้ เมื่อปีกลายก็ดี และงานวัน
ครบรอบปีแห่งการจากไปของท่านในวันนี้ก็ดี กลับมิได้มีการยกย่องสรรเสริญหรือกล่าว
ถึงจากชนชั้นปกครองของไทยแต่ประการใด ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นรัฐบุรุษของไทยแต่เพียงผู้-
เดียว โดยไม่จำต้องกล่าวถึงตำแหน่งหน้าที่การงานอื่น ๆ และการรับใช้ชาติบ้านเมืองมา
อย่างยากที่จะหาใครเปรียบเทียบได้ เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ถ้าท่านสงสัยอยู่ในใจ ของงได้
ตั้งใจฟังปาฐกถาอันว่าด้วยคติโลก ซึ่งข้าพเจ้าจะแสดงเป็นลำดับไป

ความเป็นปฐนียบุคคลของท่านปรีดีนั้น คือท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ เรียกได้ว่า สะอาดนอก สะอาดใน ชีวิตส่วนตัวก็ขาวสะอาด ปราศจากมลทิน เครื่องครัดในศีลจารวัตรของสัตบุรุษ ข้อสำคัญต่อภรรยาซึ่งเป็นคู่ทุกข์คู่ยากคนเดียวของท่านตลอดมา เอาใจใส่เลี้ยงดูบุตรธิดา โดยไม่เคยใช้อภิสิทธิ์ในทางราชการมาเก้อหลุนจนเจือถูกเมียแต่ประการใด ความขื่อนี้ ดร.เดื่อน บุนนาค (ผู้ซึ่งรู้จักท่านปรีดีมาอย่างใกล้ชิดแต่สมัยเรียนหนังสือและร่วมการงานกันมา) ได้เคยกล่าวไว้เป็นเวลากว่าสี่วแห่งศตวรรษมาแล้ว โดยที่เมื่อท่านเอ่ยถึงความขื่อนี้ เป็นช่วงแห่งเผด็จการสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเพิ่งแถลงอำนาจ เป็นเหตุให้ผู้พูดความจริงดังกล่าวหมดสิทธิที่จะได้เป็นสมาชิกรัฐสภาโดยการแต่งตั้งของจอมเผด็จการผู้นั้น ใช่แต่เท่านั้น แม้เมื่อถึงศตวรรษมาแล้ว เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็เคยกล่าวถึงเป็นใจความว่าหลวงประดิษฐฯ นั้นเป็นคนฉลาดเฉลียว และรอบรู้พอที่จะปกครองบ้านปกครองเมืองได้ โดยที่เจ้าตัวไม่เป็นคนมักใหญ่ใฝ่สูง ผากแผ่นดินไว้ให้อยู่ในมือของบุคคลเช่นนี้ ก็เท่ากับว่าตายนอนตาหลับ

วาทะของท่านเจ้าพระยา นักการศึกษาคนสำคัญ ผู้ซึ่งเคยเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการมาแต่สมัยราชาธิปไตยนั้นพึงสำเหนียก ที่น่าเศร้าสำหรับเราท่านทั้งหลายก็คือ ชนชั้นปกครองของเราในสี่วศตวรรษนี้ ไม่เป็นไปดั่งถ้อยคำของท่านเจ้าพระยาผู้นี้เลย และใช่แต่เจ้าพระยาฝ่ายพลเรือนเท่านั้นที่ผากบ้านผากเมืองไว้กับท่านปรีดี หากเจ้าพระยาทหาร ซึ่งเคยอยู่ในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ 8 ก็ได้ผากราชบัลลังก์ไว้ให้ท่านปกป้องและพิทักษ์รักษา ท่านผู้นี้คือ นายพลเอก เจ้าพระยาพิชัยนทรโยธิน ซึ่งสืบเชื้อสายโดยตรงมาจากสมเด็จพระเจ้าพระยากรุงธนบุรี ดังที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีสืบเชื้อสายมาทางพระราชวงศ์จักรี ฉะนั้น

แม้เจ้านายในพระบรมราชวงศ์เองก็ได้ทรงผากผิงบ้านเมืองและบรมราชตระกูลไว้ให้ท่านปรีดี ดูแลรักษา ดังสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงขอร้องให้ท่านปรีดีอภิบาลพระบรมราชันดดาและสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชานุภาพตรัสผากผิงบ้านเมืองไว้นั่นเอง

ที่เอ่ยถึงท่านผู้หลักผู้ใหญ่เหล่านี้มา ก็เพราะคนโบราณนั้นถือเครื่องครัดนักว่

จำเพาะคนซื้อและคนดี ที่สามารถเท่านั้น จึงจะปกครองบ้านเมืองให้วัฒนาถาวร
ได้ ถ้าพึงคนซื้อที่เชื่อ แม้จะเอ่ยวาจาอะไรออกมาก็ไม่ทันผู้ทันคนนั้น หรือคนที่มิที่ทว่า
ซื้อโดยปราศจากภรรยา อันมักรับสินบนกันทางประตูหลังบ้านนั้น แต่ถ้าบุคคลดังกล่าว
ปราศจากความสัจจะ แม้มีวสุสมาธิเลิศกับคนเพศเดียวกัน คนพวกนี้ก็ไม่ต่างไปจาก
ขันทิ ยังเป็นผู้ที่ประทุษร้ายมิตรด้วยแล้ว เขาจะซื้อสัตย์ต่อราษฎรส่วนใหญ่ อันห่วงไกล
ตัวเขาออกไปกระไรได้ ความซื้อนี้ ขอท่านทั้งหลายพึงดำริ

บางท่านอาจจะถามว่า ก็ในเมื่อท่านปรินิพพานเป็นคนซื้อ เป็นคนดี ที่สามารถถึง
เพียงนี้แล้ว เหตุไฉนท่านจึงต้องกระทบกระทั่งกับฐานแห่งอำนาจอยู่เรื่อย ๆ เล่า

ถ้าจะตอบกันอย่างไม่เกรงใจแล้วก็ต้องบอกว่า คนซื้อ คนดี ที่สามารถนั้น
จำต้องคำนึงถึงประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ยิ่งกว่าของตน และครอบครัวหรือบริษัท
บริวารของตน พุทธทางพระศาสนา ก็คือต้องมุ่งที่ความยุติธรรมในสังคม ถ้าท่านปรินิพพาน
มุ่งความซื้อนี้ ชีวิตท่านจะราบรื่นโดยตลอด เพราะท่านเป็นคนฉลาดปราศรัยปรื่อง
ที่เข้ากับผู้หลักผู้ใหญ่ได้ดี ย่อมจะเจริญยศถาบรรดาศักดิ์ แม้ในระบอบราชาธิป-
ไตย ทั้งท่านยังชำนาญทางด้านเศรษฐกิจ แม้รับราชการอย่างซื่อสัตย์ ก็อาจหาทรัพย์
สมบัติส่วนตัวให้ร่ำรวยได้ ดังท่านเคยตั้งสำนักพิมพ์ที่มีชื่อระบือนามมาแล้วแต่สมัยก่อน
เปลี่ยนแปลงการปกครองทั้งนี้โดยไม่จำเป็นต้องเอ่ยถึงการที่ท่านคิดซื้อธนาคารมาเป็น
หลักฐานทางการเงินเพื่อเกื้อหนุนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งถ้าทำให้
ตนเอง ท่านจะเป็นมหาเศรษฐีขนาดไหน

ที่นั่นเสรีก็คือเวลานี้ เรามีคนซื้อหรือคนที่มิที่ทว่าซื้อ จนได้รับการกระพือ
เกียรติคุณออกไปว่าเป็นคนดีโดยเจริญยศศักดิ์อิศฐานกันจนเป็นถึงนายกพุทธสมาคม
แห่งประเทศไทยด้วย แต่แล้วก็ปรากฏว่าอดีตนายกรัฐมนตรีนั้น ไม่ว่าจะควมตำแหน่ง
นายกพุทธสมาคมด้วยหรือไม่ก็ตาม ล้วนปราศจากความสัจจะ ด้วยกันแทบทั้ง
สิ้น ทั้งนี้โดยไม่ต้องเอ่ยถึงการทุจริตในข้ออื่น ๆ โดยที่บัดนี้ ตำแหน่งทางพุทธสมาคมก็
ได้กลายเป็นฐานแห่งการได้เด้าเพื่อไปเอาหน้าตาหรือเหรียญตรากันเสียแล้ว เป็นอัน
ว่าความดีนอก ดีใน นั้น เลิกพูดกันได้แล้ว หากพูดกันแต่เรื่องความดีอย่างฉาบฉวยหรือ

อย่างผิวเผินกันเสียแหละมากกว่า หรือพูดตามคำของ ม.จ.พระอิศรญาณ ก็คือ
ของสิ่งใดเจ้าว่างาม ต้องตามเจ้า

ใครเลยเล่าจะไม่งามตามเสด็จ

พร้อมกันนั้น ก็ฟังตราไว้ด้วยว่า เจ้าอิศรญาณทรงนิพนธ์กลอนท่อนต่อไปว่า
ของทุกสิ่งจริงหรือเท็จ

พริกไทยเม็ดคิดเคี้ยวเคี้ยวยังร้อน

ปรากฏว่าวันนี้ ต้องการจะให้ เป็นพริกไทย จึงจำต้องพูดถึงเรื่องจริงและเรื่อง
เท็จ

เพราะท่านปรีดีมุ่งที่ความถูกต้องดีงามและเสรีภาพขั้นพื้นฐานสำหรับทุก
คน หรือมิใช่ ที่ท่านต้องกระทบกับอัครราชทูตสยามแห่งกรุงปารีสเป็นประการแรกใน
ชีวิต พร้อมกันนั้น ก็ขอให้ฟังสังเกตว่าท่านเคารพพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากร ในฐานะ
ที่ทรงเป็นเจ้านาย ในฐานะที่ทรงเข้มงวดกวาดขันกับนักเรียนไทยในความดูแลของพระ-
องค์ท่าน แต่แล้วในเรื่องความผิดถูกชั่วดี ต้องแยกแยะและว่ากันเป็นประเด็น ๆ
ไป ให้ชัดเจน ถ้าเราไม่เข้าใจความข้อนี้อย่างถ่องแท้ เราจะไม่เข้าใจความเป็นปุชนีย-
บุคคลของท่านปรีดี และเราจะไม่เข้าใจองค์คุณแห่งความดีและองค์คุณแห่งความจริง
ตลอดจนองค์คุณแห่งความงาม

สิ่งซึ่งงามนั้น ไม่ใช่งามเพราะเจ้าบอกว่างาม หรือชนชั้นนำบอกว่างาม
หรือสื่อบลชนบอกว่างาม หรือมหาชนบอกว่างาม สิ่งที่ดีก็เพราะมีองค์คุณแห่งความ
ดี ซึ่งรวมแล้วต้องเป็นความจริงดังคิตส์ จินตกวี อังกฤษกล่าวว่า ไม่กางเขน และโสกรา-
ตีส ต้องคัมยาพิช เพราะโทษฐานทำลายคุณธรรมสำหรับเยาวชน

ในกรณีของท่านปรีดีนั้น ท่านถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์มาแต่แรกกระ-
ทบกระทั่งกับอำนาจของรัฐที่ในกรุงปารีสนี้แล้ว โดยที่คู่กรณี คืออัครราชทูตย่อมต้อง
รายงานกล่าวหาเข้าไปทำนองนั้น แต่แล้ว ท่านปรีดีกลับไม่กล่าวหาอัครราชทูตในเรื่องข้อหา
ในทางผู้สาวหรือทุจริตกับเงินนักเรียน แม้เพื่อนร่วมน้ำสาบานของท่าน ที่ไม่เข้าใจองค์

คุณแห่งความจริง ความดีและความงาม ยังเห็นท่านไปอย่างผิด ๆ มาแต่สมัยแรกนั้น เช่นกัน โดยเขามองท่านปรีดีด้วยสายตาอันเต็มไปด้วยเล่ห์เพทุบายของเขา ว่าท่านปรีดี ย่อมมีเล่ห์เช่นนั้นและคงมักใหญ่ใฝ่สูงเช่นเขานั้นเอง ความข้อนี้ ปรากฏชัดอยู่ในอัตชีวประวัติพลโทประยูร ภมรมนตรี แม้ที่สุด จนจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายควง อภัยวงศ์ ตลอดจนพระยาทรงสุรเดช พระยามโนปกรณนิติธาดา และพระยาศรีวิศาลวาจา ล้วนแล้วว่าท่านปรีดีเป็นคนที่มีพิษมีภัย มักใหญ่ใฝ่สูง เจ้าเล่ห์เพทุบาย โดยจะล้มราชบัลลังก์ เพื่อสถาปนามาหาชนรัฐแบบคอมมิวนิสต์

ความข้อนี้ ขอให้พิจารณากัน 2 แ่ง แ่งหนึ่ง เป็นไปได้ที่ท่านนั้น ๆ ไม่เข้าใจท่านปรีดี หรือได้ข้อมูลมาผิด ๆ อย่างเจ้าคุณทรง เจ้าคุณมโน ได้ข้อมูลมาจากพลโทประยูร ซึ่งสมัยหนึ่งถึงกับไปม้วนทางกระเบนให้เจ้าคุณมโน ถึงบ้านแทบทุกวัน ขณะที่ท่านผู้นั้นเป็นนายกรัฐมนตรี นอกไปจากนี้แล้วท่านนั้น ๆ ก็ล้วนเป็นปُلุชน ซึ่งถือตนว่าเป็นคนดีที่สามารถอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ย่อมจะมีความอิจฉาริษยาท่านปรีดีรวมอยู่ด้วยอย่างไม่เป็นปัญหา สามพระยานั้นทำห็นมากับท่านปรีดีแต่สมัยสมุคปกขาว-ปกเหลืองจนเกิดกบฏวเรชขึ้นเลยก็ว่าได้ ยิ่งจอมพล ป. กับนายควงด้วยแล้ว นับเป็นคนร่วมรุ่น ซึ่งต่างก็ถือว่าดีเท่าหรือดีกว่าท่านปรีดี ทั้ง ๆ ที่ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาด้วยกัน แล้วการที่ 3 คนนี้แตกกัน นั้นแลคือหายนะของคณะราษฎร ทั้ง ๆ ที่เอกสารหลักฐานก็ปรากฏออกมาชัดยิ่งขึ้นทุกทีแล้วว่าจอมพล ป. แลเห็นคุณวิเศษของท่านปรีดีอยู่มิใช่น้อย ดังคำของจอมพลที่พูดกับเอกอัครราชทูตสแกนดิเนเวีย เมื่อท่านปรีดีนิราศร้างจากอำนาจทางการเมืองไปแล้วว่า “นายปรีดีเป็นคนมีใจเมตตากรุณา ซึ่งย่อมจะไม่วางแผนฆ่าใคร โดยที่นายปรีดีคงจะได้ปิดบังอำพรางหรือทำลายเอกสารหลักฐานบางอย่าง (ในกรณีสวรรคต) เพื่อปกป้องพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน”

มองในอีกแง่หนึ่ง เราก็เห็นจะต้องยอมรับว่าท่านปรีดีมิได้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีนักกับเพื่อนร่วมงานหรือผู้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้ได้บังคับบัญชา และถ้าจะพูดให้เกินเลยไปก็ต้องกล่าวหาว่าท่านดูคนพลาดหรือดูคนไม่เป็นเอาเลย คนอย่างท่านปรีดีเหมาะที่

จะเป็นนักทฤษฎี เป็นศาสตราจารย์ หรือเป็นผู้ที่มีพระคุณยิ่งกว่าพระเดช เผอิญท่านมา
มีพระเดชเข้า พระเดชตัวนี้เองที่ทำลายท่าน และชื่อเสียงเกียรติคุณของท่าน

ความในวรรณคดีที่พูดไปแล้วนั้น อาจมีคนค้านกันมาก แต่ขอให้หวั่นไหว
ในแต่ละประโยคดูให้ดี ๆ ที่ว่ามานี้ มิได้หมายความว่าท่านปรีดีมีมนุษยสัมพันธ์ที่เลว
ตรงกันข้าม ท่านเป็นคนโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อ่อนน้อมถ่อมตน แต่ท่านมุ่ง
ความถูกต้องดีงาม ยิ่งกว่าการสร้างฐานอำนาจ มุ่งให้ศิษยานุศิษย์คิดเป็น ทำเป็น เพื่อ
ความเป็นตัวของตัวเอง ยิ่งกว่าที่จะท่านเป็น God Father เพื่อชองสุขผู้คนเอาไว้สนับสนุน
และใช้เวลาคิดค้นในการปรับปรุงบ้านเมือง เพื่อธำรงรักษาเอกราชและช่วยปลด-
เปลื้องความทุกข์ยากของราษฎร แม้จนของประเทศเพื่อนบ้าน โดยข้อผิดพลาดที่ถกเถียง
ของท่านก็คือ ท่านคิดว่าเพื่อนร่วมงานของท่านคิดเช่นท่าน คือมุ่งความถูกต้องดีงาม
ของพหุชน และคงใช้วิถีทางการเมืองตามรูปแบบที่ตราไว้เป็นตัวบทกฎหมาย กล่าวคือ
สู้กันทางทฤษฎี สู้กันทางเกมการเมือง แพ้ชนะกันแล้วก็ยังเป็นมิตรกันต่อไปได้
นั่นนับว่าเป็นความผิดพลาดของท่าน ท่านเพิ่งมารู้เมื่อสายไปเสียแล้ว ว่าเจ้าคุณมโนนั้นมิ
ได้มีหัวก้าวหน้าไปในทางมุ่งผลประโยชน์ของราษฎรดังที่ท่านเข้าใจ แม้สมุดปกเหลือง
ที่ท่านร่างเค้าโครงเศรษฐกิจขึ้นนั้น ท่านเจ้าคุณก็ไม่ได้อ่าน และท่านปรีดีเพิ่งมาทราบจาก
เอกสารของทางราชการอังกฤษเมื่อก่อนท่านสิ้นชีวิตไม่นานนักว่า ทั้งเจ้าคุณมโนและ
เจ้าคุณศรีวิศาลได้มุ่งล้างทำลายท่านมาแต่แรกเริ่มระบอบประชาธิปไตยแล้ว ทั้ง ๆ ที่
ท่านเป็นผู้เสนอต่อคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ 2 พระยานั้นเป็น
นายกรัฐมนตรีและว่าการคลัง คน 1 ว่าการต่างประเทศอีกคน 1 โดยที่ตัวท่านเองไม่รับ
ตำแหน่งหน้าที่ใด ๆ ในคณะรัฐบาลชุดแรกเอาเลย

ในกรณีของ 2 พระยานี้ และอีก 2 หลวงที่เป็นเพื่อนร่วมตายของท่าน
คือหลวงพิบูลสงครามกับหลวงโกวิทอภัยวงศ์นั้น ถ้าท่านปรีดีตกลง รอมชอมร่วมงาน
กันได้ ท่านย่อมรักษาฐานอำนาจของท่านไว้ได้โดยอาจสืบคุณค่าขึ้นไปทาง 2 พระยานั้น
ถึงความดีและความสามารถในการสมัยราชาธิปไตยด้วย โดยที่ 2 พระยานั้นเป็นตัวแทน
ของระบอบเก่าอย่างเด่นที่สุด ในขณะที่อีก 2 หลวงนั้น คนหนึ่งสามารถถูกทหารบกไว้

ได้ อีกคนหนึ่งสามารถกุมจิตวิทยาฝูงชนและคนชั้นกลางในกรุงเทพมหานครไว้ได้

การที่ท่านปริดีไม่สามารถประสานประโยชน์จาก 2 รุ่น และ 2-3 กระแสทางการเมืองไว้ได้ จะว่าเป็นชะตากรรมของบ้านเมืองก็ได้ หรือจะว่าเป็นจุดอ่อนของท่านปริดีก็ได้ โดยจะว่าเกิดจากความอ่อนน้อมถ่อมตนแบบไทย ๆ ของท่าน ซึ่งเริ่มปลานาการไปแล้วก็ได้ ดังเช่นกรณีของกรมขุนชัยนาทนเรนทรนั้น ท่านปริดีเป็นต้นคิด ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม เชิญเสด็จออกจากคุกในฐานะนักโทษชายรังสิต แล้วถวายพระราชอิสริยยศคืน ดังเช่นว่าการเมืองฝ่ายราชาธิปไตยอื่น ๆ โดยที่บุคคลรุ่นนั้นมีพระยาอุดมพงศ์ เพ็ญสวัสดิ์คนเดียวละกระมัง ที่รู้ชัดว่าท่านปริดีคือผู้ที่คิดถึงเกียรติคุณของคนรุ่นเก่าและเป็นผู้ทำการด้านนิรโทษกรรม ตลอดจนถึงยศถาบรรดาศักดิ์ต่าง ๆ ในขณะที่คนอื่น ๆ เข้าใจว่านายควง อภัยวงศ์ เป็นคนสำคัญในการนี้ และนายควง ก็ฉวยประโยชน์อันนี้ ในฐานะที่เขาเป็นนักการเมือง โดยที่เมื่อเขาแตกกับท่านปริดี เขาก็เลยถือเอาขุนนางข้าราชการเก่า ๆ เหล่านี้มาเป็นสมักรพรรคพวก เพื่อห้ามนท่านปริดี แม้กรมขุนชัยนาทนเรนทร ก็ทรงตกอยู่ในเกมการเมืองอันนั้น ดังทรงรับสถานะของคณะรัฐประหาร ที่เข้ามาทำลายวิถีทางประชาธิปไตย ทั้ง ๆ ที่หัวหน้าคณะรัฐประหาร คือผู้ที่เคยสั่งจับพระองค์ท่านเข้าคุก ถึงขนาดคิดจะประหารชีวิตพระองค์ท่านมาแล้วด้วยซ้ำ

จริงอยู่ การประสานประโยชน์เป็นองค์คุณข้อ 1 ในเอกลักษณ์ไทย 3 ประการ ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงแสดงไว้แต่ พ.ศ. 2470 อีก 2 ข้อคือ ความรักอิหยังธรรมและความรักเอกราช ท่านปริดีได้อุทิศชีวิตเพื่ออิหยังธรรมและเพื่อเอกราชมาโดยตลอด ดังภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* และการต่อต้านสงครามอินโดจีนของท่านเป็นพยานอย่างสำคัญในคุณธรรมข้อแรก สำหรับคุณธรรมข้อหลังนั้น ไม่แต่ขบวนการเสรีไทยเท่านั้น แม้จนการที่ท่านสนับสนุนขบวนการปลดแอกในประเทศลาว ญวน เขมร ก็เป็นพยานอย่างชัดเจน ที่สุดจนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 นั้น ใ้ว่าหลักเอกราชจะเป็นหลักเด่นเป็นประการสำคัญในหลัก 6 ประการนั้นแล้วเท่านั้นก็หาไม่ แม้เสรีภาพของทวยราษฎร์ก็คือความเป็นเอกราชของ

เขาแต่ละคน ให้พ้นจากความกดขี่ขูดรีดของระบบศักดินาหรือราชาธิปไตยนั่นเอง
ก็เมื่อท่านปรีดี มีความสามารถในการแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ของไทย
อย่างเด่นชัดถึง 2 ประการดังนี้แล้ว เหตุใด ท่านจึงทำไม่ได้ ในด้านการประสาน
ประโยชน์เล่า ความข้อนี้ น่าจะต้องพิจารณากันอย่างถ่องแท้

ที่จริง ท่านปรีดีท่านเป็นนักประสานประโยชน์ ท่านรู้จักกลมซึม รู้จัก
ไกล่เกลี่ย รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา ผ่อนสั้นผ่อนยาว หาไม่ไหนเลย การเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองแผ่นดิน ใน พ.ศ. 2475 จะเกิดขึ้นได้ หาไม่ไหนเลย ขบวนการเสรีไทยจะเกิดขึ้น
ได้ หาไม่ไหนเลย ไทยมุสลิมภาคใต้จึงจักเป็นอันหนึ่งอันเดียวอยู่ได้กับไทยพุทธภาค
อื่น ๆ หาไม่ไหนเลยผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่ทางภาคอีสาน จะยอมรับการนำของท่านซึ่ง
เป็นคนภาคกลาง หาไม่ไหนเลย ท่านจะประสานทหารเรือเข้าด้วยกันกับทหารบกบาง
เหล่า เพื่อให้เกิดความสมดุลในอันที่จะให้พลเรือนปกครองบ้านเมือง (ดังจะเห็นได้ว่า
ท่านปรีดีสามารถดึงหลวงอดุลเดชจรัส ซึ่งเป็นมือขวาของจอมพล ป. มาประสานงานกัน
เพื่อประโยชน์ของบ้านเมือง ได้ยิ่งกว่าเพื่อเพื่อนฝูงในทางส่วนตัว) และหาไม่ไหนเลย
ท่านจะติดต่อกับอภิชนาอำนาจได้อย่างเสมอมาเสมอไหล ให้เขารับรองเอกราชทางศาล
และทางการเมืองของไทยไว้ให้เป็นกลางอย่างสง่าในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ แม้เมื่อ
เปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ก็เพราะการที่ท่านปรีดีมุ่งที่การประสานประโยชน์นั้น
เอง จนถึงขนาดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็พระราชทานอภัยโทษ ที่แสดง-
การณ์ของคณะราษฎรฉบับ 1 รุนแรงและล่วงเกินพระบรมราชวงศ์ จนทรงมีส่วนร่วม
ร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกด้วยอย่างเต็มที่ก็ว่าได้ หากท่านปรีดี ไม่มุ่งการ
ประสานประโยชน์เสียแล้ว พระบรมราชวงศ์จะดำรงคงอยู่ได้ละหรือ ทั้งเมื่อตอนสิ้นรัชกาล
ที่ 7 และรัชกาลที่ 8

พร้อมกันนั้น ก็พึงตราไว้ด้วยว่าการประสานประโยชน์นั้น ต้องมุ่งคุณธรรม
เป็นประการสำคัญไม่ใช่เพียงประสานประโยชน์เพื่อเราและพวกเราจะอยู่ในอำนาจ
ได้ แล้วค่อยแก้ไขโน่นนี่นั่นหน่อย ละหลักการ อุดมการณ์ และความถูกต้องถ่องแท้ที่
พื้นฐานเสียก็ได้

ถ้าท่านปรารถนาต้องการเช่นนั้น ท่านคงไม่ต้องเสี่ยงชีวิตเข้าเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 เพราะระบอบราชาธิปไตยเดิมก็เปิดโอกาสให้ท่านได้ทำคุณประโยชน์ตามสมควร ท่านมีโอกาสได้ร่างกฎหมาย ได้สอนกฎหมาย ได้ปรับปรุงขบวนการยุติธรรม แม้เมื่อท่านนิราศร้างไปอยู่ประเทศจีนถึงกว่า 2 ทศวรรษนั้น ถ้าท่านใกล้ชิดกับพรรคคอมมิวนิสต์เสีย ท่านก็อาจมีโอกาสดับกลับมาเถลิงอำนาจ ยิ่งกว่าที่นักพระองค์สีหนุเป็นอยู่ในเวลานี้ กับประเทศกัมพูชา ที่สุดจนเมื่อท่านมาอยู่ประเทศฝรั่งเศสอีกกว่าทศวรรษหนึ่งนั้น ถ้าท่านยอมใกล้ชิดรอมชอมกับชนชั้นปกครองที่มีอำนาจอยู่ในเมืองไทยในบัดนี้และบัดนั้น ท่านก็ย่อมต้องมีชีวิตบั้นปลายอยู่ภายในประเทศ อาจได้ออกงานออกการ มีหน้ามีตาอย่างจอมพลถนอม กิตติขจรในบัดนี้ และเมื่อถึงอสังกรรมคงได้ใส่โกศประดับประดาอย่างโอโงะ และอย่างฉาบฉวยดังศพโกศส่วนใหญ่ในเวลานี้ ทั้งนี้เราคงไม่ลืมว่าชนชั้นปกครองเคยขอร้องให้ท่านปรดิช่วยเหลือกิจการงานของรัฐอยู่ด้วย แม้เมื่อท่านมาอยู่ปารีสแล้วเวลาเขาจะใช้ท่าน เขาก็ยกย่องท่านว่าเป็นรัฐบุรุษอาวูโส แต่เวลาเขาไม่เห็นประโยชน์จากท่านเขาเมินท่านเสียเลย แม้จดหมายที่ท่านเขียนถึงนายกรัฐมนตรี ยังไม่มีการตอบกลับมา ที่สุดจนเมื่อท่านลาโลกนี้ไป ก็ไม่มีถ้อยคำหรือการกระทำอันเป็นการบูชาบุคคลที่ควรบูชาแต่ประการใดจากชนชั้นปกครองเหล่านั้น แล้วบุคคลเช่นนี้ เหล่านี้ เราควรใกล้ชิดรอมชอมหลักการและอุดมการณ์เข้าด้วยละหรือ

ขอให้กลับมาพิจารณาที่ 2 พระยา และ 2 หลวง ที่เอ่ยถึงมาแล้วอีกครั้ง ว่าท่านปรดิควรประสานประโยชน์ด้วยได้หรือไม่ โดยขอให้ถือเอาท่านที่เอ่ยนามมาแล้วนี้เป็นรูปแบบหรือตัวแทนกลุ่มชนเป็นประการสำคัญ คำตอบก็คือ ไม่ควร แม้บุคคลทั้ง 4 นี้ จะมีความน่ารัก น่าเคารพอยู่หลายประการ แต่จุดยืนของแต่ละท่านบ่งชัดเลยว่าท่านไม่ได้มุ่งไปที่ความถูกต้องดีงามขั้นพื้นฐาน อันราษฎรจะต้องได้รับสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคเสมอไต่กับชนชั้นปกครอง ต้องปกป้องสิทธิของมนุษยชนโดยเห็นว่าแต่ละคนมีเกียรติและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน วิธีทางการปกครองต้องเป็นไปโดยนัยแห่งวิทยาศาสตร์หรือธรรมศาสตร์ ต้องไม่เป็นไปโดยนัยแห่งไสยศาสตร์หรืออภิปรัชญา

ศาสตร์ กล่าวคือต้องเป็นการเดินไปข้างหน้า อย่างเหลือวเล้างหลัง แล้วนำมาใช้เพื่อประโยชน์สุขของพหุชนในปัจจุบันและในอนาคต ยิ่งกว่าตนเองและพวกพ้อง ไม่ใช่เป็นการถอยหลังเข้าคลอง กลับไปหาสมบูรณาญาสิทธิราช หรือเป็นการปกครองอย่างใหม่ โดยนัยของเผด็จการทหาร

จริงอยู่ เจ้าคุณมโนและเจ้าคุณศรีวิศาลเป็นคนเก่งและเป็นคนเด่นในสมัยของท่าน แต่ท่านก็เป็นตัวแทนของระบอบที่ตายไปแล้ว และของคุณค่าที่ไม่อาจฟื้นคืนชีพมาได้อีกแล้ว เจ้าคุณมโนได้แสดงความกล้ามาแล้วกับเจ้านายในสมัยที่เจ้าเป็นใหญ่ ได้สานใจงานด้านสหกรณ์มาแต่สมัยราชาธิปไตยแล้วด้วย แต่พอท่านได้เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านก็แสดงให้เห็นชัดแล้วว่าท่านต้องการอำนาจเด็ดขาด ต้องการมีทหารหนุนโดยปิตุรัฐสภาเสียสิ้น ความข้อนี้ ก็ไม่แตกต่างไปจากเนติบัณฑิตอังกฤษรุ่นหลังท่านเอามาก ๆ ที่ได้มาเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อปี พ.ศ. 2519 เป็นแต่ความเลวร้ายของสมัยหลัง ย่อมร้ายแรงกว่าสมัยแรกมากยิ่งนัก ในส่วนเจ้าคุณศรีวิศาลนั้นเล่า ก็ไม่ปรากฏผลงานเด่นในทางที่เอื้ออาทรต่อประชาธิปไตยเลย ความข้อนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็น้อยพระราชหฤทัยมาแล้ว แม้ในชั้นปลายแห่งชีวิตท่าน ท่านก็ยังินดิรับใช้จอมเผด็จการ ซึ่งเป็นคนคราวลูกคราวหลาน โดยยอมให้เขาขู่เอาเอ็ดเอาต่อหน้าธารกำนัลเสียด้วย

คนอย่างนี้ ควรไหม ที่เราจะร่วมประสานประโยชน์ด้วย เพื่อทวยราษฎร์ คนอย่างนี้เป็นตัวแทนของระบอบเก่า ซึ่งแม้จะเสียกว่าราชาธิปไตย แท้ที่จริงก็คือเผด็จการนั่นเอง อย่างน้อยก่อน 2475 เผด็จการอย่างเก่ายังมีเนติประเพณี สนับสนุนให้เกิดความชอบธรรม โดยที่เผด็จการหลัง 2475 ตั้งแต่หมโนปรีคณินิตราดา มาจนถึงธานินทร์ กรัยวิเชียร และหลังจากนั้นไม่มีความชอบธรรมใด ๆ สนับสนุนด้วยประการทั้งปวง ฉะนั้น ท่านปรีดีย่อมไม่อาจประสานประโยชน์กับคนพวกนี้ หรือกลุ่มเช่นนี้ได้

ท่านปรีดี พร้อมทั้งจะปกป้องสิทธิส่วนบุคคลของคนเหล่านี้ ให้ความยุติธรรมแก่แต่ละคนก็ยืนยสถาปรรคาคคีให้ทั้ง ๆ ที่ท่านเองไม่เห็นคุณค่าของบรรดาคคีคคีนั้ ๆ แต่เมื่อเขารักของเขา เขาหวงของเขา รัฐไม่ควรข้อยแย้งมาจากเขา แต่จะยอมให้เขาคคิงเอา

อำนาจไปกดขี่ราษฎร ในนามว่าความมั่นคงของรัฐ ในนามว่าเพื่อเชิดชูพระมหากษัตริย์ หรืออื่นใด อย่างว่าแต่ท่านปรีดีเลย แม้เราผู้เป็นอนุชน ก็ไม่ควรจะใกล้เคียงล้อมรอบกับบุคคลเช่นนี้ หรือวิถีทางการเมืองอย่างนี้

ในกรณีของหลวงโกวิทหรือนายควง อภัยวงศ์นั้น แม้จะร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเพื่อราษฎร และแม้จะเคยต่อต้านเผด็จการแบบพระยามโนฯ มาแล้ว แต่จุดยืนในระยะหลัง ๆ มา ก็เห็นได้ชัดว่าพร้อมที่จะใกล้เคียงหลักการด้านประชาธิปไตย เพื่อถอยหลังเข้าคลองไปสู่สถานะเดิมของระบอบศักดินา โดยยอมรับอำนาจเผด็จการของทหาร แม้จะเป็นการประทุษร้ายมิตรก็ยอมทำดังมีส่วนโสมมร่วมด้วยกับกรณีสวรรคต จะโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือวางใจที่สุดแท้ จากจุดยืนที่ไม่แน่นอนหรือกลับกลอกของนายควงนี้เอง ที่เป็นผลให้พรรคประชาธิปัตย์ไม่อยู่เคียงข้างราษฎรอย่างจริงจัง โดยหันเข้ารับใช้ทหาร รับใช้นายทุน ตลอดจนคนต่างชาติ ดังที่เป็นอยู่ในบัดนี้ ที่สุดจนเรามีรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีจากพรรคดังกล่าวร่วมอยู่ในรัฐบาลเพื่อปกป้องผลประโยชน์ในการขายยาของคนยิ่งกว่ามุ่งสาธารณสุขเพื่อมวลชน เมื่อเห็นความเหลวและถึงเพียงนี้แล้ว ใครจีนร่วมประสานประโยชน์ด้วย ก็รังแต่จะทำให้บุคคลผู้นั้นมัวหมองไปด้วย และจักไม่เป็นประโยชน์อันใดแก่ประชาธิปไตยหรือประชาธิปไตยของราษฎรเอาเลย

สำหรับกรณีของหลวงพิบูลหรือจอมพล ป. นั้น ก็ไม่แตกต่างไปจากผู้ต่อต้านประชาธิปไตยคนอื่น ๆ ซึ่งรับประชาธิปไตยได้เพียงรูปแบบ หากไม่ยอมรับเนื้อหาสาระ โดยมุ่งไปทางเผด็จการทหารพร้อมที่จะประหัตประหารพระราชามหากษัตริย์และเพื่อนำมิตร เพื่อความอยู่รอดของตน เมื่อถึงคราวจำเป็นก็ใช้สถาบันศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องผูกอำนาจตน ถ้าขัดกัน ก็จะทำลายสถาบันหรือบุคคลที่กีดขวางตนเสีย

แม้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และผู้ที่สืบทอดอำนาจทางการเมืองการปกครองต่อมาจะมีที่ท่าแตกต่างไปบ้างก็คือให้ถือว่านั่นคือที่ทำ เพราะโดยเนื้อหาแล้วทหารพวกนี้ต้องการการปกครองแบบเผด็จการ ถ้าสถาบันทางประวัติศาสตร์ (ซึ่งรวมถึงสถาบันสงฆ์ด้วย) เป็นประโยชน์ต่อเขา พรรคการเมืองและข้าราชการพลเรือนสยบยอมต่อ

เขา สหพันธ์กรรมกร ชาวนา นักศึกษา เข้าหาเขา เขาก็สนับสนุนอ้อมๆ ถ้าขัดกับเขา เขาก็จะหาทางโค่นล้มทำลาย เขาใช้วิธีแบ่งแยกผู้คนและชุมชน เพื่อปกครองได้สะดวกดังระบบอาณานิคมสมัยเก่า โดยเขาสยบยอมกับอภิมาหาอำนาจและบรรษัทเงินทุนข้ามชาติเป็นการค้าทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของเขาและพวกเขาเป็นที่ตั้ง การสร้างยุทธ-ปัจจัยและการโกงกิน ตลอดจนความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยแบบสังคมบริโภค จึงเป็นเล่ห์ที่สำคัญ ในการสร้างฐานอำนาจ ด้วยการมอมเมาราษฎร โดยใช้ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นตัวสะกด ให้เกิดความมั่นคงในชาติ คือให้เขาเป็นรัฐภายในรัฐ สำหรับกดขี่ขูดรีดราษฎรตาดี ๆ ปัญหาเด็กขาดอาหารย้อมทวีขึ้น คนว่างงานมากขึ้น โสเภณียอมขายยั่วตัวขึ้น คนไร้ที่นาและที่อยู่ใกล้ล้มมากขึ้น แม้เงินพระสงฆ์องค์เจ้าที่เปี่ยมไปด้วยปริมาณและคุณภาพก็ย่อมจะลดลงอย่างน่าใจหาย ในขณะที่ปัญหาทางนิเวศวิทยาจะเลวร้ายลงยิ่งขึ้นทุกที ๆ

บุคคลเหล่านี้ กลุ่มชนเช่นนี้ ควรหรือที่ท่านปริดีและเราท่านผู้มีจิตสำนึกในทางเสรีภาพในทางประชาธิปไตยแบบธรรมิกสังคมนิยม ที่ต้องการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของไทยในระดับปัจเจกบุคคล หมู่บ้าน และนิคมชนบท ให้ไม่ถูกกดขี่ข่มเหงรังแก จะยอมร่วมประสานประโยชน์ด้วย

ฉะนั้น การที่ท่านปริดี ผู้ซึ่งเป็นปวงชนียบุคคล ที่ได้ทำคุณประโยชน์แก่รัฐและราษฎรมาอย่างมหาศาล ต้องนิราสร้างบ้านเกิดเมืองนอนไปกว่า 3 ทศวรรษ และต้องตายจากไปในต่างแดนเช่นนี้ย่อมเป็นเครื่องเตือนให้เราเห็นชัดยิ่งขึ้นว่าธรรมะหรือธรรมที่ปกครองประเทศไทยอยู่ในบัดนี้ และในกว่าสี่ชั่วแห่งศตวรรษมานี้ ยิ่งกรณีที่ชนชั้นปกครองไม่ได้แสดงออกด้วยประการใด ๆ ถึงการบูชาบุคคลที่ควรบูชา แม้ท่านจะหาชีวิตมาแล้วก็ตาม ยิ่งแสดงให้เห็นชัดยิ่งขึ้น ว่าเขาเหล่านั้นเป็นใครมีจุดยืนอยู่ที่ไหน มีความกตัญญูรู้คุณคน หรือมีความอกตัญญูเป็นพื้นฐาน อย่างน้อยก็แสดงว่าเขากลัวหรือเขาขลาดในทางจริยธรรม หรือว่าเขาปกครองบ้านเมืองกันอย่างไรเล่า

ความข้อนี้นำให้ข้าพเจ้านึกถึงวาทะของท่านนักการทูตฝรั่งเศส Francois de Callieres ซึ่งมีบทบาทอยู่ร่วม ๆ สมัยกับที่เมื่อโยชานปานจาทูลพระราชสาสน์

ออกมาประเทศนี้ ท่านกล่าวว่า “ความเจ้าเล่ห์เป็นเครื่องวัดความใจแคบของบุคคลผู้เจ้าเล่ห์ แสดงว่าหมอนั้นไม่มีสติปัญญาพอที่จะแสวงหาผลได้จากวิธีการอันถูกต้องและเหมาะสม แท้ที่จริงความสุขรติคือนโยบายที่ประเสริฐ สำหรับกรณีคำเท็จย่อมทั้งหดยาพิษไว้เบื้องหลัง แม้ว่าการพูดที่สามารถที่สุด ได้รับผลสำเร็จจากเล่ห์เพทุบายแล้ว ไซริ์ ย่อมไม่ตั้งอยู่บนรากฐานที่มั่นคง เพราะฝ่ายแพ้ย่อมรู้สึกไร้ค่า และต้องการแก้แค้น โดยอาจเกิดความชิงโกรธจนอาจถึงกับทำอันตรายฝ่ายตรงกันข้ามได้.....การใช้วิธีลวงให้ได้ผล...นั้น มีข้อจำกัดมาก เพราะภยันตรายของคำเท็จก็คือเมื่อความจริงปรากฏขึ้น นอกจากคำเท็จไม่สมควรกับเอกอัครราชทูตผู้ยิ่งใหญ่แล้ว คำเท็จยังเป็นโทษมากกว่าคุณอีกด้วย แม้คำเท็จจะให้ผลสำเร็จในวันนี้ แต่จะสร้างบรรยากาศแห่งความกินแหนงแคลงใจกัน สำหรับวันหน้าจะไม่มีความสำเร็จเกิดขึ้นได้อีก ฉะนั้น ผู้ที่คิดทำการใด ๆ ให้สำเร็จพึงเป็นบุคคลที่สมควรและเป็นคนที่ยึดถือจะหาไม่จะไม่ทำให้ใคร ๆ มีความเชื่อมั่นในตัวเขา”

“การข่มขู่ย่อมเป็นผลร้ายต่อการที่จะตกลงกันได้ เพราะจะทำให้ไปอีกฝ่ายไปสู่ความสุดโต่ง....ความสำเร็จที่ได้จากความฉ้อฉลหรือได้จากวิธีการบังคับ ย่อมไม่ใช่ความสำเร็จที่แท้ ในทางตรงกันข้าม ความสำเร็จที่ต่างมุ่งผลประโยชน์ของกันและกัน ย่อมจะเป็นคุณด้วยกันแก่ทุกฝ่าย อันจะก่อให้เกิดผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น เอกอัครราชทูตจึงควรวางฐานแห่งความสำเร็จไว้บนเส้นทางที่ตรงโดยวิธีการที่สุจริต ถ้าจะได้ชัยชนะโดยเล่ห์เพทุบายและใช้อำนาจข่มขู่กันแล้วไซริ์ ก็เท่ากับว่าเขาหลอกหลวงแม้กระทั่งตัวเขาเอง”

มองในแง่ของชนชั้นปกครองในเวลานี้ ท่านปรีดีและทวยราษฎร์ ที่ปราศจากความยุติธรรมขั้นพื้นฐาน และปราศจากสิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นผู้แพ้ ดังพระเจ้าตากสินก็เป็นผู้แพ้มาแล้ว เมื่อ 200 ปีก่อน หรือโฮจิมินห์ก็เป็นผู้แพ้มาเมื่อตอนท่านสิ้นชีวิต หรือเหียนจ้ายแห่งประเทศเวียดนาม ซึ่งเคยกอบกู้ราชบัลลังก์และกอบกู้เอกราช มาเมื่อราว ๆ 6 ศตวรรษก่อนก็เคยพ่ายแพ้มา โดยถูกกล่าวหาในกรณีสวรรคตเสียด้วย ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้ปกป้องพระราชา แต่การพ่ายแพ้ของท่านนั้น ๆ

แพ้เพราะเล่ห์เพทุบาย เพราะอาศัย อำนาจ ของชนชั้นปกครองหรืออริราชศัตรู ในสมัยนั้น ๆ หรือมิใช่ แต่แล้วในที่สุดก็จะยอมปรากฏออกชัดโดยเอาชนะ อาศัย เมื่อบิดเบือนความจริงกันอีกต่อไปไม่ได้ .ความดีที่ย่อมจักต้องฉายรัศมีออกมาเป็น ความงาม เมื่อนั้นราษฎรจะได้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน สันติประชาธรรมจะเกิดขึ้น และคน อย่างท่านปรีดี พนมยงค์ จะได้รับการกราบไหว้บูชา ทั้งจากชนชั้นปกครองและจากทวย ราษฎร ในฐานะบิดาแห่งประชาธิปไตย และในฐานะผู้ที่นำในการกอบกู้เอกราชให้ชาติ ไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยที่ได้เป็นผู้อุทิศชีวิตทั้งหมดเพื่อความถูกต้องดีงามของ มนุษยชาติ ด้วยการดำรงชีวิตอย่างปราศจากเล่ห์เพทุบายใด ๆ

เชื่อว่าอีก 16 ปีจากนี้ไป จะมีงานศตวรรษ ชาตกาลของท่านปรีดี พนมยงค์ ทั้งที่กรุงปารีส และกรุงเทพฯ อย่างสมศักดิ์ศรี ถ้าเป็นเช่นนั้น แสดงว่าราษฎรไทยจัก มีศักดิ์ศรีอย่างสมภาคภูมิในความเป็นไทย โดยมีการปกครองในระบบระบอบรัฐธรรมนูญ ตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตยที่แท้ โดยปราศจากการบิดบังอำพรางใด ๆ อีกต่อไป ก่อนจะถึงเวลานั้น ขอให้พวกเราร่วมมือกันกำจัดอาศัยอำนาจ ทั้งจากตัวเราเองและ คนรอบ ๆ เราโดยเราต้องไม่สยบยอมให้กับความเท็จ และความกดขี่ข่มเหงจากชนชั้น ปกครองด้วยประการใด ๆ ทั้งนี้ เพื่อความงอกงามทางสติปัญญา ที่เป็นไปเพื่อความ บริสุทธิยุติธรรม และเพื่อสันติสุขของมวลมนุษย์ ด้วยเทอญ นี่คือการบูชาบุคคลที่ควร บูชา ตามคติโลกคตินิยม ที่สมควรโดยแท้